

LUJO MARGETIĆ

B. SENJSKI STATUT IZ 1388.

Dr. Lujo Margetić, red. prof.
Pravni fakultet u Rijeci

UDK 340.14 + 940.2 (949.713)
Izvorni znanstveni članak
Ur.: I. III. 1988.

Nakon podataka o dosadašnjim izdanjima Statuta i literaturi, analizira se vrijeme donošenja pojedinih dijelova Statuta, jačanje vlasti krčkih knezova nad Senjom sve do postizavanja položaja feudalnih gospodara, društvene slojeve, osobito položaj plemstva, organe krčkih knezova i senjske općine, sustav podavanja u njegovu povijesnom razvitku te glavne pravne aspekte Statuta (postupak, kazneni sustav, stvarno i obvezno pravo).

Konačno, objavljuje se latinski tekst Senjskog statuta iz 1388. njegov prijevod na hrvatski književni jezik i prijevod na hrvatski (možda iz XV. stoljeća) u prijepisu iz 1701. godine.

I OSNOVNI PODACI

1. Izdanja

Senjski statut iz 1388. godine bio je do sada objavljen dva puta. Prvi put objavio ga je Ivan Mažuranić u Arkivu za povjestnicu jugoslavensku, knj. III, 1854., str. 155-169. Rukopis na osnovi kojega je Ivan Mažuranić objavio taj Statut u međuvremenu je nestao. Čuvao se u Arhivu grada Senja do II. svjetskog rata. O rukopisu je Mažuranić priopćio nekoliko važnih zapažanja, koja su utoliko dragocjenija, što drugih obavijesti o njemu nema. Mažuranić između ostalog kaže:

»Rukopis, iz kojega izvadismo sadržaj pomenutog štatuta, pisan je na 22 lista kože u četvrtini, slovi tako zvanimi gotskimi ili švabaškimi, po svoj prilici negdje blizu god. 1388.

Odmah na stranki prvoj rukopisa napisano je odozdó inom rukom, i kakono se čini, u poznije doba istimi gotskimi slovi: »Statutum Segnie«.

Paragrafi pojedini, počimajući vazda s rieči »item«, providjeni su, istina, brojevi:, ali očevidno od ruke mnogo poznije nego li isti ostali sadržaj rukopisa.

Istiem načinom primetnút je gdiegdie pojedinomu kojemu paragrafu takodjer rukom mnogo poznijom i slovi latinskimi kratak sadržaj dotičnoga paragrafa iliti tako zvana pri-krajna rubrika. Tako n.p. uz §.6. čita se napisano: Libertas nobilium Segnie pro vino; uz §.8: Pro nobilibus ementibus possessiones; uz §.16: Libertas civium Segnie; uz §.24: Prohibito proclamationum faciendarum; uz §.26: Pro depositione precij pro aliqua possessione vendenda; uz §.31: Modus proceduræ in judicio; uz §.40: Convictis octo dierum terminus pro solvendo; uz §.41: Pro pignore dando; uz §.94: Pro protestatione; uz §.101: Pro porcis; uz §.151: Libertas dominorum judicum Segnie; uz §.153: Pro iudicibus tempore nundinarum sancti Georgij; uz §.166: De servandis carnibus et piscibus pro rectoribus; itd.«¹.

»On je pisan, kako se čini, najmanje dvijema različniem rukama, od kojieh jedna ide od početka do četvrtoga redca §.27., a druga odatle počamši pak, ako se nevaramo, tja do kraja.

Jedna i druga ruka, štono radiše okó toga rukopisa, dosta su nevješte, a rekbi da nijesu ni imale, ili dosta vremena ili pak dosta vieštine, da rukopis taj sasvim dovrše kako treba. Jer ne samo da u niekojih paragrafieh, u kojieh se govori o kakovoj globi, globa ta nije naznačena ni sad; nego, osim toga, velik je veoma u njem broj takovieh paragrafah, gdie početnoga slova ni sad neima, nego je u tu svrhu ostavljeno samo prazno miesto kano to-bož da pisar biaše nakanio početna ona slova, koja po tadašnjem načinu krasopisja imahu bit vazda i uglednija od ostalih i masti crljenom napisana, umentnut poslie kad bude dokoniji. Tako n.p.u §.2 manjka s početka veliko slovo S od rieči »statuerunt«; a slovo I od rieči »item« koja obično u početku svakog paragrafa dolazi, manjka u §§. 4, 6, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, 28-62, 64, 66, 68, 70, 72, 74, 76, 78, 80, 82, 84, 86, 88, 90, 92, 94, 96, 98, 100, 102, 104, 106, 108, 110, 112, 114, 116, 118, 121, 123, 125, 127, 129, 132, 134, 135, 137, 139, 141, 143, 145, 147, 149, 151, 153, 156, 158, 160, 162, 164, 166, 168. Istiem načinom između §§.130. i 131. u naslovu: »Ista infrascripta capitula«, manjka početno slovo I.

Rukopis je po tadašnjem običaju pisan ponajviše kraticami, i zato ga je na niekoja miesta dosta poteško pročitati pravo i ugonenuti što hoće da reče.«².

Drugi put objavio je isti Statut Mirko Zjačić u Radu 369 Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb 1975., str. 59-76. Kako više nije postojao rukopis, Zjačić se poslužio Mažuranovičevim čitanjem, pri čemu je došlo do nekih manjih tiskarskih grešaka, npr. u uvodu stoji filicij umjesto filij. Zjačić je popratio tekst korisnim napomenama, a dodao je i iscrpan index rerum (str. 76-85), index personarum (str. 85-86) i index locorum (str. 86-88).

U našem izdanju poslužili smo se objavljenim tekstom Ivana Mažuranića i njegovim zapažanjima, što se odnose na rukopis.

¹ MAŽURANIĆ, Ivan, Statut grada Senja od godine 1388., Arhiv za povjestnicu jugoslavensku, knj. III, Zagreb 1854, str. 141. U daljnjem tekstu umjesto znaka § upotrebljavat će se iz tipografskih razloga riječ član.

² Ibid., str. 147.

Zajedno s latinskim, M. Zjačić objavio je i vrlo stari prijevod Senjskoga statuta iz 1388. na hrvatski, sačuvan u prijepisu iz 1701., koji se čuva u Arhivu JAZU pod signaturom Ib 618. Podrobnije o tom tekstu vidi u Uvodnim napomenama pred samim tekstom (niže pod VII).

2. Literatura

O Senjskom statutu iz 1388. pisali su opširnije izdavači I. Mažuranić i M. Zjačić u uvodnim studijama svojim izdanjima. Podrobnije su se tim Statutom bavili i F. Čulinović 1934. godine i N. Klaić 1971. U tekstu koji slijedi upozorit ćemo na njihove važnije analize i zauzeti prema njima svoj stav. Drugi autori spominjali su Senjski statut samo usput, obrađujući pravnopovijesne i povijesne teme.

3. Sustav

Senjski statut iz 1388. godine obuhvaća 130 članova s dodatkom o pravima senjskih plemića (130-168).

Premda na prvi pogled Senjski statut ostavlja dojam nesređenosti, ipak se u njemu može zamijetiti trud sastavljača da određene materijale sakupe na jednom mjestu. Evo kako bi se mogao taj kakav-takav red prikazati:

članovi 1-17 Prava plemića i građana

članovi 18-22 O općinskim organima

članovi 23-26 O nekretninama

članovi 27-42 Postupak

članovi 43-68 Kazneno pravo

članovi 69-130 Razno

4 . Vrijeme donošenja

Prema Ivanu Mažuraniću »pravi statut, podijeljen gradu Senju god. 1388. po grofovih Frankapanieh³ bilo je prvih 130 članova. Članovi 131 do 168 po njemu su samo kratak opis upravljanja Senjom i međa senjskoga distrikta, neka vrsta predstavke upućene banu Nikoli Frankapanu »prije god. 1458.« Mišljenje Ivana Mažuranića prihvatili su između ostalih, N. Klaić⁴ i M. Zjačić⁵.

Ne bi se, međutim, smjelo prijeći preko nekih okolnosti, koje pri pažljivijem razmatranju Senjskoga statuta upadaju u oči.

Prije svega, u članovima 9,10,18,23,40,49 Statut konstantno upotrebljava množinu pri spomenu vladajuće obitelji. Pri tome nema ni jedne iznimke. Član 9 kaže *in voluntate dominorum*, 10 *ad voluntatem dominorum*, 18 *salvo (...) honore dominorum*, 23 *permissum per dominos*, 40 *coram utroque dominorum* i 49 *pro dominis*. Pri tome je posve jasno, o kojim je gospodarima riječ, jer se u članu 40 spominju dva gospodara, a nema sumnje da pod tom dvojicom gospodara Statut misli na braću Stjepana i Ivana, koji su upravo u vrijeme donošenja Statuta vladali na Krku, Vinodolu i Senju i koji su, uostalom, izričito spomenuti u uvodu Stauta. Ali, do sada se nije dovoljno uočila činjenica da svi kasniji članovi, u kojima se govori o feudalnom gospodaru spominju uvijek i bez iznimke jednoga gospodara, a ne dvojicu. Član 96: *magnificus dominus noster*, član 97: *dominus*, 98: *fenum domini comitis*, 123: *dominium domini comitis*, 129: *dominus comes*. Prema tome, ne bi smjelo biti sumnje da članovi od 96 do 130 ne pripadaju onom

Statutu, koji je donesen 1388. godine, već su naknadno dodani. Ostaje pitanje da li članovi od 50 do 95 pripadaju Statutu iz 1388. godine ili su i oni naknadno dodani. Kako članovi 43-68 sadržavaju isključivo kaznene odredbe, sigurni smo da oni čine cjelinu i da ih se ne može dijeliti. Barem do člana 68 imamo, dakle, pred sobom Statut iz 1388. godine. Čini se da sa članom 69 počinju odredbe, koje su unešene u Statut nakon 1388. godine. Prije svega, članovi 69, 73 i 86 ne odnose se na kazneno pravo, a uz to jedino članovi 90, 92 i 93 nisu dovršeni, jer jedino uz te članove uz odredbu o kažnjivoj radnji nije upisana i sankcija. Čini se da su Senjani doista donijeli ta tri kaznena propisa, ali su donošenje odluke o kazni možda odgodili, dok ne dobiju suglasnost kneza ili njegovih predstavnika – ili možda knez ili njegov predstavnik iz određenih razloga nije prihvatio predloženu sankciju pa ju se moralo izbrisati, a zbog nemara ili drugog razloga ona kasnije nije utvrđena.

Nadalje jasno je da članovi 69 do 130 nisu doneseni u isto vrijeme kada i članovi 131 do 168. Njih odvajaju već i poseban naslov pred članom 131. Zato nam se čini vrlo vjerojatnim, takoreći sigurnim, da su članovi 69 do 130 doneseni nakon smrti Stjepana, tj. poslije 1390. godine.⁶ Od 1390. godine vlada knez Ivan sam pa je zato i razumljivo što se u tome dijelu Statuta govori samo o jednom knezu. Knez Ivan umro je 1393. godine⁷ pa je to vjerojatno terminus post quem non za taj dio Statuta. Comitissa koja se u Statutu na više mjesta spominje⁸ nesumnjivo je Ivanova sposobna i energična supruga, kneginja Ana iz obitelji Goričkih grofova.⁹ U članu 160 spominje se »majka gospodina kneza« (*genitrix domini nostri domini comitis*). Spomenuti knez je sigurno Nikola Frankapan, pa je dakle opet riječ o kneginji Ani, Nikolinoj majci. Ona je do svoje smrti 1402. godine razvila vrlo živu aktivnost radi jačanja ugleda i snage njezine obitelji pa je tek njezinom smrću Nikola mogao čvrsto preuzeti u svoje ruke goleme frankapanske posjede.¹⁰ Kako je i inače bilo ubičajeno da se pri nastupu novoga gospodara utvrđuju prava i obaveze podanika – za to imamo upravo u to doba jasnih svjedočanstava sa susjednih područja – čini nam se više nego vjerojatno da je Nikola odmah po Aninoj smrti potvrdio Statut iz 1388. godine s izmjenama i dopunama donesenim u vrijeme njegova oca Ivana i uz to naredio Senjani- ma da mu dostave dopunski spisak raznih odredaba, koje su se odnosile na kneževe i općinske službenike u gradu i ostale važne stvari.

Da su članovi 131 do 168 dodani Senjskom statutu na osnovi predstavke Senjana vidi se i po članu 160 u kojem se ističe da knez dobro zna da je njegova majka oduzela dio

3 Ibid., str. 149.

4 KLAJČIĆ, Nada, Društvena struktura kvatarske općine u razvijenom srednjem vijeku, Krčki zbornik 2, Krk 1971, str. 119.

5 ZJAJČIĆ, Mirko, Statut grada Senja iz 1388. godine, Rad JAZU 369, Zagreb 1975, str. 40-41. Međutim, već je F. Čulinović, Statut grada Senja, Beograd 1934, str. 138 naslutio da ni prvi dio člana 131 »nije onaj prvotni statut iz 1388« i mislio da originalni tekst statuta iz 1388. ide možda samo do člana 113. Treba napomenuti da I. Mažuranić tvrdi da je završni dio Statuta (članovi 131 do 168) »upravljen na bana Nikolu«. Znamo da je Nikola Frankapan umro 1432. godine, dakle, Mažuranić je mirne duše mogao reći da su članovi 131 do 168 nastali prije 1432. F. Čulinović koji je pisao 1934. godine, dakle 80 godina kasnije, već je neprecizniji. On kaže da je »ova nadopuna nastala iza 1388, a prije 1471. god.« (op. cit., str. 137). N. Klaić, op. cit., str. 119 navodi objašnjenje I. Mažuranića o sastavu Senjskog statuta, i to uglavnom navodeći njegove doslovne riječi. Pri tome ona nadodaje svojim riječima: »Taj je drugi dio nastao prije 1470. god., po svoj prilici oko 1458«. Ako time N. Klaić navodi mišljenje I. Mažuranića, onda je to posve pogrešno prenošenje njegovih misli, jer on izričito kaže da je taj dio nastao još za života Nikole Frankopana. Zjajčić, op. cit., str. 40-41 prenosi ono što kaže I. Mažuranić, samo mnogo točnije od N. Klaić, jer kaže uz ostalo da je »drugi dio (...) bio poslan banu Nikoli Frankopanu«.

6 Vidi KLAJČIĆ, Vjekoslav, Krčki knezovi Frankapani, Zagreb 1901, str. 180.

7 Ibid., str. 188.

8 U članovima 52, 53, 96, 97.

9 Ona se udala za Ivana 17. X. 1352., KLAJČIĆ, op. cit., str. 166.

10 Ibid., str. 190.

senjskog teritorija i dodijelila ga Ledenicama. Spominjanje odluke kneževa majke u predstavi besumnje snažno govori u prilog tvrdnji da se oduzimanje područja u korist Ledenica moralo dogoditi pred razmjerno kratko vrijeme. Kakvog bi smisla imalo isticanje da je odluku donijela kneževa majka, ako bi od toga vremena već prošlo 10 ili više godina? Kad bi doista prošlo mnogo vremena od toga događaja, proizlazilo bi da je knez dugogodišnjim zadržavanjem takvog stanja konvalidirao odluku svoje majke i da se on s takvom odlukom potpuno složio pa bi senjska predstava mogla zvučati neugodno u Nikolinim ušima. Vrijeme neposredno nakon Anine smrti bilo je, dakle, pravo vrijeme da Senjani pokušaju spasiti što se daje i to pozivanjem na to da je odluku donio netko drugi, a ne knez.

Dakle, po našem mišljenju Senjski statut, što ga je objavio Ivan Mažuranić, ima tri dijela, i to

- 1) dio do člana 68, tj. onaj dio Statuta, koji je donesen 1388. godine,
- 2) dio do 69 do 130 člana, donesen za kneza Ivana u vrijeme od 1390. do 1393. godine,
- 3) dio od 131 do 168, koji je potvrdio Nikola Frankapan najranije koncem 1402. ili ubrzo nakon toga.

II KRČKI KNEZOVI I SENJ

1. Krčki knezovi postaju nasljedni načelnici u Senju

Poznato je da je krčki knez Ivan već 1257. godine¹¹ bio senjskim načelnikom, što znači da su krčki knezovi već u to vrijeme imali unutar Senja realnu vlast, jer Senjani nisu izabrali krčkog kneza zbog nekih posebnih sklonosti prema njemu, već zbog jakog i neprestanog pritiska, koji je doveo do toga da su krčki knezovi ubrzo, već 1271. postali nasljednim senjskim potestatima. Uostalom, sam je V. Klaić vrlo dobro napomenuo da se templarska vlast u Senju sastojala samo u tome što su držali »gradsku tvrđu kao i teritorij u okolišu gradskom te pobirali neke dohotke gradske«. ¹² Nezamislivo je da bi templari iole uspješno »pobirali dohotke gradske« koje su im darovali ugarski kraljevi, kad ne bi imali vlastitu vojnu snagu na raspolaganju, ali se ta očito sastojala samo od samih templara i pomoćnih snaga, sigurno ne baš osobito snažnih. To se vidi već i po razmjernoj samostalnosti senjskih građana i po uspjehu krčkih knezova da se već 1257. godine nametnu unutar Senja.

¹¹ Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (CD), V, 66.

¹² KLAJČ, Vjekoslav, Darovnica kralja Bele III (IV) krčkim knezovima za Senj je patvorina, Vjesnik kr.-hrv.-slav.-dalm. Zemaljskog arhiva, I, 1899, str. 269. Ta rasprava ostala je do danas zbog svojih vrlo visokih kvaliteta temelj za poznavanje senjske povijesti u XIII. stoljeću. Ipak, kako je u međuvremenu došlo do proširenja naših znanja i spoznaja i u odnosu na senjsku prošlost, korisno je upozoriti na neke tvrdnje V. Klaića, ispraviti ih i predložiti neka nova rješenja.

Oslonivši se na tvrdnju I. Kukuljevića, V. Klaić je smatrao da je Belina krivotvorena isprava za Senj iz 1260. sačuvana u ispravi Karla I iz 1322. godine, u koju je također sumnjao. Zbog toga se V. Klaić kolebao da li krivotvorenje isprave iz 1260. godine stavi ti »oko 1321. ili za Matije Korvina, kad je kralj Frankapanima Senj oteo (1469).« Danas pouzdano znamo da je sačuvana originalna Karlova potvrđnica za Senj od 6. XI. 1323. u kojoj se nalazi potvrđnica istog kralja od 8. X. 1322. i krivotvorena isprava iz 1260. godine. Tako otpada mogućnost da bi lažna darovnica Senja krčkim knezovima bila sastavljena poslije 1322. godine.

Klaić sumnja u potvrđnicu iz 1322. godine i zbog toga što u velikoj ispravi Karla I od 1323. »u kojoj je potvrdio krčkim knezovima sve darovnice svojih pređasnika« nema darovnice za Senj iz 1260. ni potvrđnice iz 1322. Klaić je ovdje očito pogriješio: isprava iz 1323. godine, u kojoj on govori, odnosi se isključivo na darovanja Modruša i Vinodola pa u njoj i ne može biti riječi o Senju.

V. Klaić je iz analize jedne isprave iz 1269. godine došao do uvjerenja da su te godine templari vratili Senj i Gacku kralju. Po Klaiću se Senj neko vrijeme nalazio pod kraljevskom vlašću, jer se 1273. i 1284. godine spominju ban Ponić, odnosno budući ban Nikola kao kneževi Gacke i Senja. Ipak, Senj je imao prilično veliku samoupravu, pa Senjani 1271. godine izabiru Vida, krčkog, modruškog i vinodolskog kneza i njegove nasljednike za trajne načelnike (*potestas perpetua*). Konačno, između 1300. i 1302. godine krčki knez Dujam postaje i Senjskim knezom. Tako V. Klaić.

S tako razmjerno ne osobito jakom vojnom snagom templari su samo s najvećim poteškoćama ubirali prihode na koje su imali pravo, a mislimo da ne bi smjelo biti sumnje da su i krčki knezovi poduzimali sve kako bi templarima u Senju učinili život nepodnošljivim i nerentabilnim. O tome ima čak nekih vijesti. U jednoj se ispravi iz 1248. godine spominju velike štete koje su 1239. god. templari počinili mletačkim, krčkim i rapskim trgovcima u Senju »u vrijeme osvajanja i spaljivanja toga grada«. ¹³ Tko je osvajao i spalio Senj? V. Klaić misli da su to bili neprijatelji templarskog reda, možda »susjedna hrvatska plemena, a na čelu im pleme Babonića«. V. Klaić navodi da nije jasan razlog tome napadaju, ali »bit će da su Templari bili tada vrlo omraženi u Hrvatskoj«. ¹⁴

Čini nam se da vijest treba drukčije tumačiti. Kako templari nisu imali izravne vlasti unutar samog Senja, izgleda vrlo vjerojatnim da su Senjani zajedno s mletačkim, krčkim i rapskim trgovcima odbili plaćati templarima podavanja iz trgovačkog prometa, te da su templari odlučili tu povredu svojih prava kazniti napadom na grad, osvajanjem grada i zapljenom robe, na koju nisu plaćena dužna podavanja i koja je, prema tome, po njihovu shvaćanju, bila prokrijumčarena i kao takva potpadala pod zapljenu. Tom prilikom došlo je i do požara u gradu.

Po svemu se čini da je to bio »labuđi pjev« templara u Senju, koji je privukao pažnju snaga kojima templari očito nisu bili dorasli. Ako je vjerodostojna sačuvana isprava iz 1243. godine, ¹⁵ ona baca zanimljivo svjetlo na tadašnje prilike oko Senja. Isprava nas izvještava kako se kneževska obitelj Babonića miri sa Senjanima nakon neprijateljstva što su nastala »po nalogu kralja protiv templara« (*iuxta Templarios per preceptum regis*). Borbe su sigurno bile žestoke, jer se u ispravi govori o mnogim ubijenima. Začuđuje jedva primjetna uloga templara. Oni se pojavljuju među svjedocima (!) pod skupnim nazivom *capitulum Templariorum*. ¹⁶ Ako je vjerovati ispravi, mirom iz 1243. godine dobili su kraljevi pristaše određeno uporište u samome Senju, jer Senjani ustupaju banu Stjepanu zgradu, dva skladišta i vinograd.

U svakom slučaju, oko Senja se sredinom XIII. stoljeća vodilo prilično zamršeno nadmetanje između templara, krčkih knezova, Bele i samih Senjana. Templari su imali pravno najčvršću poziciju, ali su zbog nedovoljne vojne snage igrali sporednu ulogu. Isto to vrijedi i za Senjane, koji nisu mogli u sjevernom hrvatskom primorju imati onu važnost i značenje kao – južnije – bogatiji i jači Zadar i Split.

Po ispravi iz 1257. godine ¹⁷ o sporu dubrovačkih brodara i templara u vezi s plaćanjem lučkih pristojbi (*arboraticum*) jasno se vidi nemoć templara. Oni u sporu nastupaju kao stranka koja nudi svjedoke, ali koja, konačno, prilično lako gubi spor. S druge strane, vidljiv je premoćan i odlučujući položaj Fridrika, krčkog, modruškog i vinodolskog kneza i senjskog potestata, koji nastupa kao kraljev predstavnik (*vice et nomine domini regis*) i usmjeruje dokazni postupak onako kako on želi. Senjski suci su glasom isprave »izabrani od kralja« (*iudicum electorum a domino rege*). Premda se u ispravi navodi da je senjske suce postavio kralj, ipak treba uzeti u obzir da je knez Fridrik ne samo senjski načelnik,

¹³ CD IV, 351

¹⁴ KLAJČ, Darovnica, 269-270.

¹⁵ CD IV, 182. Usp. CD X, 42-44 istovjetna (!) isprava iz mjeseca veljače 1343. godine.

¹⁶ Kao svjedoci (*testes*) navedeni su na prvom mjestu: *Capitulum Zagrabienise, capitulum fratrum de Toplica*, a onda slijedi *capitulum Templariorum* pa *nobiles de Chrouacia Karolus de Corbauia, Jacob de Lika, Nemanja de Bisach, Lampert de Geizku*. Sve to doimlje se vrlo sumnjivim, ali u pitanju vjerodostojnosti isprave nećemo ulaziti, jer bi nas to predaleko odvelo.

¹⁷ CD V, 66-67.

nego i kraljev namjesnik pa je suče vrlo vjerojatno postavio zapravo knez Fridrik. Realna vlast u Senju 1257. godine isključivo je, dakle, u rukama kneza Fridrika.

O stvarnoj prisutnosti izravnih kraljevskih predstavnika u ovim krajevima nema vijesti ni idućih godina. Doduše, 1270. do 1275. godine razni kraljevi funkcionari navode uz svoju stvarnu funkciju još i prilično često (ali ne uvijek) i naslov gackog kneza (*comes de Guechke*), a u vrlo iznimnim slučajevima dodaju tome još i Senj (*comes de Guechke et de Scen*).¹⁸ To je dokaz da kralj ne odustaje od svojih vrhovničkih prava nad Senjom i Gackom, ali nije dokaz stvarnom prisustvu Arpadovića u ovim krajevima.

V. Klaić, a po njemu i drugi, tvrdi da je kralj preuzeo od templara Senj 1269. godine. To je točno, ukoliko pod preuzimanjem razumijevamo pravno odricanje templara u odnosu na njihova prava nad Senjom i Gackom, ali to ne znači niti da su templari izvršavali realnu vlast u Senju i Gackoj, niti da je kralj 1269. god. preuzeo od templara nešto drugo od pukog prava raspolaganja Senjom i Gackom. Da je kralj stvarno preuzeo Senj i Gacku, onda bi se njegova vlast ipak morala na neki način očitovati. Međutim, osim počasnih i praznih naslova nekih kraljevih velikaša, o realnoj kraljevoj vlasti ne čujemo ništa. Po svemu se čini da je kralj vladao nad Senjom i Gackom pomoću svojih namjesnika, krčkih knezova, koji su budno pazili na to da kralj u tim krajevima nema ništa drugo nego puko vrhovničko pravo. Krčki su knezovi, doista, vrlo energično nastupali: već 1271. godine Senjani ih biraju za nasljedne načelnike, a to im potvrđuju ugarski kraljevi 1271, 1275, 1279. godine. Anžuvinci obećavaju krčkom knezu Dujmu 1300. god. uz ostalo i Senj i načelništvo u njemu,¹⁹ 1302. Dujam se naziva »senjskim knezom«, ²⁰ 1316. Karlo I poklanja mu komitat gatački (*comitatum in Gchka*),²¹ a 1322. Karlo I potvrđuje lažnu darovnicu od 1260. godine²² i iskupljuje obećanje svog oca učinjeno još 1300. godine.

2. Krčki knezovi postaju feudalni gospodari Senja

Premda je položaj nasljednog potestata omogućavao krčkim knezovima da u Senju imaju odlučujuću riječ, ipak krčki knezovi nisu s takvim položajem bili zadovoljni, jer im je on pravno davao samo položaj najvišega gradskog funkcionara u inače slobodnoj gradskoj općini, u senjskoj komuni. Krčki su knezovi htjeli mnogo više. Naime, dovoljno je upozoriti na dva velika ograničenja njihove vlasti. Prije svega, senjsko je gradsko vijeće, kao i u ostalim komunama, imalo bar teoretsko pravo da suodlučuje u svim važnijim pitanjima, a senjski plemići i ugledniji građani sigurno nisu olako prihvaćali da ih se svede na puke podložnike. Povoljan trgovački položaj Senja i s tim u vezi povoljne imovinske prilike, povezani s postojanjem gradskog vijeća kao pravno priznatog organa gradske uprave, davali su u ruke senjskom gornjem sloju mogućnost da se odupiru krčkim knezovima na način koji je bio uspješniji od borbe vinodolskih kmetova. Uz to, tu je još bila i duboka razlika u odnosu na pitanja prava na senjske zemlje. Dok su u Vinodolu krčki knezovi bili vlasnici (*dominium directum*) sve zemlje, s time da su vinodolski kmetovi

¹⁸ KLAIĆ, Darovnica, 272-273.

¹⁹ CD VII, 386.

²⁰ LJUBIĆ, Šime, Listine I, 198.

²¹ CD VIII, 432-433.

²² CD IX, 81-82.

²³ CD VIII, 381, isprava od 2. veljače 1315.

imali položaj sličan položaju nasljednih zakupaca, dakle, neku vrstu *dominium utile*, a vinodolske općine pravo iskorištavanja neobrađene zemlje za ispašu stoke općinara – u Senju, gdje krčki knezovi nisu imali takav položaj, nad vlasničkim pravima Senjana u odnosu na njihove zemlje i nad pravom Senjske gradske općine u odnosu na neobrađenu zemlju postojalo je samo slabo izraženo kraljevo »vlasništvo«, bolje reći vrhovništvo, tzv. *dominium eminens*.

Zato je razumljivo što krčki knezovi već vrlo rano pokušavaju svoj položaj »nasljednih potestata« interpretirati u smislu »feudalnih gospodara«. To se lijepo može utvrditi u ispravama koje ispostavljaju sami krčki knezovi. Tako npr. kada krčki knezovi Dujam i Fridrik daruju 1315. godine neki samostan na Krku, oni se samodopadno nazivaju »*civitatatis Segnie perpetui domini*«²³ (trajni gospodari grada Senja), a krčki knez Nikola u jednoj svojoj darovnici iz 1323. g. ide korak dalje. On je »*Segne dominator perpetuus*«. Dakako, krčki su knezovi bili nad Senjem ipak samo *potestates perpetui*, tj. samo nasljedni gradonačelnici, ali čemu su težili vidi se po pravno nejasnim, ali indikativnim titulama, koje su sami sebi podjeljivali. Iz pravno priznate titule preuzeli su bez poteškoća riječ *perpetuus*, ali su riječ *potestas*, koja upućuje na neku vrstu gradskog činovnika zamijenili s *dominus*, *dominator*, koja upućuje na feudalni sadržaj ovlaštenja, i to u prvom redu onaj, koji ih je najviše zanimao, tj. na to da su oni pravi vlasnici svih zemalja u Senju i njegovom distriktu.

Ali, to je još uvijek samo pojedinačni, osamljeni trag nastojanja krčkih knezova da ojačaju svoj položaj u Senju. Kada Senjski notari pišu u to vrijeme isprave o raznim pravnim poslovima, oni krčke knezove tituliraju ispravno: *perpetui potestates* i to čak sve do 1351. godine.²⁴

Tek nakon što je knez Dujam umro, vjerojatno pod konac 1349. godine i pogotovu nakon što je njegov brat Bartol dobio od kralja Ludovika 1350. potvrdu prava svoje obitelji²⁵ dolazi do značajnih promjena. Prije svega, u ispravama od 1353. godine dalje, Bartol se pojavljuje kao *dominus generalis*.²⁶ Titula pravno nije jasna, ali je barem očito da Bartol ne želi više biti puki senjski načelnik. On je već i za Senjane »generalni gospodar«. Njegovi sinovi Stjepan i Ivan uspijevaju počevši od 1365. godine prinuditi Senjane da ih nazivaju *domini naturalis*,²⁷ a u toj je tituli sadržana punoća feudalne vlasti. Stjepan i Ivan uspjeli su na taj način izjednačiti položaj Vinodola i Senja. Nad objema pravnim područjima krčki knezovi imaju punu vlast feudalnog gospodara, s tim da krčki knezovi priznaju dotadašnje povlastice pojedinih povlaštenih kategorija stanovništva, npr. plemića.

Takav položaj ovlašćuje krčke knezove da slobodno raspolažu dijelovima senjskog distrikta pa kneginja Ana, supruga kneza Ivana, odvaja sjeverni dio senjskog distrikta i prodaje ga Ledenicama,²⁸ a Ivanov sin Nikola, također »*dominus naturalis*«²⁹ oduzima Senjanima velik dio velebitkog područja južno od Senja.³⁰

²⁴ Vidi npr. CD X, 474, isprava od 12. srpnja 1339.; str. 483, isprava od 11. kolovoza 1339.; XI, str. 108, isprava od 15. prosinca 1343.; str. 125 isprava od 1. travnja 1344.; str. 203, isprava od 21. lipnja 1345.; str. 579, isprava od 18. veljače 1350.; str. 584, isprava od 2. ožujka 1350.; XII, str. 3 isprava od 8. veljače 1351.

²⁵ CD XI, str. 578.

²⁶ CD XII, str. 198, isprava od 20. rujna 1353.; str. 328, isprava od 23. veljače 1356.; str. 446, isprava od 18. siječnja 1358.; str. 649, isprava od 17. prosinca 1359.; XIII, str. 38 isprava od 7. srpnja 1360.; str. 399, isprava od 29. rujna 1364. te Š. Ljubić, Listine o odnosu između Južnoga Slavenstva i Mletačke republike (Monumenta Spectantia historiam Slavorum Meridionalium), IV, str. 61 i dalje dvije isprave od 24. siječnja 1364.

²⁷ CD XIII, str. 426, isprava od 27. ožujka 1365.; str. 482, isprava od 10. studenog 1365.; XV, str. 60, isprava od 16. rujna 1374.; str. 67, isprava od 15. listopada 1374.; str. 69, isprava od istog datuma; str. 141, isprava od 22. rujna 1375.; XVI, str. 53, isprava od 9. studenog 1379.; str. 89, isprava od 7. svibnja 1380.; XVII, str. 24, isprava od 8. lipnja 1386., itd.

²⁸ Član 160 Senjskog statuta.

²⁹ CD XVII, str. 630, isprava od 21. prosinca 1394.

³⁰ Član 157 Senjskoga statuta.

S položajem krčkih knezova u Senju treba povezati i usporedbu dijela datacije Vinodolskog statuta s jedne strane i Krčkoga i Senjskoga s druge strane.

Vinodolski statut uvodno kaže između ostalog: U vrijeme kralja ugarskog kraljevstva, godine 16. njegova kraljevanja. Naprotiv ni u Krčkome ni u Senjskome statutu u dataciji se ne spominje hrvatsko-ugarski kralj. To ne može biti puki slučaj, jer su oba važna pravna akta donesena takoreći istovremeno (5. V. 1388. i 15. VI. 1388.). Ali, to ne znači ni to da se tadašnjeg hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda nije u Senju priznavalo, jer je isprava od 28. prosinca 1387.³¹ datirana uz ostalo »*temporibus (...) serenissimi principis et domini Sigismundi, dei gratia incliti regis Ungarie*«. Ispravu je pisao poznati senjski općinski pisar Nikola. S druge strane, taj isti pisar, izvještavajući o pritužbi samostana male braće u Senju na osnovi podataka, koje mu je dao pristav dvornik Dragoljub donosi u dataciji samo godinu, indikciju, mjesec i dan.³² Iz svega toga dobiva se dojam da se u gradu Senju priznavalo vlast hrvatsko-ugarskog kralja Žigmunda u 1388. godini, ali da su je krčki knezovi Ivan i Stjepan pokušavali ignorirati.

3. Kneževi funkcionari u Senju

Glavni knežev funkcionar u Senju bio je *vicecomes*, hrvatski podknežin. Njegov pomoćnik, u prvom redu za policijsko-upravne poslove, zvao se *vicarius*.³³ U ranije doba, tj. prije nego što se redigiralo članove 133 do 168, knez je toj dvojici prepustio sve ubrane novčane kazne. Kasnije je knez zaključio da mu je više u interesu da te novčane kazne ubire za sebe i da podknežina i vikara potpuno pretvori u svoje činovnike koji od njega dobivaju plaću za svoj rad.³⁴ U Statutu se posebno naglašava da podknežin i vikar sa sucima imaju potpunu sudsku vlast u kaznenim i civilnim stvarima (*merum et mixtum imperium et iurisdictionem ordinariam*).³⁵ Od prihoda iz sela Županjol i Prokike dobivala su ta dva funkcionara po tri dukata, a poreznik im je uz to morao izlaziti u susret utoliko što im se meso za kućnu potrebu prodavalo uz popust od jednoga denara po libri mesa.³⁶

Knez je postavljao i dva suca,³⁷ više puta nazvana rektorima.³⁸ Oni su zajedno s podknežinom i vikarom bili u Senju izvršna upravna i sudska vlast. U Statutu se posebno naglašavala njihova uloga u sudskom postupku.³⁹ Knez ih je postavljao iz redova plemića.⁴⁰ Prema odredbama Statuta suci su za svoj trud bili plaćeni na ovaj način: 1) iz poreza na vino uvezeno iz Dalmacije dobivali su 2 golubacija (vrsta novca) po kolima vina, odnos-

31 CD XVII, str. 118.

32 CD XVII, str. 137.

33 ZJACIĆ, op. cit., str. 48 misli da je vikar općinski službenik. Ipak, iz člana 133 vidi se bez dvojbe da je on knežev funkcionar. U Trstu, Rijeci i drugdje odgovarajući funkcionar zove se također *vicarius*. Prema Čulinoviću, op. cit., str. 169 rashodi gradske uprave pokrivali su se iz novčanih kazni, ali je knez mogao zadržati novčane kazne za sebe i iz vlastitih sredstava plaćati *vicecomesa* i vikara. Ipak, *vicecomes* i vikar su kneževi službenici, a u članu 133 govori se o promjeni načina njihova plaćanja. Oni su u prošlosti za sebe ubirali novčane kazne (*colligebant*), dakle »sada«, tj. u doba pisanja toga člana, to više ne čine.

34 Senjski statut, član 133.

35 Ibid., član 151.

36 Ibid., član 135-136.

37 Ibid., član 138.

38 Slično u Trstu, Rijeci i drugdje.

39 Ibid., članovi 30 i 151.

40 Ibid., član 137.

no četiri po lađi⁴¹ kao i porez na gašeno vapno,⁴² što je kasnije izmijenjeno tako da im je pripadao cjelokupni tako ubrani porez, 2) njima pripada prva novčana kazna koju na početku njihove službe uberu, i to do visine od 4 libre,⁴³ 3) kupuju meso uz popust od jednoga denara po libri mesa,⁴⁴ 4) svakoga četvrtka dobivaju po dvije libre mesa ili, umjesto toga, godišnje 4 libre u novcu,⁴⁵ 5) bili su oslobođeni poreza na robu (»tergovina«),⁴⁶ koju su na mazgama prevozili u Modruš. Osim toga, bili su utoliko posebno zaštićeni, što se uvredu suca počinjenu za vrijeme sudske rasprave kažnjavalo vrlo visokom kaznom od 50 libara,⁴⁷ a kažnjavalo se posebnom kaznom i uvredu suca izvan sudske dvorane.⁴⁸

Uz već navedene funkcionare, postojali su i kneževi niži službenici (*officiales*), koji su ubirali poreze, takse i podavanja.⁴⁹ Na jednom mjestu takav *officialis* nosi naziv *dacianus*.⁵⁰

III SENJSKA OPĆINA I SENJSKI PLEMIĆI

I. O razvoju senjske općine i senjskih plemića do sada su se podrobnije izjasnili Pavičić i N. Klaić. Pavičić⁵¹ smatra da su senjski plemići potekli od gradskih jobagiona ili gradokmetova. Po njemu je senjsko područje u ranijem razdoblju hrvatske prošlosti bilo župa, koja je, najkasnije u XI. stoljeću, dobila svoje utvrđeno središte, svoj tvrđ grad. »Sam župski grad predstavljao je u svojoj biti župsku vrhovnu vlast kojoj je pripadala zemlja (...). Po uživanju te gradske zemlje razlikovalo se stanovništvo na župskom tlu.«⁵² Najviše zemlje imali su »gradski jobagioni, koji su je kao članovi ratne spremne u najvećoj mjeri i potrebovali.«⁵³ Tijekom XIII. stoljeća unutar toga povlaštenog sloja »razvili su se cijeli rodovi ili velike porodice, koje je dvor bio podigao ili u kraljeve službenike ili ih je barem oplemenio i time približio pravom plemstvu«. Službu župana, podžupana i satnika obavljali su članovi tih oplemenjenih gradokmetovskih rodova, s njima su se kasnije izjednačili mnogobrojni doseljenici i tako se kasnije razvilo plemstvo. Oni imaju titulu gospodin, *dominus*.⁵⁴

N. Klaić Pavičićeve analize smatra »promašenim«, osobito misao da je Senj bio župa, i da su u njoj postojali jobagioni, koji su postali plemenitima, Ukratko, »Pavičić nije u stanju riješiti ni najosnovnija pitanja iz povijesti grada.«⁵⁵ Po N. Klaiću bio je Senj bez ikakve sumnje već u XII. stoljeću potpuno organizirana općina, *civitas*, s najvažnijim činovnicima satnikom, sucem i dvornikom pa je i vlast templara nad senjskom općinom bila

41 Ibid., član 69.

42 Ibid., članovi 142 i 143.

43 Ibid., član 74.

44 Ibid., članovi 73 i 144.

45 Ibid., član 74.

46 Ibid., član 165.

47 Ibid., član 91.

48 Ibid., član 92.

49 Ibid., članovi 4, 5, 7, 67. Čulinović, op. cit., str. 176 tvrdi pogrešno da su mnoge stvari rješavali suci pojedinci.

50 Ibid., član 136. Drukčije ZJACIĆ, op. cit., str. 50.

51 PAVIČIĆ, Stjepan, Senj u svojem naselnom i društvenom razvitku od 10. stoljeća do turskog prodora, Senjski zbornik, g. III, Senj 1967-1968.

52 Op. cit., str. 326.

53 Ibid., str. 328.

54 Ibid., str. 332.

55 KLAJČ, N., op. cit., str. 112.

vrlo ograničena. Kako je Belu IV »smetalo da templari sami uređuju odnose u gradu«, ⁵⁶ on je 1257. povjerio načelništvo i vikarijat odanom mu Fridriku, krčkom knezu. Bela nakon toga, tj. 1269., daje templarima dubičku županiju za Senj i Gacku, a senjski građani izabiru Vida Krčkog za trajnog potestata. Potestat postavlja otad svoga potknežina i suce. Po N. Klaić jak položaj krčkih knezova, koji su još »tada *domini naturales*«, slabi nakon 1358. godine jer »se uz njih javlja kraljevski vikar«. ⁵⁷ Naime, »već 1358 god. (...) spominje se nobilis miles Andreas, tada vicecomes, a kasnije dugogodišnji kraljevski vikar.« ⁵⁸ Senjski pak plemići uživaju poseban položaj u gradu »zahvaljujući ponajviše častima koje vrše i posebnom odnosu prema vlastelinu«. ⁵⁹

2. Treba priznati da o organizaciji senjske općine i o položaju plemića i Senju ima iz ranijih stoljeća vrlo malo vijesti pa je donošenje bilo kakvog zaključka neobično otežano, a u mnogim pitanjima mogu se postaviti tek više ili manje uvjerljive hipoteze.

Ipak, čini nam se bar sigurnim to da se Senj još ni u prvoj polovici XIII. stoljeća po podacima iz vrela ne bi mogao smatrati potpuno razvijenom gradskom općinom. Prema ispravi iz 1205. godine ⁶⁰ na čelu je grada templarski *dominator*. Nema vijesti o nekom gradskom načelniku, a još manje, dakako, o nekoj kolegijalnoj upravi grada po gradskim vijećnicima. Tome treba dodati da se u istoj ispravi nakon templarskog *dominatora* navodi satnik, kao druga po važnosti gradska ličnost. Satnik je, bez ikakve sumnje, funkcionar koji ima policijsko-upravne zadatke. Njegov se položaj po važnosti i ugledu nikako ne može usporediti s položajem individualnog ili kolektivnog organa gradske samouprave u drugim gradovima, npr. u Rabu, gdje po podacima iz iste isprave na čelu grada stoji rektor. Ni treći po važnosti funkcionar naveden u ispravi iz 1205. godine ne govori u prilog tezi da je početkom XIII. stoljeća Senj bio potpuno razvijena općina: »*Laisnic curie divornicus*« podsjeća na »dvornika cijeloga Vinodola« po Vinodolskom zakonu, koji je bio feudalčev organ, a ne organ općinske autonomije. Zato je vjerojatno dvornik isprave iz 1205. godine funkcionar, kojega postavljaju templari. Uostalom po Senjskom statutu dvornik je razmjerno značajni niži činovnik.

Istu ili bar sličnu situaciju nalazimo još i 1234. godine, ⁶¹ kada se na čelu Senja nalazi »*frater Radoslaus domus Templi de Segna*«, a kao druga ličnost u gradu spomenut je opet satnik.

Ukratko, dobiva se dojam da je Senj u XIII. stoljeću općina koja je još prilično nerazvijena. Ipak, povoljna ekonomska politika, nagli trgovački razvoj i okolnost što se templari nisu uspjeli nametnuti kao puni gospodari nad gradom, omogućili su Senju da se od sredine XIII. stoljeća dalje počinje organizirati kao komuna. Već 1257. godine Senj ima potestata i dva suca — ali još uvijek je gradska autonomija bitno sužena, jer i potestata i suce imenuje kralj. ⁶² Tek 1271. godine u dvije isprave spominju se »suci, vijećnici i cjelokupni narod« ⁶³ odnosno »zamjenik potestata, suci, vijećnici i cjelokupna općina.« ⁶⁴

Ali ni pod krčkim knezovima senjska općina nije postigla punu samoupravu. Upravo

⁵⁶ Ibid., str. 116.

⁵⁷ Ibid., str. 117.

⁵⁸ Ibid., str. 136 (bilješka 44).

⁵⁹ Ibid., str. 124.

⁶⁰ CD III, str. 48.

⁶¹ Ibid., str. 420.

⁶² CD V, str. 66, isprava od 13. svibnja 1257.

⁶³ CD V, 597, isprava od 20. lipnja 1271: *iudices, consilarii et universus populus*.

obratno, krčki su knezovi čvrsto držali vlast u svojim rukama. Oni su imenovali ne samo potknežina (*vicecomes*), koji je u Senju bio na čelu cjelokupne uprave i sudstva, nego i njegova zamjenika, vikara, i dva suca. Trećega suca birao je viši sloj gradskih stanovnika, tj. plemići i vijećnici, ali je njegova uloga bila marginalna, jer su postupak i presuda bili valjani čak i ako taj treći, općinski sudac nije bio prisutan. Bilo je dovoljno da ga se pozove na raspravu.

Potknežina, vikara i dva suca imenovali su krčki knezovi među najuglednijim obiteljima, ali su te obitelji imale vodeći položaj u gradu i prije nego što su krčki knezovi u Senju preuzeli vlast. Ako se razmotri koga su krčki knezovi favorizirali, dolazi se do zanimljivih zapažanja. Naime, Dujam II, koji je postao senjskim potestatom 1292. i koji je umro 1317. birao je osobe od povjerenja među članovima obitelji Raduč, koji su igrali važnu ulogu u Senju još u prvoj polovici XIII. stoljeća.⁶⁵ U doba Dujma II osobe iz obitelji Raduč spominju se u ispravama čak četiri puta.⁶⁶ U to vrijeme ne nalazimo potknežina ni iz jedne jedine druge obitelji. U vrijeme krčkih knezova Fridrika III i njegova sina Dujma III favorizira se članove senjske ugledne obitelji Mojzes, čiji se jedan član spominje čak stotinjak godina ranije, tj. još 1205. godine kao sudac. Od 1319. do 1344. spominju se kao potknežini David i Rumša, koji su sigurno članovi obitelji Mojzesa. U jednoj ispravi iz 1339. godine stoji naime, da su Bartol i Rumša »sinovi potknežina Davida« darovali kneginji Elizabeti zidanu kuću, a mislimo da ne bi smjelo biti sumnje da David, koji je bio potknežinom 1319. godine, pripada obitelji Mojzes. Na to upućuju već imena Mojzes i David, koja inače nisu uobičajena u Senju, te okolnost da Bartolov sin nosi ime Mojzes.

U vremenu između 1356. i 1381. čast senjskoga potknežina nosi neki Andreas. Pavičić ga spominje kao »plemenitog gospodina Andriju, oficira gradske senjske vojske«⁶⁷ i posebno podavlači da se on »označuje kao nobilis, plemeniti, što se ne događa kod onih Senjana, koji su bili gradokmetskog porijekla, ali bili su jedino oplemenjeni.«⁶⁸ N. Klaić misli da je on »kraljev vikar«⁶⁹ i dodaje da se on »već« 1358. godine spominje kao *nobilis* sa svojstvom *vicecomesa* te da je on »kasniji dugodišnji kraljev vikar«.

Tvrđenje Pavičića i N. Klaić potrebno je provjeriti izvornim vijestima. Prije svega, istina je, doduše, da se Andrija u ispravama naziva 11 puta *nobilis miles*, plemeniti časnik, ali to ipak ne znači da on ima titulu *nobilis*, jer treba uzeti u obzir da se njega u čak 8 slučajeva titulira kao *generosus miles*, iz čega očito slijedi da Andreas nije plemić (*nobilis*), nego samo ugledan ličnost koju se zbog počasti naziva bilo *nobilis miles* bilo *generosus miles*. Uostalom, Mojzes, sudac, sin Bartola, koji nastupa u jednoj ispravi kao svjedok, također dobiva počasni naziv »nobilis civis«, što dakako, znači, plemeniti građanin a ne plemić građanin.

Nije točna ni tvrdnja da se Andreas »već« 1358. javlja kao potknežin i da je on »kasniji dugodišnji kraljev vikar«. Prije svega, on se kao potknežin (*vicecomes*) javlja već 1356. godine.⁷⁰ Njega se naziva *vicecomes* 1356,⁷¹ 1358,⁷² 1359,⁷³ 1364 (3 puta),⁷⁴ 1365,⁷⁵ 1374, (3 puta)⁷⁶ 1375,⁷⁷ 1378,⁷⁸ 1379,⁷⁹ 1380,⁸⁰ i 1381.⁸¹ Doduše, tri puta nalazimo i drukčiju ti-

64 Ibid., str. 617: *vicepotestas, iudicesque, consilarii, totaque communitas.*

65 CD III, str. 48, 420; V, str. 66.

66 CD VII, str. 80, 157; VIII, str. 115, 314.

67 PAVIČIĆ, op. cit., str. 335.

68 Ibid., str. 336.

69 KLAIĆ, N, op. cit., str. 117.

tulaciju, tj. *nobilis miles Andreas vicarius* (1360.⁸² i 1365.⁸³) odnosno *generosus miles Andreas vicarius* (1381).⁸⁴ Ta osamljena tri slučaja već sama po sebi moraju izazvati sumnju. Zar je doista moguće da je Andreas bio *vicecomes* od 1356. do 1365. i da je to u ispravama navedeno čak 7 puta, a da je ipak u godinama 1360. i 1365. bio u međuvremenu dva puta vikar? Isto tako više je nego sumnjiv naziv *vicarius* u jednoj ispravi iz 1381., jer se Andreas javlja kao *vicecomes* 1378, 1379, 1380. i 1381. Nije li možda neka greška u čitanju tih isprava? Čini se da je to doista tako, jer dvije isprave, u kojima se Andreas naziva *vicarius* nisu originalne, nego tek prijepisi iz 1372. i 1389. godine. Možda je već prilikom prijepisa došlo do pogreške, ali skloniji smo tvrdnji da u te dvije isprave, kao i u originalnoj ispravi iz 1381. godine, piše *vic* sa znakom kraćenja, što je prilikom pripremanja isprava za tisak pogrešno pročitano kao *vicarius*, umjesto kao *vicecomes*.⁸⁵ Da je tako vidi se i po još nečemu. Naši pisci koji su se bavili senjskom prošlošću ne spominju jedan događaj, (novačenje Senjana za mletačku vojsku), iz senjske povijesti iz 1364. godine, tj. u vrijeme nešto prije donošenja Statuta. Magdić u svojoj povijesti grada Senja prelazi preko njega.⁸⁶ V. Klaić je poznavao, doduše, isprave, koje govore o tom događaju,⁸⁷ ali je naveo samo uvodni dio. Dobiva se dojam kao da mu taj događaj nije bio po volji pa je radije prešao preko njega. Pavičić daje glavni sadržaj svih isprava koje se odnose na sastav senjskoga stanovništva, ali i on prelazi šutke preko mletačkog novačenja 1364. godine. Čini se da su mu podaci iz Ljubićevih Listina promakli. Ni N. Klaić ne osvrće se na taj događaj premda ističe da su Mleci nakon 1358. godine nastojali »otežavati položaj stanovnicima istočne jadranske obale«. ⁸⁸ Evo o čemu je riječ. 24. siječnja 1364. godine sastavljena je u Senju isprava o jamčenju ⁸⁹ potknežina Andrije, suca Bartola i vikara Frixona da će Mojzes i Nikola izvršiti svoju obavezu prema Mletačkoj republici, naime da će ta dvojica osobno ići sa sto dobro opremljenih vojnika i dovoljnim brojem konja u rat, da će u ožujku biti spremni ukrcati se na lađe te da će izvršiti sve ono što su se obvezali u ugovoru, zapisanom u duždevoj kancelariji. Prema drugoj ispravi istoga datuma ⁹⁰ Mojzes i Nikola izjavljuju da su od Mletaka primili akontaciju u visini od 1000 dukata, koja će se uračunati u plaću nakon obavljenoga vojnoga zadatka. Oni se obvezuju da će vjerno služiti duždu i Mlecima. Ako ne ispune svoje obveze, vratit će 1000 dukata, a ako od toga iznosa ostane štogod neplaćeno, to će nadoknaditi potknežin Andrija, vikar Frixon i su-

70 CD XII, str. 328.

71 Loc. cit.

72 CD XII, str. 446.

73 Ibid., str. 649.

74 CD XIII, str. 399; LJUBIĆ, Listine IV, str. 61, 63.

75 CD XIII, str. 426.

76 CD XV, str. 60, 67, 69.

77 Ibid., str. 141.

78 Ibid., str. 365.

79 CD XVI, str. 53.

80 CD XVI, str. 89.

81 Ibid., str. 164.

82 CD XIII, str. 38.

83 Ibid., str. 482.

84 CD XVI, str. 218.

85 Uostalom, ima i obratnih pogrešnih čitanja, tj. *vicecomes* umjesto *vicarius*. Vidi npr. bilješke broj 92.

86 MAGDIĆ, Mile, Topografija i poviest grada Senja, Senj Topografija 1877.

87 KLAJČ, Vjekoslav, Krčki knezovi Frankapani, knjiga I, Zagreb 1901, str. 168 i 321, bilješka 37.

88 KLAJČ, Nada, Knezovi Frankapani kao krčka vlastela, Krčki zbornik I, Crk 1970, str. 140.

89 LJUBIĆ, Listine IV, str. 61.

90 Ibid., str. 62.

dac Bartol. Vraćanje akontacije uslijedit će, u tom slučaju, u roku od dva mjeseca zajedno s naknadom štete, troškova i kamata, kao i s kaznom od 100 dukata. Konačno, oni daju suglasnost da ih se u tom slučaju osobno uhvati i njihove stvari plijeni na cjelokupnom području vlasti krčkih knezova Stjepana i Ivana, po cijelom kraljevstvu Ugarske i u Mlecima kao i na svakom drugom mjestu, gdje ih se nađe.

U objema ispravama nalazi se i uobičajena klauzula kojom nadležna vlast, u ovom slučaju poknežin, ovjerava valjanost isprave: *Ego Andreas vicecomes Segnie examinatore manum misi.*

Iz svega navedenoga proizlazi da su Mleci i nakon gubitka Dalmacije 1358. godine bili i u Senju vrlo aktivni i da su pri tome imali punu podršku krčkih knezova. Nezamislivo je da bi se ovakvo novačenje veće grupe vojnika s oružjem i konjima moglo obaviti bez pune saglasnosti i potpore krčkih knezova.

U svakom slučaju Andrija nije mogao biti vikar u smislu zamjenika potknežina, a još manje kraljevski vikar. Naime, 1364. i 1365. godine spominje se u Senju *Frixonus, vicarius Segniae*.⁹¹ Nije, dakle, moguće da bi Andrija bio u to vrijeme vikar u smislu zamjenika potknežina, jer je to bio Frixon.⁹²

Ali, Andrija nije nikako mogao biti 1364. i 1365. ni kraljevski vikar. Naime, kralj Ludovik I bio je izričito zabranio »svojim podanicima da služe tuđinu«⁹³ pa su u skladu s time i Trogirani 28. ožujka, te Dubrovčani 4. travnja 1364.⁹⁴ donijeli analognu odredbu. Nezamislivo je da bi Andrija kao kraljev vikar u Senju mogao dozvoliti novačenje vojnika za Mletke u protivnosti s izričitim kraljevim nalogom i da bi čak jamčio (!) Mlecima u slučaju da oni koji novače i vode vojsku iz Senja, ne ispune sve klauzule ugovora s Mlecima.

Ukratko, Andrija je bio dugogodišnji *vicecomes*, potknežin u Senju koji je vjerno služio svojim gospodarima, krčkim knezovima i sprovodio u život njihove smjernice, koje su često bile u izričitoj suprotnosti s politikom Ludovika I.

3. Prema Zjačiću,⁹⁵ koji je do sada jedini detaljnije obradio pitanje senjskih vijeća, u Senju su postojala tri vijeća, i to malo općinsko vijeće (*consilium comunis minus*), veliko općinsko vijeće ili skupština cijele općine (*consilium comunis maius, consilium totius universitatis*) i vijeće plemića (*consilium nobilium comunis*). Veliko se vijeće po Zjačiću sastojalo od svih punoljetnih plemića i neplemića, odnosno pučana. Ono je biralo općinskog suca, općinskog kancelara, navkire i malo općinsko vijeće.

Ipak, postojanje Velikog vijeća kao posebnog organa u koji su ulazili svi plemići i svi pučani ne može se dokazati na osnovi odredaba Senjskoga statuta. Općinskog suca po članu 19 biraju *rectores, nobiles ac homines de consilio*, a po članu 137 *nobiles et consilarii*. Kako su u članu 137 *rectores* ispušteni samo zbog nedovoljne preciznosti sastavljača toga člana, treba zaključiti da su *homines de consilio* iz člana 19 i *consilarii* iz člana 137 jedno te isto. To se vidi, uostalom, i iz članova 20 i 146 gdje se kaže da navkire biraju *rectores et consilarii* i iz člana 21 po kojem iste osobe biraju i općinskog kancelara. Kako

91 Ibid., str. 61, 77, 81.

92 Zanimljivo da se u op. cit., str. 83 Frixon naziva *Frisonus, vicecomes* (!). Očito je to pogrešno pročitano umjesto *vicarius*, kao što se to dogodilo s Andrijom (samo obratno (*vicarius* umjesto *vicecomes*)).

93 GRUBER, Dane, Dalmacija za Ludovika I (1358-1382), Rad JAZU knjiga 170, Zagreb 1907, str. 39.

94 Loc. cit.

95 ZJAČIĆ, op. cit., str. 50 i 52.

su po članu 15 *consilarii et homines de consilio* oslobođeni od plaćanja naroka, podavanja koje po članu 109 plaćaju pučani (*cives*) i podložnici (*subditi*), nazivi *homines de consilio* i *consilarii* ne mogu označavati pripadnike Velikog vijeća, u kojem bi, po Zjačiću, bili svi neplemići. Kada bi to, naime, bilo tako, nijedan pučanin ne bi plaćao narok. Prema tome, općinskog kancelara i navkire bira Malo vijeće (rektori-suci i vijećnici), a općinskog suca, uz Malo vijeće, još i svi plemići.

Veliko vijeće biralo bi, po Zjačiću, članove Malog vijeća, jer je »razumljivo samo po sebi da je izbor jednog (užeg) skupa ljudi (malo opć. vijeće) trebao biti formiran u drugom većem skupu (tj. velikom opć. vijeću)«. ⁹⁶ Ali takvo zaključivanje nije nimalo sigurno. Prema Trsatskom statutu na mjesto umrloga »starca«, tj. vijećnika, ostali »starcii« kooptiraju novoga, dakle, ne bira ga skup općinara. I prema odredbi iz Krčkoga statuta na hrvatskom jeziku, prihvaćenoj prije 1526. godine »kada uzmanjka jedan prisežnik, treba da sudac sa svim prisežnicima postavi drugoga i da ga predstavi gospodinu providuru«. U to su doba prisežnici već postali gornji povlašteni sloj u pojedinoj krčkoj općini i obavljali i funkcije vijećnika, koji nestaju dolaskom mletačke vlasti 1480. godine, (iz razloga u koje ovdje ne možemo ulaziti, jer bi nas to predaleko odvelo). Sve to, dakako, ne dokazuje da su se i u Senju vijećnici kooptirali, ali ne dopušta da se o načinu postavljanja novih vijećnika zaključuje na osnovi teze da postojanje Malog vijeća nužno pretpostavlja njegovo biranje u Velikom vijeću. I mi smo, doduše, skloni tvrdnji da je u Senju doista postojalo Veliko vijeće, sastavljeno od plemića i pučana i da je ono imalo određene funkcije. Samo, Statut iz 1388. godine ne spominje ga ni na jednom mjestu pa je vrlo vjerojatno da je njegova uloga bila vrlo ograničena.

Naprotiv, skup sastavljen od svih plemića i vijećnika neplemića zajamčen je bar na dva mjesta. Prema članu 18 rektori suci, plemići i vijećnici (*homines de consilio*) trebaju doći na Vijeće (*consilium*) kadgod ih se pozove zvonom pa se sve ono što se na tom Vijeću izglasa, smatra pravovaljanim. Prem članu 19 taj isti skup bira općinskog suca.

Treba upozoriti na još jednu vijest. U uvodu Statuta ističe se naime da su izaslanici krčkih knezova »na zvuk zvona (...) sabrali rektore, vjećnike i vjerodostojne muževe grada Senja« te da su nakon toga ti izaslanici utvrdili tekst Statuta. Kakav je to skup Senjana pred kojim se razmatralo Statut? Svakako je čudno da plemići uopće nisu spomenuti, ali da se s druge strane uz vijećnike spominje »vjerodostojne muževe«. To nisu plemići, jer bi bili sigurno navedeni prije vijećnika s obzirom na njihov ugledniji položaj. Očito nije riječ ni o svim pučanima, jer bi se u tom slučaju tako i reklo, npr. *congregatis omnibus civibus* ili *popularibus*. »Vjerodostojni muževi« su, dakle, samo ugledniji pučani. U taj skup ne ulaze npr. sluge, a možda ni osobe koje su, doduše, punoljetne, ali još žive nepodijeljene zajedno s imaoцем oćinske vlasti. Takav skup »dobrih muževa« mnogo je uži od skupa svih općinara. Nešto slično postojalo je u u Krku u doba mletačke vlasti. Prema odredbi providura iz 1526. godine vrbničkoga se suca treba ubuduće birati na isti način kao i u gradu Krku, tj. tako da pasivno pravo glasa imaju uz prisežnike (koji su, kao što smo naglasili, zamijenili vijećnike), još i po jedan muškarac iznad 45 godina iz svake obitelji. To je vrlo slično skupu Senjana, spomenutom u uvodu Statuta, jer je i u jednom i u drugom slučaju užem gornjem povlašćenom skupu dodan i određeni broj uglednijih pučana.⁹⁷

⁹⁶ Loc. cit.

⁹⁷ KLAJIĆ, Društvena struktura, cit., str. 122 pod točkom "c) podložnici (*subditi iurisdictionis*) (bolje *iurisdictioni*: L. M.) i gradska sela (ville) navodi da »prema članu 47 (tj. 147 L.M.) članovi vijeća imaju pravo nadzora nad mjerama koje se provode u gradu. Ali član na koji se N. Klaić poziva (čl. 147 v. N. Klaić, op. cit., str. 140, bilješka 96) ne odnosi se na članove vijeća, nego na navkire.

Prema Zjačiću »postojanje posebnoga vijeća plemića možemo jasno zaključiti na temelju propisa (...) da su plemići nametali naroke, (odnosno razrezivali iznose plaćanja naroka), građanima i podložnicima po svojoj slobodnoj rasudbi, uzevši u obzir savjet nekolicine koji su dobro poznavali imovinske prilike obveznika⁹⁸ Ipak, član 155 Statuta, koji o tome govori, nije baš jasno stiliziran, a u Statutu iz 1640. godine je čak brisan. Taj član treba povezati s prethodnim članom koji kaže da je općinski sudac dužan organizirati čuvarsku službu u doba sajma na dan sv. Jurja »*licet aliqui de chraio tenentur sibi ad aliquam exema...*« nakon čega dolazi nekoliko brisanih redaka pa tekst člana 155 koji počinje »*Item, similiter inponere narochos*«. Riječ *exema...* vjerojatno treba popraviti na *exenia*, tj. počasne darove. To bi značilo da ljudi iz Kraja moraju davati općinskom sucu počasne darove za vrijeme sajma sv. Jurja. Početak člana 155 trebao bi se, dakle, također odnositi na nadležnost općinskog suca da razrezuje narok. Prema nejasnoj stilizaciji člana 137 moglo bi se zaključiti da skup plemića razrezuje poseban porez, narok, kojeg plaćaju samo pučani i podložnici. Pa ipak, to nam se ne čini nimalo vjerojatno, premda čak i tekst Statuta iz 1388. godine na hrvatskom jeziku upućuje na to. Naime, takvo razrezivanje samo bi na nerazuman i nepotreban način povećavalo netrpeljivost prema povlaštenom sloju. Nije li daleko vjerojatnije da je općinski sudac razrezivao narok »prema svojoj savjesti uz savjet nekih među onima koji bolje poznaju imovno stanje obveznika«. Nije nemoguće da su riječi člana 137 *nobiles habent inponere* suvišne i da su one ušle u tekst zabunom prepisivača. Bez tih riječi tekst člana 155 ima vrlo zadovoljavajući gramatički, logični i pravni smisao: *Item, similiter*, (misli se na *dictus iudex tenetur*, tj. riječi iz prethodnog člana), *inponere narochos secundum discrecionem suam cum consilio aliquorum melius cognoscencium divicias solvencium*. Hrvatski tekst pri tome nije odlučujući, jer je do njega došlo očito u vrijeme kada je već narok bio ukinut pa je prevodilac preveo sve riječi koje je našao u članu i potrudio se da nejasni tekst učini jasnim, ali, po našem mišljenju, pogrešnim. Naš prijedlog ipak nije posve zadovoljavajući, jer je takvo »popravljanje« teksta uvijek više ili manje proizvoljno. Zato smatramo da piatnje ostaje otvoreno.

To ne znači da negiramo postojanje posebnog vijeća plemića, koje je najvjerojatnije postojalo i u vrijeme Statuta iz 1388. godine. Ako i ne prihvatimo da se to vijeće ne spominje u članu 155, ostaje član 167 po kojem plemići biraju župnika ili opata crkve Svetoga Križa u Senjskoj Dragi i član 152, po kojem su plemići ovlašteni primiti među senjske plemiće ili pučane među osobe koje ranije nisu bili pripadnici općine Senj. Uostalom, plemićko vijeće postojalo je u kasnijem razdoblju.

4. Službenici općine jesu:

a) općinski sudac (*iudex communis*). Kao što je već rečeno, njega biraju prema članu 19 *rectores, nobiles ac homines de consilio*, a prema članu 137 *nobiles et consiliari*. Po istome članu općinski sudac mora biti plemić. On sudi zajedno s kneževim sucima, ali njegova je uloga ipak sporedna. Naime, njega se poziva na svako sudsko zasjedanje, ali ako ne dođe, suđenje teče i presuda se pravovaljano izriče i bez njega⁹⁹. On čuva općinski pečat i

— Nadalje, po N. Klaić članovi vijeća imaju »zajedno s potknežinom, vikarom i sucima« punu sudsku vlast (op. cit., str. 122). Ali član na koji se N. Klaić poziva, tj. član 151 daje tu sudsku vlast samo potknežinu, vikaru i sucima, a ne i članovima vijeća. — Konačno, po N. Klaić, loc. cit., »članovi vijeća, potknežin, vikar i suci« imaju pravo stvarati nove plemiće i građane. Međutim, po članu 152 na koji se N. Klaić poziva, to je nadležnost plemića. Nije jasno zašto N. Klaić sve te odredbe koje se odnose navodno na članove vijeća navodi pod točkom, koja se tiče podložnika. Usp. i primjedbe Zjačića, op. cit., str. 51-52, bilj. 24. Što se pak tiče člana 155, njegova nejasna stilizacija smetala je i Čulinoviću. U op. cit. on tvrdi na str. 154 da plemići razrezuju narok među građanima, na str. 163 da to čini sudac, a na str. 168 ponovo se vraća na tvrdnju da je to nadležnost plemića.

⁹⁸ ZJACIĆ, op. cit., str. 52.

⁹⁹ Senjski statut, član 30.

dobiva za svako pečaćenje neke isprave 4 soldina, od čega su plemići oslobođeni.¹⁰⁰ Kasnije je to donekle izmijenjeno: on dobiva za svako pečaćenje 8 soldina,¹⁰¹ a kako se ne spominje oslobođenje plemića, nije nemoguće da su i oni obvezani da mu plate trud. U vrijeme sajma na dan sv. Jurja općinski sudac u redovnom postupku (*ordinaria iurisdictio*) i pripadaju mu sve novčane kazne i globe ubrane tom prilikom.¹⁰² Ujedno on mora na sajmu organizirati čuvarsku službu.¹⁰³ Konačno, jedna se njegova važna funkcija sastoji u tome što razrezuje narok među pučanima.¹⁰⁴

b) općinski kancelar (*cancellarius communis*). Njega biraju »suci i vijećnici« (*rectores et consiliarii*). On je prema članu 21 jedini ovlašten sastavljati ugovore i zapisnike općinskih organa. Ako to učini bilo tko drugi, takav je pismeni akt nevažeći, osim ako se dokaže da u trenutku sastavljanja takvog akta u Senju nije bilo kancelara i da je takvo ispostavljanje isprave odobrio bar jedan od sudaca. Kancelar je uživao sve privilegije, koje su pripadale plemićima.¹⁰⁵

Međutim, kao i u većini dalmatinskih gradova, isprave i aktivni senjske kurije bili su valjani tek nakon što ih je ovjerio poseban općinski organ, egzaminator. Zanimljivo je i društveno i pravno značajno da je služba po jednog egzaminatora prema članu 156 bila rezervirana za članove dviju najuglednijih obitelji, Raduča i Mojsesovića, dok je trećega postavljao knez po svojoj volji.

Vrlo su važan organ općinske uprave dva navkira (*naucleri*). Oni su neka vrsta policijskih šefova nad dijelom Senja. Biraju ih »plemići i vijećnici« (*rectores et consiliarii*).¹⁰⁶ Oni rukovode grupom od po šest noćnih čuvara.¹⁰⁷ Uz to, oni nadziru i ispravnost mjera (vaga i sl.).¹⁰⁸ Plaću dobivaju iz sredstava ubranih na ime naroka četiri dukata, a pripada im i taksa za baždarenje mjera.¹⁰⁹ Iz naroka bili su plaćeni i čuvari, i to u visini od po dva dukata.¹¹⁰

c) Uz te općinske funkcionere postojali su i niži organi: glasnik (*preco*), dvornik i sluga (*famuli*).

Po mišljenju Zjačića¹¹¹ notar i pristav su također općinski službenici. Međutim, notar je privatna osoba koja po odobrenju općine obavlja notarske poslove u svoje ime i za svoj račun. Prema članu 20 proizlazi da notarsku funkciju može u Senju obavljati samo kancelar, ali se notari koji nisu ujedno i općinski kancelari pojavljuju u Senju kojih stotinu godina ranije. Tako npr. ispravu o darovanju od 13. listopada 1293.¹¹² sastavlja »*Jacobus (...) imperiali auctoritate notarius publicus*« koji, čini se, nije ujedno i općinski kancelar. Samo godinu dana ranije, 18. IV. 1292. drugu ispravu o darovanju piše »*magister Petrus physicus et Segnie generalis notarius*« za kojega bi se možda moglo pretpostaviti da je bio

100 Ibid., član 47.

101 Ibid., član 168.

102 Ibid., član 153

103 Ibid., član 154.

104 Ibid., član 155. Član nije jasan.

105 Ibid., član 22.

106 Ibid., članovi 20, 146.

107 Ibid., član 149.

108 Ibid., član 147.

109 Ibid., član 148.

110 Ibid., član 150. Po N. KLAJČ, op. cit., str. 121 navkir je ovdje u značenju brodar, što je pogrešno.

111 ZJAČIĆ, op. cit., str. 148.

112 CD VII, str. 158.

i općinski kancelar (generalni notar!). Međutim, ispravu iz 1374. godine¹¹³ sastavlja »*Nicolaus, condam Dominici de Vegla, publicus imperiali auctoritate notarius et nunc comunis Segnie officialis iuratus*«, a taj isti notar s identičnom titulom javlja se npr. i u ispravi prepisanoj 1389.¹¹⁴ Dakle, u doba neposredno prije i nakon sastavljanja Statuta odredba člana 20 po kojoj je općinski kancelar ujedno i notar odgovara stvarnom stanju.¹¹⁵

Što se pak tiče pristava, ni on nije neki posebni funkcionar, već je to osoba kojoj je zadatak da po potrebi posvjedoči opstojnost i sadržaj nekoga pravnog čina ili neke pravne činjenice.¹¹⁶

O pristavu Senjski statut sadrži nekoliko važnih odredaba.

On dobiva naknadu za svoj trud u visini od 1 do 45 soldina, ovisno o vrijednosti spora.¹¹⁷ Kako pristav nije naveden među sudskim službenicima,¹¹⁸ on očito ima ulogu onoga, koji će po potrebi posvjedočiti kako je tekao postupak i kakva je presuda donesena. On je, prema tome, privatna osoba povjerenja suda i stranaka. Uostalom, njegova arhivska uloga nema osobita smisla u senjskom pravnom sustavu koji se temelji na pismenom utvrđivanju svih važnijih faza postupka i koji izričito predviđa postojanje općinskog kancelara, koji piše sudska akta i koji je nesumnjivo osoba javne vjere.¹¹⁹

Naknadu pristavu plaća ona strana, koja je izgubila spor.¹²⁰

Pristav je prisutan također i prilikom uvođenja u posjed nekretnine pa mu se zato plaća naknada od jednog celeza, tj. 45 soldina.¹²¹

I konačno, pristav sudjeluje i u dražbi nekretnine koju je osuđeni dužnik ponudio u ime plaćanja novčanog duga.¹²²

Vrijedi uzeti u obzir i podatke o pristavu iz isprave od 21. ožujka 1388. godine,¹²³ dakle, isprave koja je istodobna s donošenjem Senjskog statuta. U toj se ispravi kaže da je »*Dragoljub dvornik*« (*Dragoglubus douornich*) izjavio da je bio postavljen za pristava (*retulit se ad hoc datum esse pristavum*) u vezi s pritužbom samostana male braće u Senju, upućenom knezu Ivanu, o načinu obračuna zakupnine koju su plaćali zakupci za zemlje koje su od samostana dobili na obrađivanje. Knez određuje da se pri obračunu dukata ne smije uzimati u obzir stari običaj »kojeg bi se moglo prije nazvati zloupotrebom« tj. da se dukat obračunava s 5,5 libara golubaca, nego da se zakupninu mora plaćati u novcu koji predstavlja stvarnu protuvrijednost. Ispravu je ispostavio »*Nicolaus, scriba comunis Segnie*« po nalogu kneza i ubilježio u općinsku knjigu (*in quaternis comunis Segnie*) Vrlo je važna okolnost da se za punu vjerodostojnost kneževe odluke smatra potrebnim ne samo ispostaviti ispravu i ubilježiti je u općinsku knjigu, nego da postoji još i pristav, po-

113 CD XV, str. 60.

114 CD XIII, str. 482.

115 Drukčije ZJAČIĆ, op. cit., str. 48 (bilješka 17).

116 Vidi: KOSTRENCIĆ, Marko, *Fides publica* (javna vera) u pravnoj historiji Srba i Hrvata do kraja XV veka, Beograd 1930; MARGETIĆ, Lujko, O javnoj vjeri i dispozitivnosti srednjovjekovnih notarskih isprava s osobitim obzirom na hrvatske primorske krajeve, *Radovi 4 Instituta za hrvatsku povijest*, Zagreb 1973, 36 i d.

117 Senjski statut, član 137.

118 Ibid., član 28.

119 Ibid., člana 21.

120 Ibid., član 38.

121 Ibid., član 39.

122 Ibid., član 41.

123 CD XVII, str 137.

seban svjedok s javnom vjerom, koji utvrđuje kako je glasila kneževa odluka i koji tu odluku priopćuje općinskom pisaru.

I po toj ispravi pristav je, dakle, privatna osoba javne vjere, neka vrsta kvalificiranog svjedoka.

Nadalje, po jednoj ispravi od 16. rujna 1374. godine¹²⁴ spominje se »Pribislav dvornik, koji je pridodan svemu naprijed navedenom kao pristav«. Riječ je o darovanju nekog gradilišta koje je odobrio potknežin Andrija (*Andreas vicecomes*). Andrija je odredio da dvornik Pribislav nakon svih obavljenih formalnosti, osobito nakon četiri javne objave, uvede obdarenoga u posjed darovane stvari. Dakle, Pribislav je bio po funkciji dvornik, a u konkretnoj situaciji vrši funkciju pristava, tj. kvalificiranog svjedoka.

5. Senjski statut iz 1388. godine govori o plemićima na mnogo mjesta. Dapače, dobiva se dojam kao da je Statut dobrim dijelom i napisan u namjeri da bude neka *Magna carta* plemićkih sloboda i privilegija. Uz razna oslobođenja od tlake, poreza, taksa i podavanja, o kojima će biti više riječi u idućem odjeljku, ovdje osobito upada u oči još i ovo:

1) Plemići ne gube svoje posjede ako se odsele iz Senja – za razliku od građana (pučana) (članovi 2 i 123).¹²⁵

2) Sve su nekretnine oslobođene od bilo kakvih tereta ako su u vlasništvu plemića. Nekretnine koje je plemić otuđio »pučaninu ili drugom privatniku« postaju podložne porezu i obratno, nekretnine koje su plemići stekli od neplemenitih osoba oslobađaju se samim tim poreskih opterećenja, tako dugo dok su u vlasništvu plemića (član 8, 124 i 125).

3) Plemići, kneževa dva suca i vijećnici biraju općinskog suca (član 19) i to iz redova plemića (član 137).

4) Mjesta Županjol i Prokike plaćaju plemićima posebno podavanje od 40 dukata. Pri podjeli tih novaca uzimaju se u obzir i neke druge osobe neplemenitog sloja (član 109). I poreznici plaćaju plemićima određenu pristojbu (član 122).

5) Plemići imaju pravo primati nove plemiće i nove građane koji do tada nisu bili stanovnici senjske gradske općine (član 152).

Uz to plemićima su osigurane i razne druge povlastice u članovima 127, 128, 130, 155, 162 i 164.

¹²⁴ CD XV, str. 60.

¹²⁵ KLAJČ, op. cit., str. 121 ističe da je »plemćima dopušteno služiti izvan frankapanskog kneštva gdje god žele«. N. Klaić to navodi u popisu plemićkih prava i podvlači da se »vrlo jasno razlikuje prava plemića (...) od prava pučana« (op. cit., str. 119). Iz toga bi dakle slijedilo da pučanima nije dopušteno služiti izvan kneštva »Frankapana«. Uostalom i Čulinović, op. cit., str. 255 tvrdi da se pučani nisu mogli slobodno seliti. Ipak smatramo da je naglasak na nečem drugom. I jedni i drugi slobodno, naime, odlaze iz kneštva i stupaju u službu gdje god hoće. Plemićka se privilegija sastoji u tome da oni mogu slobodno služiti i izvan Senja i njegova distrikta, a da pri tome ne gube pravo na zemlje u njihovu vlasništvu. Potpuni tekst člana 123, na kojem se oniva gornja tvrdnja N. Klaić glasi naime, »Plemići grada Senja slobodni su služiti koga hoće izvan gospoštije gospodina kneza i uživati svoje posjede slobodno bez ikakva tereta stvarnoga, osobnog ili miješana, kao da stalno stanuju u gradu Senju«. Drugim riječima, kad ne bi bilo te odredbe i plemići bi izgubili pravo na svoje zemlje kad bi se iz Senja odselili. Ta se odredba ne odnosi na pučane, koji, ako se odsele, gube svoje zemlje. To je uostalom vrlo poznato načelo srednjovjekovnog prava, koje se često opetuje i u našim primorskim krajevima. Tako npr. ugovor između Grobničana i Petra Zrinskog od 18. rujna 1642. godine propisuje u članu 33: Ako se netko (od podložnika) odavde odseli i hoće imati dio svog imetka, gubi ga samim tim i treba ga predati nama (MARGETIĆ, Lujo, Ugovori Petra Zrinjskoga s Grobničanima i Bakranima od 1642. godine i njihova dopuna iz 1686. godine, VHARP XXII, Pazin-Rijeka, 1978, str. 137 i 152). N. Klaić, op. cit., str. 121 razlikuje pučane od plemića s jedne i podložnika s druge strane još po nečemu. Naime, pod naslovom »Pučani (cives, populares)« ona spominje da »Senjanin (...) bez kazne smije ući u grad kroz bilo koja vrata sa svojim životinjama i drvetom ili drugim stvarima, ali, ako bi sa sobom doveo stranca, plaća kaznu 24 libara, a onaj koga je doveo gubi robu«. Nije jasno po čemu bi to trebao biti propis koji se odnosi isključivo na pučane. Riječ je nesumnjivo o svim »Senjanima«, dakle plemićima, građanima i podložnicima kojima je, za razliku od stranaca, dozvoljeno da ulaze u grad Senj »kroz vrata i uobičajena mjesta«, i to samo osobno sa životinjama i vlastitim stvarima, s time da mogu na sve ulaze u grad unositi i drva (član 88). Naprotiv, Senjani s ostalom trgovačkom robom (*aliquod mercimonium*) smiju ulaziti samo kroz gradska vrata, gdje je smještena mitnica (*per portam tergovine*).

S druge strane, ni u jednoj jedinjoj Senjskoj ispravi XIII. i XIV stoljeća ne samo da se ne govori o plemićkih povlasticama, o eventualnim sporovima oko toga da li neka osoba ulazi u plemićki stalež, o tome koji je pravi sadržaj neke plemićke povlastice, nadalje o uzdizanju ili primanju u plemićki stalež, itd., nego se čak nijednom riječju ni u kojoj prilici ne navodi da je neka osoba plemić. Čak ni za najuglednije članove plemićkog staleža, osobe iz širih obitelji Mojzes i Raduč, nikada se ne upotrebljava titula plemić. A ne bi se baš moglo reći da prilika za to nije bilo, jer se iz ta dva stoljeća sačuvalo preko 50 isprava, koje se odnose na život u Senju. Pri tome je čudno da ni isprave neposredno prije i neposredno nakon donošenja Senjskog statuta ne spominju plemiće, a barem to bi se moglo očekivati.

Još čudnije je što o plemićima ima dovoljno vijesti u neposrednom susjedstvu Senja. Već spomenuta isprava iz svibnja 1205.¹²⁶ u kojoj je zapisan ugovor između Raba i Senja spominje u Senju uz templarskog dominatora, uz satnika, dvornike i suca još veći broj uglednih Senjana, ali bez ikakve dalje oznake njihova strateškog položaja. Obratno, u istoj se ispravi uz rapskoga biskupa, rektora i dva suca spominju i (rapski) »drugi plemići naše gradske općine« (*alii nostre civitatis nobiles*).¹²⁷

I Vinodolski zakon priznaje poseban privilegirani sloj »plemenitih«. U članu 5 određuje se da knez prilikom putovanja po Vinodolu može za svoje potrebe i za ishranu svojih pratilaca rekvirirati uz naplatu onoliko stoke sitnoga i krupnoga zuba koliko mu je to potrebno, bez obzira na to kome rekvirirana stoka pripada: »tako od skota kmetšćega tako od plemenitih ljudi tako od popi i od inih vsakih ljudi«. ¹²⁸ Pomagati na sudu ne smije »kmet za plemenita (...) ni plemenit za kmeta« ¹²⁹ bez dozvole kneževa dvora (član 54). U članu 75 daje se knezu puna vlast u odnosu na novčane kazne »tako zvrhu plemenitih tako zvrhu ljudi crikvenih i zverhu kmeti i zverhu vsih inih ljudi«. ¹³⁰ Kako po članu 50 pokradeni kmet dobiva od kradljivca dvostruku naknadu, a pokradeni knez, njegova šira obitelj i pratnja sedmerostruku, Kostrenčić je smatrao da su plemeniti Vinodolskog zakona naprosto osobe u kneževoj službi. ¹³¹ Tu misao treba vjerojatno proširiti utoliko, da su plemeniti svi oni koje je knez oslobodio podavanja. To su, dakako, u prvom redu kneževi službenici, ali i oni (i njihovi potomci) koje je knez iz bilo kojeg drugog razloga nagradio oslobađanjem od podavanja.

Međutim, u Vinodolu su postojale dvije vrste takvih osoba koje nisu plaćale podavanja. Jedno su bili plemići u užem smislu riječi, tj. oni koje je viša vlast, u načelu kralj proizvela za plemiće, a druga obični slobodnjaci, koje je od podavanja oslobodio sam knez. U Novome je takvih slobodnjaka bilo po jednoj ispravi iz 1480. sedam, što je kasnije potvrđeno (1580). Također prema Urbaru iz 1653. godine postojalo je sedam slobodnjačkih obitelji. Oko stotinu godina kasnije (tj. 1763.) u Novome je bilo 11 kuća slobodnjaka prema 6 kuća plemića i 130 kuća kmetova. ¹³² Vjerojatno je i u doba Vinodolskog

¹²⁶ CD III, str. 48.

¹²⁷ Vidi, uostalom, i CD II, str. 59 isprava od 1. ožujka 1177-1178; str. 160-161 = III str. V-VI, isprava od 27. listopada 1179; CD II, str. 247, isprava od 26. lipnja 1190; CD IX, str. 279, isprava od 25. veljače 1326. itd. Podrobnosti vidi u MARGETIĆ, Lujo, Iz starije pravne povijesti Raba. Rapski zbornik, Zagreb 1987, str. 202 i d.

¹²⁸ Vinodolski zakon, član 5 (MARGETIĆ, Lujo, Iz vinodolske prošlosti, Rijeka 1980, str. 118).

¹²⁹ Vinodolski zakon, član 54 (MARGETIĆ, op. cit., str. 138).

¹³⁰ Vinodolski zakon, član 75 (MARGETIĆ, op. cit., str. 144).

¹³¹ KOSTRENIČIĆ, Marko, Vinodolski zakon, Rad JAZU, Knjiga 227, Zagreb 1923, str. 188. Ta misao prihvaćena je i u: MARGETIĆ, Lujo, O nekim novijim rezultatima proučavanja Vinodolskog zakona, Zagreb 1978, str. 12. Druga mišljenja vidi u: BARADA, Miho, Hrvatski vlasteoski feudalizam, Zagreb 1952, str. 54-57.

¹³² Vidi MARGETIĆ, Lujo, Iz vinodolske prošlosti, cit., str. 89.

zakona takvih slobodnjaka u Novome moglo biti možda sedam, a možda i još manje. Da li je u Novome u to doba (1288.) bio i poneki pravi plemić? To nije posve nemoguće, jer u obližnjem Krku nalazimo na razlikovanje pravih plemića od slobodnjaka već 1248. godine. Naime, na Krku su Mlečani sproveli te godine popis »svih plemenitih ljudi na Krku« (*omnes nobiles viros de Vegla*)¹³³ pa su izabrana petorica Krčana pod zakletvom izjavila da postoje:

1) (pravi) plemići (iz širokih plemićkih obitelji Dognanis, Šubinić, Togomirić kao i još neki pojedinci). Glavna je značajka položaja tih plemića »da nisu nikad knezovima davali bilo kakav porez ili podavanje« (*quod nunquam dederunt aliquod tributum nec datia comitibus*);

2) troje Krčana, koje su, doduše, knezovi prihvatili za plemiće i smatrali ih takvima (*recepunt* odnosno *habuerunt per nobilem*) tako da nisu plaćali poreze i podavanja, ali, kako kažu zakleti Krčani, »o njihovom plemićkom položaju ništa ne znamo« (*de nobilitate nihil scimus*), što bez sumnje znači da je riječ o tzv. slobodnjacima, tj. osobama koje nadležna viša vlast, (u načelu kralj), nije uzdigla u plemićki stalež. Oni se razlikuju od običnih pučana po tome što ne plaćaju poreze i ostala podavanja.

Da se vratimo Senju. Da li su senjski plemići prema Statutu iz 1388. godine bili pravi plemići ili slobodnjaci ili oboje? Ako su pak oni bili obični slobodnjaci, da li su oni kreirani tek po krčkim knezovima, nakon što su oni počevši od 1271. godine postali nasljedni knezovi ili su postojali još i ranije? Čini se da u Senju nije bilo još ni u XIV. stoljeću pravih plemića jer ne izgleda vjerojatnim da bi se u razmjerno mnogobrojnim ispravama iz XIII. i XIV. stoljeća prepustio navesti njihov odličniji staleški položaj. S druge strane, ne čini se vjerojatnim da bi obitelji Mojzes i Raduč, koje su imale vrlo ugledan položaj u samome vrhu senjskoga društva još početkom XIII. stoljeća, bile u to ranije doba podvrgnute podavanjima i tlaku, da su trebale čekati na dolazak krčkih knezova da ih tek oni oslobode obaveza kojima su bili opterećeni pučani.

Po svemu izgleda da su ugledne senjske obitelji, osobito Mojzesi i Raduč, koje su imale odlučujući utjecaj u Senju imale položaj slobodnjaka već početkom XIII. stoljeća. Dakako da prva vijest iz 1205. godine o njihovoj premoćnoj ulozi u senjskoj općini ne znači da su oni upravo te godine uspjeli zauzeti ključne pozicije u Senju, ali nedostaju vrela iz kojih bismo mogli zaključiti kada su oni i pod kojim okolnostima prodrli u sam vrh senjskoga društva. Da li su imena Mojzes i David jedne od tih dviju glavnih senjskih obitelji dovoljno uvjerljiv indicij da su oni pomogli hrvatsko-ugarskom kralju Andriji znatnim financijskim sredstvima i za uzvrat dobili pravo da se udome u Senju i kroatiziraju? Ali ako je tako, iz toga bi slijedilo da ih je Andrija uvrstio među *servientes regis*, dakle ipak među prave plemiće. Ukratko, nedostatak vrela onemogućava bilo kakav sigurniji zaključak. Krčki su se knezovi, učvrstivši se u Senju, oslonili, dakle, na taj vladajući sloj i birali potknežine i suce u prvom redu iz njihovih redova. Uz to, krčki knezovi su morali priznati tom vladajućem sloju da svoje posjede ne drže na osnovi povlastica, koje bi im dodijelili krčki knezovi zbog službe koju obavljaju za njih, nego da je njihovo pravo na posjede nezavisno od krčkih knezova i da, prema tome, mogu slobodno napustiti grad i stupiti u službu drugih velikaša bez gubljenja prava na zemlju.

¹³³ CD IV, str. 356, isprava od 10. srpnja 1248.

¹³⁴ KLAJČ, N. op. cit., 123 navodi da su »općina i vlastelini neumoljivi kada je riječ o trgovačkom poslu«. Naše je mišljenje da općina u doba krčkih knezova, kasnije nazvanih Frankapani, nije ubirala nikakve poreze i podavanja iz trgovačkog prometa. To smo mišljenje pokušali i dokazati u tekstu. Na istom mjestu N. Klaić napominje da »trgovina stokom donosi općini po svoj

IV PODAVANJA

1. Podavanja stanovnika senjskog grada i njegova distrikta išla su dijelom u korist feudalnog gospodara, a dijelom gradske općine.

U korist feudalnog gospodara išla su podavanja iz prometa robom.¹³⁴ To se vidi iz člana 5 po kojemu plemići prilikom dopreme životinja u Senj plaćaju podavanja u određenoj visini »službenicima gospode« (*officialibus dominorum*) i to u klaonici. »Službenicima gospode« plaćaju prema članu 7 plemići također i podavanje na promet konja kupljenih u svrhu preprodaje. Kako se u tom članu navodi da plemići plaćaju podavanje na isti način kao i ostali (*sicut alii*), proizlazi da su i građani i svi ostali stanovnici plaćali ta podavanja u korist feudalnog gospodara (a ne općini), a jasno je da to vrijedi i za sva ostala podavanja u vezi s prometom robe, bez obzira da li je riječ o trgovačkoj ili ugostiteljskoj djelatnosti.

Tako su plemići i građani plaćali posebni porez na vino, uvezeno radi prodaje, osim za količinu do 8 stara,¹³⁵ koja je od poreza bila oslobođena (član 7 ili 119). Plemići i građani bili su oslobođeni od plaćanja poreza na vino, što su ga dovozili u Senj, a) ako je bila riječ o vinu iz vlastitih vinograda, b) o tuđem vinu uvezenom za vlastitu potrebu i c) za prvih 8 stara vina uvezenog radi krčmarenja. Pri tome su plemići bili utoliko favorizirani što su plaćali jedan soldin na svaki star vina uvezen između blagdana sv. Mihovila (29. rujna) i Nove godine, dok su građani plaćali za vino uvezeno u tom razdoblju dvostruki iznos, tj. dva soldina, a za dopremljeno vino izvan toga razdoblja jedan soldin (član 100).

Porez na promet robom kroz gradska vrata koja vode prema kopnu zvao se obično »tergovina«, a ubirali su ga poreznici zvani »tergovci«.¹³⁶ »Dacium« se obično zvalo porez koji se plaćao u luci (*marina*: član 103) i na vratima koja vode prema moru (*porta maris*).¹³⁷ Razlika u nazivu je beznačajna i proizlazi po našem mišljenju isključivo odatle, što se za trgovačke poslove prema kopnu radije upotrebljavalo slavenski izraz, a za one prema moru latinski (talijanski: dazio). Uostalom, nazivi se miješaju.¹³⁸ Tako se npr. u članu 121 govori o »tergovina, dacium vel gabella« na promet drvima.

Plemići i građani plaćali su nadalje porez na kupljeno žito namijenjeno izvozu (član 4), porez na kupljene konje namijenjene izvozu (član 7), zatim u klaonici taksu na uvezene životinje. Ona je bila utvrđena u različitoj visini prema vrsti životinja: 4,5 soldina za veliku stoku, 14 denara za malu, 1 soldin za janjad (član 5) i 3 soldina za svinje (član 101). Samo građani plaćali su porez na uvezenu sol (član 99).

Plemići i građani bili su oslobođeni od poreza na promet robe, koju su sami proizveli (član 4 i 116), na žito koje su otpremali za prehranu radnika na njihovim imanjima (član

prilici najviše koristi. Zato i plemić plaća za uvezenu stoku *datium antiquum et consuetum macelli seu becarie*. Po našem mišljenju, plaćanje podavanje u klaonici nema veze s trgovinom stokom, već plemići i građani plaćaju klaoničku taksu, bez obzira da li je riječ o stoci za vlastite potrebe ili za preprodaju. Uostalom ta se taksa plaća službenicima gospode (*officialibus dominorum*), kako to izričito određuje Statut (član 5), a ne općini. Općina od klanja stoke nije imala nikakve izravne koristi, jer su ubrani novčani iznosi išli u korist kneza. Nadalje, po N. KLAJČ, op. cit., str. 120: »plemići su oslobođeni od trgovine za vino«. Takva interpretacija člana 100 nije ispravna, jer plemići plaćaju 1 soldin pri uvozu vina u periodu sv. Mihovila (29. rujna) do prvoga siječnja (član 100), što se zbog člana 6 treba tumačiti tako da plemići plaćaju to podavanje samo za uvezeno vino namijenjeno preprodaji, i to samo za količine iznad 8 stara.

¹³⁵ Veličina stara bila je oko 55,5 l. Vidi HERKOV, Zlatko, *Mjere Hrvatskog primorja, Rijeka 1971, str. 54.*

¹³⁶ Senjski statut (1388.), članovi 3, 4, 7, 16, 117, 165. ČULINOVIĆ, Op. cit., str. 173 pogrešno misli da su »tergovci« trgovci pa iz člana 49 zaključuje da je »radi zaštite ekonomski slabijih bilo zabranjeno kupovati ojednom sav živež«. Riječ je, međutim, o zabrani kojom se sprečavalo da iskoriste svoj položaj i kupnju robe za sebe. Oni smiju kupovati robu samo za feudalca.

¹³⁷ Ibid., članovi 5, 6, 4, 7, 142, 143.

¹³⁸ Vidi npr. član 126. ČULINOVIĆ, op. cit., str. 155 i 172 misli da se to podavanje plaćalo gradskim činovnicima, a ne svim plemićima.

novi 4 i 118), i uopće na svu uvezenu robu, osim već spomenute takse u klaonici na dopremljene životinje. Plemići nisu plaćali porez na sol (član 99).

Nadalje, plemićima je bilo odobreno dovoziti na vlastitim volovima drva dužine od 14 koraka i vesla do dužine 4,5 koraka (član 9). Čini se da je kasnije to ograničenje ukinuto jer nije spomenuto u članu 121 koji odgovara članu 9.¹³⁹

Na nekretnine koje nisu bile u vlasništvu plemića plaćalo se posebno podavanje (članovi 2 i 115).

2. Oslobođanje plemića i pučana pri plaćanju maltarine na uvoz i izvoz robe jedan je od najvažnijih dijelova Senjskoga statuta iz 1388. U svojoj iscrpnoj studiji o tome Statutu Čulinović je to pitanje samo dotaknuo. On kaže da se »baš u trgovinskom pogledu pravila prilična razlika između patricija i pučanina. Tako npr. plemići i trgovci plaćali su samo neke gradske daće (...). Nasuprot tome pučani su plaćali gotovo sve gradske daće, izuzev na one stvari, koje su sa sobom nosili radi neposredne potrošnje ili za ishranu radnika na njihovim imanjima« (op. cit., str. 172).

Zjačić se ograničio samo na prikaz sadržaja pojedinih članova (op. cit., str. 54 i dalje).

Temeljiti se tim problemima pozabavila jedino N. Klaić, koja, za razliku od Čulinovića, misli da po Statutu iz 1388. »plemić smije (...) trgovati (...), ali plaća dužne pristojbe (...). To vrijedi za svu robu koju plemić dovozi u grad da bi je dalje preprodavao (konji, žito, vino)« (op. cit., str. 123). Smatramo da pitanje treba ponovo analizirati.

Osnovne odredbe od kojih pri našim analizama treba krenuti jesu članovi 3,4,116 i 117. Pri tome je važno podsjetiti da članovi 116 i 117 predstavljaju kasnije izmjene osnovnoga teksta Statuta, donesene između 1390. i 1393. o čemu je već bilo riječi.

Prije svega, da vidimo što kažu članovi 3 i 4.

U članu 3 utvrđuje se da je plemić oslobođen »*ad tergovinam de blado at alijs quibuscunque rebus et mercancijs suis quas conducerent Segnie aut extra portari et conduci facerent quovis modo*« tj. maltarine na žito i na bilo koje druge svoje stvari i trgovačku robu, koju dovozi u Senj ili izvozi ili daje izvesti na bilo koji način.

Po početnim odredbama člana 4 plemić je slobodan »*tam ad portam tergovine quam per mare, de omnibus et singulis suis introitibus, conducentibus ab inde super eorum animalibus et de omnibus et quibuscunque suis mercancijs solventibus decimam seu aliud tributum tam ad portam quam ad mare*«, tj. i na vratima mitnice i na moru za sve svoje proizvode, koje odande prevozi na svojim životinjama, kao i za svaku i bilo koju svoju trgovačku robu na koju se plaća desetina ili drugo podavanje.

Mislimo da se odredbe člana 3 odnosi samo na plaćanje maltarine preko kopna, a ne i preko mora. Naime, »*liber ad tergovinam*« člana 3 stoji umjesto »*liber ad portam tergovine*« tj. slobodan na vratima trgovine, naime vratima koja vode prema kopnu. Tako se i u članu 16 kaže da su građani (pučani) slobodni od maltarine »*ad tergovinam et ad mare*«, dakle na kopnenim vratima i prema moru. Uostalom, i u članu 4 govori se o maltarini »*tam ad portam tergovine quam per mare*«, što znači ono isto što i *ad tergovinam*

¹³⁹ KLAJČIĆ, N. op. cit., str. 138 u bilješki 59 navodi član 9 koji citira i koji govori o članu plaćanja na dovoz drva, te kaže da se to isto »određuje i u članku 128 (SS, str. 167)«. Pogrešno, jer se u članu 128 govori o posve drugom. Možda je riječ o *lapsus calami* pa je umjesto člana 121 spomenut član 128. Ali ni u tom slučaju primjedba nije ispravna, jer se u članu 9 ograničava pravo plemića na promet drvima i veslima do dužine od 14 odnosno 4,5 koraka, dok u članu 121 nema toga ograničenja.

et ad mare člana 16. Dodajmo usput da se riječima »*quovis modo*«, tj. »na bilo koji način« želi naglasiti da nije važan način na koji se stvari i roba fizički prenose, npr. na margarcima ili mulama, u kolima, na leđima itd. »*Quovis modo*« ne može značiti po moru ili po kopnu, jer se za to upotrebljava uvijek i bez iznimke sintagma »*tam ad portam quam ad mare*« ili »*tam per mare quam per terram*« i sl.

Član 3 je čudno sastavljen. Zašto se govori o oslobođenju od maltarine »na žito i na bilo koje druge stvari? Čemu posebno isticanje žita, kad bi plemići bili oslobođeni od maltarine na žito i bez njegova posebnog spominjanja? Uopće, član 3 je tako široko stiliziran i daje tako opsežno oslobođenje od plaćanja maltarine da se zbog takve njegove široke stilizacije moramo zapitati, čemu je bilo potrebno u članu 4 ponovno normirati npr. oslobađanje od plaćanja maltarine na vlastite proizvode, koji se dopremaju na vlastitim životinjama. Iz takve stilizacije nužno, naime, slijedi da vlastiti proizvodi nisu oslobođeni maltarine ako se prenose tuđim životinjama. Uz to, ako za vlastite proizvode postoji takav posebni privilegij, onda to znači još i to da senjski plemići nisu oslobođeni maltarine na ostalu robu, koju nisu proizveli. Ali, to je onda u izravnoj suprotnosti sa članom 3, po kojem su plemići oslobođeni maltarine na uvoz i izvoz sve trgovačke robe. Doduše, po našem se mišljenju član 3 odnosi samo na trgovinu preko kopna, a član 4 je šire stiliziran, ali i prema tom našem tumačenju ostaje nesavladiva antinomija između vrlo ograničenog oslobađanja po članu 4 i generalne klauzule člana 3. A jasno je da ne prolazi ni pokušaj interpretacije po kojem se član 4 odnosi samo na promet preko mora — ne samo zato što se tome izričito protivi tekst toga člana, nego i zato što djeluje posve neuvjerljivo misao o oslobođenju od maltarine na promet robom preko mora — i to onom, koja je dopremljena na vlastitim životinjama! Ukratko, članovi 3 i 4 sadrže odredbe, koje se međusobno isključuju.

Ako je tako, rješenje problema nameće se samo po sebi: riječi »*et aliis quibuscunque rebus et mercanciis suis*« naknadna su interpolacija. Kako je Statut iz 1388. u obliku u kojem je došao do nas nastao tek u XV. stoljeću, kompilator koji je u XV. stoljeću pripremao tekst nije samo prepisivao odredbe iz 1388. godine, nego ih je tu i tamo prilagodio pravnom stanju, koje je postojalo u XV. stoljeću ili možda čak željama vladajućeg sloja, osobito ondje, gdje je to za vladajući sloj bilo od velike važnosti, upravo u pitanju plaćanja maltarine! Kompilator je na riječi »*liber de blado*« naprosto dodao oslobođenje od plaćanja maltarine još i na sve stvari i robu, koja se dovozi ili izvozi iz Senja. Uostalom, ubacivanjem interpolacije kompilator je pravni domet svoje interpolacije proširio daleko od vlastite prvobitne namjere. Kako, naime, po članu 16 građani uživaju ista oslobođenja od maltarine kao i plemići iz člana 3, proizlazi da po Statutu iz 1388. i plemići i pučani mogu bez ikakve maltarine uvoziti i izvoziti svu vrstu robe na kopnu, u slučaju da se ne prihvati naša teza da je u članu 3 riječ samo o kopnenom prometu robom — čak na uvoz i izvoz sve robe kopnom i morem.

Ako izbacimo interpolirane riječi, od plaćanja maltarine po Statutu iz 1388. oslobođeni su plemići i pučani samo u ovim slučajevima:

- 1) uvoz i izvoz žita po kopnu (član 3)
- 2) uvoz vlastitih proizvoda dovezenih na vlastitim životinjama (član 4)
- 3) uvoz robe, na koju se već platilo neko podavanje (npr. desetina) (član 4)
- 4) izvoz kupljenog žita za radnike na posjedima (član 4)
- 5) uvoz vlastitog vina (član 6)

- 6) uvoz stranog vina za vlastitu upotrebu (član 6)
- 7) uvoz stranog vina iznad 8 stara za preprodaju (član 6)
- 8) izvoz vlastitih konja (član 7)
- 9) doprema drva do određene dužine (član 9).

Na uvoz životinja plaćalo se klaoničku taksu (član 6).

Možda je još zanimljivije utvrditi, na koji promet plemići i građani ne plaćaju maltarinu:

- 1) na uvoz i izvoz sve tuđe robe po kopnu
- 2) na izvoz sve tuđe robe osim žita za radnike po kopnu
- 3) na uvoz vlastitih proizvoda dovezenih tuđim životinjama
- 4) na uvoz sve tuđe robe preko mora osim tuđeg vina do 8 stara
- 5) na izvoz sve tuđe robe preko mora.

Proizlazi da su plemići i građani po Statutu iz 1388. bili oslobođeni maltarine na ograničen način. Ako pretpostavimo da su oslobođenja od plaćanja maltarine prije 1388. bila daleko šira, osobito za plemiće, moramo već a priori očekivati da su se oni takvim propisima osjetili teško pogođeni i energično tražili njihovu izmjenju. I doista, odmah nakon smrti kneza Stjepana, knez Ivan pokazao se mnogo popustljivijim. On dozvoljava ove izmjene i dopune za koje se vjerojatno može reći da predstavljaju povrat na pravno stanje prije 1388:

1) Uvoz i izvoz vlastitih proizvoda potpuno se oslobađa maltarine i za plemići i građane, i to preko kopna i preko mora (član 116). Otpada dakle ograničenje na one vlastite proizvode, koji su dovezeni na vlastitim životinjama, što je u biti značilo još i to da je uvoz vlastitih proizvoda po moru uvijek opterećen maltarinom.

2) Plemići su u članu 117 za sebe ishodili povratak »starih pravica«, tj. onoga stanja koje je postojalo prije Statuta iz 1388. To se vidi po značajnim riječima da se to pravo potvrđuje *secundum consuetudinem civitatis Segnie longo et longissimo tempore approbatam*, dakle, prema pravnom običaju grada Senja, potvrđenom iz davnina. Te riječi očito treba shvatiti kao svjesno vraćanje na pravo prije Statuta iz 1388. godine i ukidanje vrlo uskih granica oslobođenja po tom Statutu. Gledano tako, riječi »prastari pravni običaji grada Senja« nisu puki pravnički ukras i dobivaju svoj poseban smisao i značaj upravo ovdje. Prema članu 117 plemići su naime, oslobođeni od maltarine:

- a) na uvoz robe dopremljene u Senj kopnom,
- b) na uvoz stvari za osobnu potrebu kopnom i morem, ali oboje pod uvjetom da se roba i stvari ponovo ne izvezu.

3) Plemićima je, nadalje, odobreno da se bave trgovinom drvima bez ograničenja dužine stabala (član 121).

Ostale su odredbe ostale više-manje jednake:

a) plemići i građani uvoze i izvoze stvari za osobnu potrebu (*res, ne merces!*) i vino bez plaćanja pristojbe; jedino se plaća za uvoz vina preko 8 stara (član 119)

b) plemići i građani slobodno izvoze žito za ishranu svojih radnika na vanjskim posjedima (član 118)

c) plemići i građani slobodno uvoze žito i povrće (!) na vlastitim, i tuđim životinjama, jedino stranac prijevoznik plaća posebnu taksu (član 120).

Plemići su bili oslobođeni i svih osobnih tereta (članovi 1 i 114). Građani su pak bili obvezni na ove osobne dužnosti: 1) prijevoz feudalnog gospodara i njegove uže obitelji unutar područja na kojem se prostirala njegova vlast, i to na teret općine (član 96), 2) prijevoz kneza i uže obitelji izvan područja njegove vlasti, ali na teret feudalnog gospodara (član 97), 3) dovoz sijena iz Čudnice (član 98).

U doba sastavljanja članova 131 do 168 Senjskoga statuta presude na novčane kazne išle su izravno u korist feudalnog gospodara. I ranije su one također pripadale krčkim knezovima, ali su ih oni prepuštali svojim funkcionerima u Senju, podknežinu (*vicecomes*) i zamjeniku (*vicarius*) pa su tako dio svojih feudalnih ovlaštenja prenijeli na svoje podređene (član 133).

Općina je imala tri glavna vrela prihoda:

1) tzv. narok, koji su plaćali svi građani (osim vijećnika: član 15) i senjski podložnici, koji su živjeli na području senjskoga distrikta.

Narok je općina upotrebljavala za:

- a) plaćanje prijevoza feudalnog gospodara unutar područja njegove vlasti (član 96),¹⁴⁰
- b) glasnika i poslanike općine (član 109),
- c) plaću dvaju sudaca, koje je postavljao feudalni gospodar. Oni su dobivali po 6 libara (član 139),
- d) plaću načelnika gradskih četvrti (navkira) i to tako da svaki navkir dobiva po 4 dukata polugodišnje (član 149)
- e) plaću čuvarima gradskih četvrti. Njih je bilo po šest u svakoj četvrti, a primali su po dva dukata polugodišnje (član 150)
- f) ostale potrebe (član 109).

2) Posebno podavanje od 40 dukata koje su plaćala sela Županjol i Prokike. Ta sela nisu, čini se, pripadala izravno u područje senjskoga distrikta, nego su ona Senju dodijeljena vjerojatno nekom darovnicom,¹⁴¹ možda nekom prilikom kada su Senjani pomogli krčkim knezovima kakvim novčanim »darom« ili zajmom. Tih 40 dukata dijelili su »viši« slojevi senjskoga društva, tj. suci, biskupi, navkiri i vijećnici, a dio je bio namijenjen i socijalno ugroženim udovicama (član 108).

3) poseban namet, tzv. *collecta*, koji je teretio sve građane, čak i vijećnike (član 15), ali kojeg nisu plaćali oni Senjani, koji su bili u izravnoj službi plemića (član 14).

Uz to, ubirači poreza na promet robom¹⁴² davali su godišnje po dva talira plemićima.

3. Usporedba Senjskoga statuta iz 1388. godine i onoga iz 1640. godine pokazuje da je senjska gradska općina imala po mlađem statutu bolji položaj s obzirom na prava od ubiranja podavanja.

Tako npr. prema članu 162 novoga Statuta proizlazi da su novčane kazne išle u korist općinske blagajne, a ne više u korist nadređene vlasti. U tom se, naime, članu određuje

¹⁴⁰ O tome pogrešno ZJACIĆ, op. cit., str. 43.

¹⁴¹ Tako ispravno već KLAJČ, N., op. cit., str. 127.

¹⁴² O tome vidi ZJACIĆ, op. cit., str. 43, koji tvrdi da su tu dužnost imali »senjski trgovci«

da se ukradeno ili silom oteto vraća vlasniku i da kradljivac uplaćuje općinskoj blagajni (*aerario*) iznos u visini ukradene ili otete stvari. *Aerarium* se u nekim članovima izričito naziva *aerarium commune* (općinska blagajna) npr. u članu 148 novoga Statuta propisuje se da osoba koja želi postati senjski plemić mora uplatiti 50 dukata općinskoj blagajni, a u članu 182 određeno je da pristojba koju plaćaju strani brodovi također pripada *ad commune aerarium*. Nadalje, daća na uvoz soli plaća se u korist općinske blagajne (član 166), isto to vrijedi i za porez na trgovačku djelatnost (član 165) i za taksu na isprave (član 151) pa iz toga treba bez ikakve sumnje zaključiti da i u drugim slučajevima porezi, takse i druga podavanja idu također u korist općinske blagajne, premda ona nije izričito imenovana. Npr. prema članu 149 kupac kuće u Senju »dat će jedan dukat« – očito općinskoj blagajni. Čak u slučaju konfiskacije imovine u korist carske blagajne, npr. za »uvredu carskog veličanstva« (*periurio commissio contra caesaream maiestatem*) trećina konfiscirane imovine pripada općinskoj blagajni. I konačno, prema Statutu iz 1640. godine, ako izgubi spor, tuženi plaća kaznu od 12 libara, od čega polovicu u korist općinske blagajne, a polovicu u korist sudskih prisjednika (član 150).

Senjska se općina našla tako u razmjerno mnogo boljoj situaciji pa je mogla odustati od nameta, koje je prema ranijem Statutu (iz 1388. godine) bila prinuđena uvesti da bi pokrila svoje tekuće troškove. Tako je npr. u Statutu iz 1640. godine brisan član po kojem građani i podložnici plaćaju narok (član 109 staroga Statuta). Nadalje, brisan je i član da narok razrezuje gradski sudac (član 155 staroga Statuta). Narok se, doduše, spominje u nekim članovima, ali on je tamo ostao samo iz nepažnje sastavljača novoga Statuta.¹⁴³ Isto tako brisan je i član 108 staroga Statuta, po kojemu su sela Županjol i Prokike plaćala 40 dukata, ali je i to ukinuto podavanje zabunom ostalo na jednom mjestu.¹⁴⁴ Da je u oba slučaja riječ o nemarnom radu sastavljača novoga Statuta vidi se i po tome što se u njemu zabunom na nekim mjestima još uvijek spominje feudalni gospodar (domini !), naime krčki knezovi koji je inače u drugim članovima brisan i zamijenjen s odgovarajućim carskim organom, npr. kapetanom.¹⁴⁵ To je slučaj sa članom 98 (u novom Statutu član 90), 192 (novi 102), 129 (novi 117) i 138 (novi 120). U jednom je slučaju u novome Statutu ostala čak i »gospođa kneginja« (član 53, po novom član 52).¹⁴⁶

Naprotiv, čini se da je *collecta*, kao »izvanredni porez«, ostala.¹⁴⁷

V PRAVNI SUSTAV

1. Postupak

Pozivanje i ogluha regulirani su u Senjskom statutu na način koji je vrlo sličan onome, koji je i inače bio predviđen u mnogim srednjovjekovnim pravnim sustavima Sredozemlja.

Tuženoga se poziva tri puta. Ako se on ne odazove prvom i drugom pozivu, kažnjava se globom u visini po 12 soldina odnosno, ako je riječ o osobama koje stanuju izvan grada na području senjske jurisdikcije, s 45 soldina. Ako se tuženi ne pojavi treći put, gubi

¹⁴³ Senjski statut iz 1640. godine, članovi 139, 148, 150.

¹⁴⁴ Ibid., član 71.

¹⁴⁵ Ibid., članovi 9, 10, 48 (u Statutu iz 1388. godine: 49).

¹⁴⁶ Vidi i član 82 (po Statutu iz 1388. godine član 86).

¹⁴⁷ Ibid., članovi, 7, 14, 15.

spor, dakle, protivno mnogim drugim pravnim sustavima, sud ne raspravlja i ne donosi odluku na osnovi tužiteljeva izlaganja, sudskog razmatranja te ocjene činjeničnog i pravnog stanja, kao i dokaza, što ih je tužitelj ponudio. Statut jasno kaže da tuženi *debeat succumbere in lite*¹⁴⁸ tj. treba izgubiti spor. Pitanje je da li je takvo rigorozno postupanje bilo uvijek do kraja moguće, pogotovu u slučajevima kada je pravno bilo posve jasno da tužiteljjev zahtjev nije opravdan. Sud je valjda ipak izvodio bar posve formalnu kontrolu najvažnijih procesualnih, a i materijalnih pretpostavaka presude u korist tužitenja. Da je tako potvrđuju i riječi statuta da se *actori debet fieri plena justitia contra eum*,¹⁴⁹ tj. tužitelju treba priznati puno pravo prema njemu (tj. prema tuženom), što vjerojatno uključuje neku vrstu sumarnog ulaženja u meritum stvari. U protivnom riječi »puno pravo« ne bi imale smisla, jer one pretpostavljaju da tužitelj neće ishoditi presudu u svoju korist, ako njegov zahtjev nije pravno utemeljen. Uostalom, da li je uopće senjski sud donosio presudu zbog ogluhe u korist tužitelja, ako je činjenično stanje na koje se on pozivao bilo grubo neistinito ili se sud zadovoljavao fikcijom da je nedolaskom tuženi priznao navode tužbe?

Ako je tužitelj izostao, on »gubi svoje pravo« (*perdat jus suum*), uz pretpostavku da je tuženi tri puta glasno pozvao tužitelja i pitao da li ima netko tko želi nastaviti postupak. Dakle, i prema tužitelju se primjenjivala strogost, koju ne nalazimo čak ni u npr. mletačkom pravu, gdje se u slučaju nedolaska tužitelja otvarala rasprava i donosila presuda na osnovi činjeničnog i pravnog stanja, kojim je sud raspolagao.

Iz Senjskoga se statuta ne vidi dovoljno jasno o kakvom je pravnom institutu riječ u članovima 41 i 42, koji govore o navodu. U članu 141 se kaže da građanin koji je osuđen zbog nekoga novčanog duga, odnosno onaj koji je priznao ima rok od 8 dana da ga namiri. Ako ne plati u tom roku, devetoga dana do večernjih sati »treba mu učiniti navod«. Član nastavlja da takav dužnik, upravo zato što je dozvolio da dođe do navoda, treba platiti sudu 4 libre i dati tužitelju nešto pokretno »u zalog«. Ipak, ako je osuđeni građanin dao tužitelju osmoga dana neku nekretninu u ime namirenja, tužitelj je ovlašten prodati je i namiriti iz utrška svoje potraživanje i troškove pisara i pristava. Pri kraju člana 43 utvrđuje se da tužitelj koji devetoga dana nije učinio navod, mora ponovo podignuti tužbu i ponovo voditi spor do nove presude. U članu 42, koji se po svom sadržaju prislanja uz prethodni član, skraćuje se za tužitelja stranca rok za ispunjenje osuđenog dužnika od 8 na 3 dana pa do navoda treba doći već četvrtog dana. Dužnik treba četvrtog dana dati nešto pokretne ili nepokretne imovine u prodaju i namiriti svoje dugovanje, ali u tom slučaju kupac smije biti samo domaća osoba. Stranac treba tražiti cijenu prodanog zaloga unutar osam dana, jer će istekom toga daljega roka stvar u svakom slučaju pripasti kupcu. Na kraju toga člana određuje se da se i u vezi s potraživanjem stranaca treba paziti na odredbe koje se odnose na navod.

Već je izdavač Senjskoga statuta Ivan Mažuranić priznao da su odredbe o navodu nejasne. On kaže: »Ali što bijaše upravo navod? da li današnja plienidba? da li tenuta ili immissio in bona gradovah dalmatinskih srednjega vieka? iz ovoga se štatuta jasno nerazabire«.¹⁵⁰

Vladimir Mažuranić u svojim monumentalnim *Prinosima* začudo nije u svojim anali-

¹⁴⁸ Ibid., član 33.

¹⁴⁹ Loc. cit.

¹⁵⁰ MAŽURANIĆ, Op. cit., str. 152.

zama uspio doći dalje od Ivana Mažuranića: »Vjerovnik predaje sa navodom jamačno koji imovinski predmet dužnikov na uživanje, do naplate duga (ili za stalno vrieme?)«. ¹⁵¹

Zjačić misli ¹⁵² da treba uzeti u obzir »korijen« riječi navod »od navesti = predočiti, dati« te da se navod sastojao u tome što je dužnik trebao dati vjerovniku »dio iznosa duga u gotovom novcu ili neku drugu potrebnu stvar«.

Čini nam se da se u literaturi nije dovoljno uočilo da je navod djelatnost tužitelja, a davanje zaloga djelatnost osuđenog dužnika. Član 41 kaže da dužnik ima rok od 8 dana. Ako tih 8 dana prođe bezuspješno, tužitelj »mora učiniti navod« tijekom devetoga dana pa ako dužnik ni tada ne plati, kažnjava se globom od 4 libre u korist suda, s time da mora ujedno dati vjerovniku pokretni zalog. Dakle, navod je svečana opomena koju vjerovnik mora učiniti devetoga dana do večeri. Ako ne poduzme taj korak, on mora ponovo pokrenuti spor. Očito se htjelo maksimalno ubrzati postupak u vezi s ostvarenjem novčanih potraživanja pa su zbog toga i propisani kratki rokovi i čvrste obaveze i vjerovnika i dužnika. Iz istoga se razloga strancima izlazi u susret time što se rok od 8 dana skraćuje na 3 dana.

2. Kazneni sustav

1) Kazneni sustav Senjskoga statuta vrlo je jednostavan: Smrtna kazna predviđena je za krađu stvari u vrijednosti od najmanje 100 libara (član 43) i za silovanje (član 48).

Novčana kazna od 100 libara zapriječena je samo u slučaju da stranac rani nekog bodežom na agresivan način (*irato animo*).

Novčana kazna od 50 libara predviđena je samo za krađu stvari vrijednosti do najmanje 50 libara (član 43), za zlostavljanje u tuđoj kući (član 60), nadalje ako stranac zaprijeti (član 63), zatim za pljusku (član 82) i vrijeđanje suca u sudnici (član 91).

Najčešće su novčane kazne od 24 i 6 libara.

Kaznom od 24 libre kažnjava se krađa stvari u vrijednosti od 24 libara (član 43), zatim, ako nepošten čovjek zlostavlja poštnu ženu (član 56), ranjavanje (član 57), zlostavljanje štapom (član 58) i kamenom u ruci (član 59), nasilno ulaženje u tuđu kuću (član 62), držanje krivih mjera u krčmi (član 65) i mesnici (član 68), nadalje, ako mesar iznosi kože iz klaonice bez dozvole (član 67), zlostavljanje ženske osobe koja prodaje vino u svojoj kući (član 79), udarac mačem (član 127), kao i nekoliko težih djela kojima se krše propisi o ubiranju maltarine, npr. krijumčarenje (član 50), kupovanje robe na nedozvoljenom mjestu (član 83) i drugo (član 49, 88 i 89).

Ostala manje opasna djela kažnjavaju se sa 6 libara. Među tim djelima vrijedi spomenuti ako pošteni čovjek zlostavlja poštnu ženu (član 56), udaranje bačenim kamenom (član 60), krivo mjerenje prodane robe u trgovačkoj radnji (član 66) ili krčmi (član 64), kockanje izvan odobrenog mjesta (član 53), branje grožđa u tuđem vinogradu (član 87), zlostavljanje krčmarice (član 80) i prodavača (član 81), te još neka djela (51, 52, 54, 55, 75, 76, 77, 78, 84, 85).

2. Kako je Senjski statut sastavljen istodobno s Krčkim statutom i kako su u njihovoj redakciji sudjelovali djelomično isti funkcionari, izaslanici krčkih knezova, od velike je pravnopovijesne važnosti usporedba odgovarajućih krivičnihopravnih normi u ta dva statu-

¹⁵¹ MAŽURANIĆ, Vladimir, Prinosi za hrvatski pravnopovijesni rječnik, Zagreb 1908-1922, str. 726-727.

¹⁵² ZJACIĆ, op. cit., str. 44.

ta. Nadalje, budući da je Vinodolski zakon pisan za područje koje neposredno graniči sa senjskim distriktom, a razmak vremena sastavljanja nije, pravno povijesno gledano, pretjerano velik, (jer iznosi točno stotinu godina), usporedbu ćemo protegnuti i na Vinodolski zakon.

a) Prije svega, upada u oči da ni Senjski ni Krčki statut uopće ne spominju ubojstvo. Treba zaključiti da je na oba područja još uvijek vladalo prastaro običajno pravo, koje je bilo opće poznato i u koje sastavljači svjesno nisu htjeli ulaziti, smatrajući se u neku ruku nenadležnim, to više, što je običajno pravo smatralo da se ubojstvo u prvom redu tiče obitelji ubojice i ubijenoga. Nećemo pogriješiti ako pretpostavimo da je u slučaju ubojstva ubojica u pravilu uspio pobjeći odnosno da se sakrivaio i da su nakon toga počeli pregovori između dvije obitelji, koji su svršavali u pravilu nagodbom i pomirenjem nakon što je za ubijenoga plaćena vražda.

Zanimljivo je da je Vinodolski zakon posvetio dosta prostora ubojstvu. Pri tome se posebno normiralo ubojstvo čovjeka iz kneževe obitelji u širem smislu riječi. Vinodolski zakon prepušta odluku o kazni takvog zločina knezu. Ako se zločinca ne može uhvatiti »neka knez uzme vražbu, tk. kaznu u novcu kakvu i koliko bude htio« (član 29). Još je zanimljivija odredba o ubojstvu kmeta po kmetu. Vinodolski zakon utvrđuje naknadu u visini od 100 libara u korist rođaka ubijenoga i 2 libre u korist gradske općine (član 31). Knez, začudo, ne dobiva ništa. U pojedinosti ne može ovdje ulaziti, jer bi nas to dovelo predaleko.

b) Za silovanje Senjski statut predviđa smrt. Slično je i u Krčkom statutu, ali s dodatkom da je taj statut predvidio prilično komplicirani način dokazivanja. Naime, ako se optuženom za silovanje ne može dokazati zločin na osnovi svjedočenja tri svjedoka, stavlja ga se na muke, pa ako prizna, gubi glavu, ali ne gubi imetka. Ako, pak, ne prizna, oslobađa ga se. Međutim, ako ne postoje svjedoci, njih se može zamijeniti s dvanaest porotnika, koji se kunu na uvjerljivost iskaza silovane. Bira ih se među rođacima silovane, i to tako da polovicu izabere silovana, a polovicu silovatelj. Smatra se da je dokaz porotnicima uspio, ako se u prilog silovane zaklelo bar 9 porotnika (str. 2-4 Krčkog statuta).

Prema članu 56 Vinodolskog zakona silovane žene »ako ne bi mogao s njom na neki način učiniti nagodbu«. Silovanje se dokazuje svjedocima, a ako njih nema, silovana se kune s 24 porotnika, s time da propust pri zakletvi silovane ili samo jednoga od porotnika ima za posljedicu oslobađanje okrivljenoga. Ako silovana ne može naći dovoljan broj porotnika, »dužna je ta žena priseći za one koji joj nedostaju«.

c) Senjski statut sadrži odredbe o krađi koje nisu potpuno jasne. Propisuje se sankcija »za prvu krađu« (*pro primo furtu*), ali nema odredaba o tome kako se kažnjava druga i eventualne dalje krađe. Ali ni norme o kazni za prvu krađu nisu jasne. Naime, za krađu koja »dosiže 24 libre« kradljivac se osuđuje na novčanu kaznu od 24 libre, za krađu u visini od 50 libara plaća se novčana kazna od 50 libara, a za krađu od 100 libara tata se vješa »već za prvu krađu«. Ako to znači, da se za krađu do 24 libre kažnjava s 24 libre, onda bi iz toga slijedilo da se za krađu od 24 do 50 libara plaća kazna od 50 libara – ali ostaje nejasno kakva je kazna za krađu od 50 do 100 libara. Nije li možda u Statutu propisana kazna od 24 libre za krađu od 24 libre i kazna od 50 libara za krađu od 50 libara samo kao primjer, s tim da se možda htjelo reći da kazna iznosi onoliko libara koliko je libara ukradeno? Osim toga, dobiva se dojam da je stariji tekst na osnovi kojega je sastavljen

Statut morao drukčije izgledati i da je kazna za krađu morala biti stupnjevana ovako:

- do 24 libre – gubitak uha i bičevanje,
- preko 24 libre gubitak uda,
- preko 100 libre – vješanje. Na to nas upućuje osebujna stilizacija srednje kazne: ako je tat uhvaćen u krađi 50 libara, treba izgubiti jedan ud ili platiti 50 libara. Uostalom, slično stupnjevanje poznaje i mletačko pravo.

Iz članova 43 i 44 proizlazi da se u Senju vodila knjiga kažnjenih. U protivnom bi se samo po sjećanju moglo znati da li je netko ukrao prvi puta ili ne, a također se ne bi moglo znati da li su opetovane krađe dosegle 100 libara i zbog toga dolazilo do primjene kazne vješanjem (član 44).

Oštećenom se krađa nadoknađuje jednostruko. To izričito predviđa član 43 (*satisfacere dampnificato*: naknaditi oštećenom) i 44 (*dampnum solvere*: platiti štetu). To je utoliko zanimljivije što po Krčkom statutu (str. 11 Statuta) i Vinodolskom zakonu (član 8) tat plaća okradenom dvostruki iznos krađe, a ako je okradeni knez ili netko iz šire kneževе pratnje, naknada je sedmerostruka.

Prema Krčkome statutu stupnjevanje novčane kazne sprovedeno je na mnogo podrobniji način nego u Senjskom. Tako npr. za krađu peradi plaća se kazna od 27, jagnjadi 36, a jednogodišnje ovce 48 soldina. Za krađu košnice plaća se 4,5, a za krađu ovce 9, za krađu mladog magareta 13,5, odraslog magarca 27, ždrepeca, kobile i krave 36, a za krađu vola ili konja 60 libara. Druga krađa kažnjava se dvostruko, a treća smrtnom kaznom. Međutim, već i prva krađa stvari u vrijednosti preko 50 libara kažnjava se smrću.

Prema Vinodolskom zakonu kazna za krađu je 40 soldina tj. 2 libre. Ako je prilikom noćne krađe oštećeni povikao »pomagajte«, kazna je iznosila 50 libara.

d) Senjski statut osobito strogo kažnjava napad i zlostavljanje, koje bi u Senju počinio stranac. Za potezanje bodeža na prijeteci način kažnjava se stranac s 50, a za ranjavanje bodežom sa 100 libara (član 63). Da se time htjelo spriječiti neredu u luci, koji bi mogli omesti trgovačke veze Senja koje su bile za nj od vitalna značenja, Vinodolski bi zakon to pitanje mnogo bolje rješio. Naime, prema članu 11 Vinodolskog zakona »tko počinio nasilje u vinodolskom pristaništu, treba platiti knezu 50 libara«. Istom kaznom kažnjava se i razbojništvo »na putu ili drugdje« (član 6). Dakle, Vinodolski zakon kažnjava vrlo strogo sve počinioce nereda bez obzira da li je riječ o strancu ili domaćem čovjeku. Time kod stranih trgovaca jača osjećaj sigurnosti pa će rado dolaziti u luku, u kojoj je bolje zaštićen. Naprotiv, Senjski je statut usmjeren na nešto drugo, tj. na zaštitu domaćih ljudi od napada stranaca. Zato nije nemoguće da je navedena senjska odredba imala još neki drugi cilj. Možda se njome štitila samostalnost grada, koji je imao dobrih razloga da sumnja u miroljubljivost svojih susjeda pa je smatrao da je korisno zaprijetiti visokom novčanom kaznom svakome stranom izgređniku.

e) Čudno je što Senjski statut nema ni odredaba kojima se kažnjava napadač koji bi drugoga lišio ruke ili noge. Naprotiv, Krčki statut predviđa za takav delikt vrlo visoku novčanu kaznu od 50 celeza (str. 13), dakle 100 libara, od kojih polovica pripada feudalnom gospodarstvu, a polovica oštećenom. I Vinodolski zakon prelazi preko toga krivičnog djela, ako je riječ o kmetu. Jedino ako je riječ o ljudima u kneževoj službi, Vinodolski zakon propisuje u članu 30: »Ako bi kojemu od njih ud odsjekao ili oštetio, tako da zbog toga ne bi mogao povratiti prvotno zdravlje, neka plati onu globu, na koju ga knez hoće osuditi«. Vjerojatno je po shvaćanju Senjana i Vinodolaca takav teški delikt protiv tijela

ulazio u širi pojam vražde, tj. djela koje se ostavlja da ga međusobno riješe obitelj zločinca i obitelj žrtve, bilo nagodbom, bilo na neki drugi način. Nije nemoguće da se za takvo teško oštećenje plaćalo u Vinodolu polovicu vražbe za ubojstvo, tj. 50 libara. To bi odgovaralo normiranju toga zločina u Krčkom statutu uz razliku da je po tom Statutu donesenom 100 godina kasnije od Vinodolskog zakona, knez tražio za sebe isti iznos, koji je dobio oštećeni, tj. daljih 50 libara.

f) Prema Senjskome statutu zlostavljanje »s kamenom u ruci« (*cum lapide in pugno*), kažnjava se kaznom u visini od 24 libre (član 59), a »s bačenim kamenom« (*cum lapide deiecto*) sa 6 libara (član 60). Pri tome se izjednačava opasnost za tjelesni integritet žrtve, ako napadač zlostavlja kamenom u ruci i »s izblanjanom batinom« (*cum baculo levigato*). Oboje se kažnjava s 24 libre. Očito se smatralo da je veća opasnost od takvog zlostavljanja, pri kojem su napadač, oružje i žrtva u neposrednom kontaktu, budući da takav napad može izazvati teže posljedice, tim više što i kamen može biti veći. Pravnopovijesno je zanimljivo usporediti to shvaćanje s regulativom po Krčkom statutu. Naime, Krčki statut propisuje: »Ako bi netko nekoga udario batinom ili kamenom, držeći ga u ruci (...) neka plati 6 celeza« (str. 12), tj. nešto preko 12 libara. Naprotiv, po istome Statutu, »ako bi netko udario nekoga nožem ili kamenom kojeg bi pustio iz ruke, neka plati 12 celeza« (str. 13), tj. preko 24 libre. Dakle, po Krčkome statutu smatra se, obratno od odredaba Senjskog statuta, da je opasnije bacanje kamena, nego udaranje kamenom. Krčki statut izjednačava bacanje kamena s udarcem bodeža i kažnjava dvostruko više od slučaja, kad netko udari batinom ili kamenom. Drugim riječima, Krčki statut u prvom redu osuđuje osobito neprihvatljivu agresivnost napadača, koja se očituje u tome što je za oružje upotrijebio nož, odnosno bacio kamen na nekoga, tko nije u neposrednoj blizini i tko možda bježi od napadača ili tko nije baš tako blizu napadaču da bi predstavljao za njega neposrednu opasnost. Oba stajališta bilo bi korisno proučiti sa šireg pravnopovijesnog aspekta.

g) Senjski statut određuje vrlo visoku novčanu kaznu za pljusku. Bez obzira na to o pripadniku kojega se staleža radi, pljuska se smatra velikim napadom na čast uvrijeđenoga i kažnjava s 50 libara (član 82), dakle isto tako visoko kao i vrijeđanje suca u vršenju njegove funkcije (član 91). Očito su Senjani bili mnogo osjetljiviji na povredu časti pa makar i pljuskom, koja ne ostavlja za sobom tragova na licu, a čak ni pretjerane fizičke boli, nego li na tjelesne povrede. Za zadavanje rane drugoj osobi plaćalo se 24 libre, (član 57), manje dakle od polovice kazne za pljusku.

I Krčani su bili vrlo osjetljivi na povredu časti pljuskom, ali su čast stupnjevali prema društvenom ugledu. Ako je pljusku pretrpio vijećnik, kazna je iznosila 50 libara, dok se pljuska običnog pučanina kažnjava s 25 libara (str. 15).

Začudo, Vinodolski zakon ne govori o pljuski. Naprotiv, Vinodolski zakon propisuje neobično visoku kaznu za zlonamjerno zbacivanje hovrlice (pokrivača glave), s neke ženske osobe. Uvrijeđenoj ženi plaća se 48 libara a knezu 40 soldina (2 libre). Drugim riječima, za zbacivanje hovrlice uvrijeđena žena dobiva približno isti iznos kao za silovanje. Treba zaključiti da je takvim zbacivanjem napadač želio dati na znanje da je žena po njegovom mišljenju nepoštena i da nema pravo nositi časno pokrivalo glave. Senjski i Krčki statut imali su prema toj vrsti uvrede vrlo mlak stav. Po Krčkom statutu zbacivanje klobuka kažnjavalo se s 1 celezom, dakle nešto više od 2 libre (str. 15), a Senjski se statut čak zadovoljavao najblažom kaznom, koja je uopće predviđena u Statutu, tj. s 20 soldina (1 libra). To je usporedivo s Vinodolskim zakonom u slučaju da žena baci ženi hovrlicu s glave, što se kažnjavalo s 2 libre kazne u korist kneza i dvije ovce u korist uvrijeđene. Vi-

nodolci su očito polazili sa stajališta da u živahnoj izmjeni mišljenja može među ženama lako doći do razmjerno blagog fizičkog obračuna (»počupale su se«) u kojem su insinucije na čast protivnice nerijetko bile popraćene zbacivanjem hovrlice.

h) Verbalni napadi, (uvreda i kleveta), nisu se u Senju, čini se, smatrali osobito važnim. Kažnjavalo se jedino vrijeđanje suca u sudnici (član 91) i to s 50 libara, dok je vrijeđanje suca izvan suda, doduše, spomenuto (član 92), ali iz nepoznatih razloga kazna nije unesena u tekst. Krčki statut spominje vrijeđanje vijećnika pa ga kažnjava s 12 celeza, (nešto preko 24 libre), ali samo uz pretpostavku da je do toga došlo »bez vijećnikova povoda« (str. 14). Uz to Krčki statut kažnjava žensku osobu koja psuje drugu ženu novčanom kaznom od 13 celeza, dakle, nešto preko 6 libara (str. 13-14). Treba zaključiti da je zabunom ispalo vrijeđanje muškaraca po muškarcu i da se ono kažnjavalo sa 6 celeza. Naime, ako se vrijeđanje vijećnika kažnjavalo s 12 celeza, a žene po ženi s 3 celeza, čini se više nego vjerojatnim da je vrijeđanje muškaraca moralo biti kažnjavano upravo s kaznom od 6 celeza. I ovdje je Vinodolski zakon suvremeniji i propisuje da se uvreda ili kleveta bilo muške bilo ženske osobe kažnjava s 4 libre, od koje 2 pripadaju knezu, a 2 uvrijeđenoj osobi.

i) Prema članu 56 Senjskoga statuta kažnjava se sa 6 libra novčane kazne »čovjek istog društvenog ugleda« (*in equalitate constitutus*)¹⁵³ koji zlostavlja poštenu ženu ili djevicu a ako bi to učinio »nepošten čovjek« (*inhonestus homo*), kazna je 24 libre. Što to znači »pošten čovjek«? Čini nam se najvjerojatnije da je riječ o čovjeku koji nije upisan u općinsku knjigu delinkvenata.

j) Senjani su vrlo visoko cijenili dom, u kojem je pojedini građanin stanovao (»my home, my castle«) i oštro kažnjavali one, koji bi na bilo koji način povrijedili svinju kućnog ognjišta. Ako bi netko prodro u tuđu kuću i tamo fizički napao korisnika kuće, kažnjavalo ga se vrlo visokom kaznom od 50 libara (član 61). Ako je došlo samo do nasilnog upada u tuđu kuću, za sâm taj nasilni akt plaćalo se 24 libre (član 62). Uz to pravila se oštra razlika između krčmarice, koja u svojoj kući prodaje svoje vino od krčmarice koja prodaje vino u tuđoj krčmi (član 80). Ako bi netko zlostavljao prvonavedenu, kažnjavalo ga se s 24 libre, dok je kazna za zlostavljanje u drugom slučaju iznosila 6 libara.

3. Stvarno i obvezno pravo

a) Dosjelost na nekretninama po Senjskom statutu duboko se razlikuje od dosjeloosti po rimskom klasičnom i Justinijanovom rimskom pravu i po modernom pravu. Senjski statut ne traži za dosjelost dobru vjeru i naslov (*titulus*), već se zadovoljava pukim tridesetogodišnjim posjedom uz jedinu pretpostavku da taj posjed neprekinuto traje i da posjednik ne plaća kroz to vrijeme nikakvo podavanje dotadašnjem vlasniku. Dosjelost se po Senjskom statutu u mnogome približava koncepcijama postklasičnoga i ranosrednjovjekovnog prava, po kojima se u takvoj pravnoj situaciji više radi o zastari vlasnikova prava, nego li o stjecanju vlasništva dosjelošću.¹⁵⁴

b) Prodaja nekretnine bila je po Senjskom statutu uvjetovana četverostrukom javnom objavom¹⁵⁵ u četiri uzastopne nedjelje. Te javne objave nesumnjivo su mletačkog porijekla. One su u Mletke uvedene tek početkom XIII. stoljeća i odatle proširile na mnoga naša pravna područja.

¹⁵³ Takav bolji tekst ima Senjski statut iz 1640. godine.

¹⁵⁴ O dosjeloosti na širem kvvarnerskom području, uključujući i Senj, vidi MARGETIĆ, Lujo, *Srednjovjekovno hrvatsko pravo, Stvarna prava*, Zagreb, Rijeka, Čakovec 1983, str. 64-65.

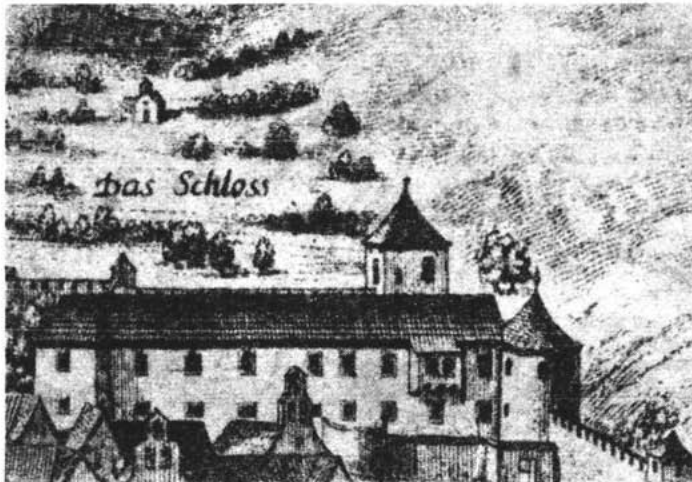
¹⁵⁵ O tome na širem kvvarnerskom području vidi MARGETIĆ, op. cit., str. 69-71.

S tim je u vezi i zabrana otuđivanja koja je i po Senjskom statutu bila dozvoljena svakome tko je na nekretninu polagao neko pravo.

c) Pravo otkupa¹⁵⁶ po Senjskom statutu pripada ne samo rođacima, nego i susjedima. To je i inače uobičajeno u pravnim sustavima razvijenog srednjeg vijeka. Odredbe Senjskog statuta o otkupu vrlo su kratke i oskudne. Statut određuje samo to da osoba ovlaštena na otkup treba zabraniti prodaju i istovremeno položiti iznos za koji je nekretnina prodana, i to pismeno po nalogu jednoga od rektora.

Statut govori o »prodaji i (drugom) otuđenju«. Iz toga bi se moglo zaključiti da je senjsko pravo otkupa obuhvaćalo čak i darovanje. Ali to otvara dalja pitanja o kojima Senjski statut šuti. Naime, zabrana zamjene uz pravo ovlaštenika da ponudi drugu odgovarajuću zemlju ili protuvrijednost zamijenjenog zemljišta pretpostavlja razmjerno složeni postupak procjene, organa procjene i drugih s tim povezanih pitanja. Što se pak darovanja tiče, poznato je da je staro hrvatsko pravo odobravalo darovanje zemlje za spas duše, ali u ograničenom opsegu.

S druge strane, kako je u članu 26 Senjskoga statuta, koji jedini regulira ovo pitanje, riječ o otkupu, a ne o prvokupu, čini se mnogo vjerojatnijim da je senjsko pravo otkupa u ranije doba pripadalo samo rođacima a da je tek kasnije prošireno i na susjede ili, drugim riječima, da je riječ o tipičnom slavensko-germanskom pravnom institutu, a ne o institutu mletačke provenijencije, koji je, temeljen na idejama bizantskoga prava, već u vrlo rano doba odobravao to pravo i rođacima i susjedima.

Sl. 5. — Gradski kaštel i okolne zgrade, detalj crteža Valvazora

¹⁵⁶ O tome na širem kvamerskom području vidi MARGETIĆ, op. cit., str. 61-63.

VI SENJSKI STATUT IZ 1388.

1. Latinski tekst

(STATUTUM SEGNAE.)

In nomine individue trinitatis, patris et filij et spiritus sancti, amen. Curentibus annis domini MCCC. Octuagesimo octauo, die quinto mensis May. Cum dominorum proprium est semper invigilare et totis viribus attendere, vt ciues et subditi eorum cum firmo auxilio iuste reguntur, et sub equitatis regula gubernentur, sic quod boni in tranquillitate permaneant, et mali eorum demeritis hisce legibus debitam penam paciantur et luant, huc accidi quod Magnifici et potentes ac strenui dni. Stephanus et Johannes fratres et filij condam felicis recordacionis domini Comitis Bartholomei, Comites Vegle, Modruscie, Gezchae ac Vinodoli, nec non Segnie domini naturales, predictis solícite intendentes, et ciuitati eorum Segnie modum et ordinem per formam statutorum et bonarum consuetudinum dare cupientes, mediantibus generosis viris: domino Thoma de Ripa vicario Segnie, domino Laurentio de Corbauia, domino Johanne de Vegla, domino Paulo etiam de Vegla militibus, et Duymo condam domini Stephani militis videlicet Vegle, fidelibus seruitoribus dictorum dominorum ad infrascripta specialiter deputatis et destinatis, conuocatis et ad sonum campane more solito congregatis Rectoribus, consiliarijs et viris fide dignis ciuitatis Segnie, habita dilligenti et solícita deliberatione, circa bonam constitutionem, modum et ordinem dicte ciuitatis Segnie perpetuo obseruandam, iussu et mandato dictorum dominorum pro bono statu ciuium et forensium et quorumcunque aliorum Segnie residentium, et declinantium quoquomodo, statuerunt et ordinauerunt:

§ 1. *Primo et ante omnia, quod nobiles viri de Segnia sint et perpetuo esse debeant liberi et exempti in ciuitate Segnie et suo districtu ab omni et qualibet angaria, grauamnia et tributo et quauis factione, quod et que dici, excogitari, ymaginari aut modo aliquo exprimi posset uel potuisset, perpetuis futuris temporibus cum heredibus eorum et cuiuslibet ipsorum.*

§ 2. *Statuerunt et ordinauerunt, quod quilibet nobilis de Senia possit et valeat stare, manere et recedere de Senia cum bonis suis et familia, quandocunque et quocienscunque uoluerit, et quod possit seruire cuicunque domino eidem placuerit ad libitum uoluntatis sue.*

§ 3. *Item statuerunt et ordinauerunt, quod quilibet nobilis de Senia sit et proprie esse debeat liber ad tergoiunam de blado et alijs quibuscunque rebus et mercancijs suis qua conducerent Segnie, aut extra portari et conduci facerent quouis modo.*

§ 4. *Item statuerunt et ordinauerunt, quod unusquisque nobilis de Segnia sit liber et francus, tam ad portam tergeuine quam per mare, de omnibus et singulis suis introitibus, conducentibus ab inde super eorum animalibus, et de omnibus et quibuscunque suis mercancijs soluentibus decimam seu aliud tributum, tam ad portam quam ad mare; de blado quocunque quod emerent causa conducendi extra per mare, teneantur et debeat unusquisque nobilis soluere debitum dacium officialibus dominorum, saluo si emerent causa mitendi suis laboratoribus.*

§ 5. *Item statuerunt et ordinauerunt, quod quilibet nobilis de Segnia sit liber et exemptus a solutione cuiuscumque datij animalium que conduceret tam per mare quam per terram, saluo datio antiquo et consueto macelli seu becarie, quod est quatuor solidos cum dimidio paruo pro quolibet armento pro quolibet animali minuto denarios XIV.; et pro quolibet agno seu capreto solidum vnum; quod quidem datium vnusquisque nobilis debet soluere officialibus dominorum ad macellum.*

Libertas nobilium Segnie pro vino

(§ 6. *Item statuerunt, quod nobilis de Senia nullus teneatur aliquid soluere de suo vino proprio quod conduceret de extra, nec de vino forense, uidelicet Marchiano aut de Romandiola quod uelet pro usu domus sue. De vino autem forensse quod aliquid nobilis conduceret Segniam causa mercandi, teneatur et debeat soluere datium consuetum et prout alij soluunt, saluo quod octo staria non teneatur sed liber sit et exemptus.*

§ 7. *Item statuerunt, quod unusquisque nobilis de Senia possit uendere suos proprios equos sine solutione tergovine aut alterius tributi maris; de equis autem alijs emptis causa reuendendi, teneatur soluere datium et consuetam gabellam officialibus dominorum sicut alij.*

Pro nobilibus ementibus possessiones

§ 8. *Item statuerunt, quod si aliquis nobilis de Segnia emeret aliquam domum, vineam aut aliam possessionem ab aliqua persona priuata, ipsa possessio debet esse libera sicut alia bona nobilium Segnie; set si nobilis uenderet aliquam possessionem alicui populari uel alteri priuate persone, dicta possessio debet effici tributaria pariter cum alijs bonis emptoris.*

§ 9. *Item statuerunt et ordinauerunt, quod vnusquisque nobilis de Senia possit conducere cuiuscumque quantitatis et mesure ligna et arbores usque ad longitudinem quatuordecim passa inclusive, et eciam Remos usque ad longitudinem quatuor passa cum dimidio inclusiuie, super boves eius; abinde uero sit in uoluntate dominorum.*

§ 10. *Item statuerunt et ordinauerunt, quod nullus nisi nobilis possit tenere boues ad tiram, sub pena librarum quingentarum paruorum pro quolibet contra faciente et quociens fuerit contrafactum. Saluis illis qui sunt consueti habere et tenere boues ad vlaham, et hominibus de Prochicho et Supanichom ac Climnice, qui propter consuetudinem remaneant ad uoluntatem dominorum.*

§ 11. *Item statuerunt, quod nulus nobilis audeat habere in socium aliquam priuatam personam popularem seu forensem, sub pena librarum quingentarum paruorum, quam quilibet contrafacientum et quociens fuerit contrafactum...*

(§ 12. *Item statuerunt, quod nulus possit emere lignamina et alienis magistris scripta, sub pena librarum viginti quatuor paruorum, quam incurat tam ille qui emit, quam ille qui vendit, tociens quociens fuerit contrafactum.*

§ 13. *Item statuerunt, quod nulus possit intaricare lignamina ad tiram sine licencia Regiminis, sub pena librarum viginti quatuor et perdendi lignamina sua, tociens quociens fuerit contrafactum.*

(§ 14. *Item statuerunt, quod bouari, molendinari, ortulani, et magistri nemoris nobilium de Segnia sint et esse debeant liberi et exempti a solutione collecte segiss et quocumque alio grauamine ciuitatis.*

§ 15. *Item sentenciau erunt et ordinauerunt, quod consiliarij et homines de consilio Segniensi, sint et esse debeant liberi a solutione Narocorum et eundi in barchis seu aliis lignis armatis de Segnia at guardia ciuitatis, que fit omni nocte; debent tamen soluere Collectam et ire in barchis pro stipendiis et facere guardiam ordinatam per turmas metu ignis, et custodiam que fieret metu inimicorum.*

Libertas civium Segnie

(§ 16. *Item statuerunt, quod ciues sint liberi, ad tergovinam et ad mare, de rebus eorum sicut nobiles ciuitatis ut supra, et a solutione daciorem prout nobiles, saluo, quia boves habere non debeant ad tiram.*

§ 17. *Item statuerunt, quod nemo nobilis aut popularis, terigena uel forensis, audeat emere lignamina maioris mensure, reseruato nobilibus, causa mercandi aut animo reuendendi. Sub pena librarum quingentarum pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

(§ 18. *Item statuerunt, quod Rectores, nobiles et homines de consilio teneantur et debeant ire ad consilium, quandocumque et quocienscumque audiuerint sonum campane, et quidquid ibidem fuerit factum, deliberatum seu alicui concessum, saluo semper statu et honore dominorum, debeat esse ratum et perpetuo valiturum.*

§ 19. *Item statuerunt, quod Rectores, nobiles ac homines de consilio debeant omni anno eligere et confirmare Iudicem comunis Segnie in festo sancti Michaelis, mense Septembri. Qui quidem Iudex debet iurare, quod faciat iusticiam et rectum Iudicium, postposito omni hodie, timore pariter et amore.*

(§ 20. *Item statuerunt, quod dicti Rectores et consiliarij debent bis in anno ponere Nauclerios, videlicet in festo sancti Michaelis, et in festo sancti Georgi; qui quidem nauclerij debent habere...*

§ 21. *Item statuerunt, quod dicti Rectores et consiliarij possint eligere Cancellarium unum tantummodo qui scribat contractus et acta curie Segniensis solus, et nullus alius possit facere contractus aut alia acta scribere nisi ipse; quod si faceret, sit nullius valoris ac irritum et inane totum illud quod reperietur esse scriptum aut notatum manu alterius persone, nisi hoc quod probaretur factum esse in absentia officialis et de licencia rectorum aut alicuius rectoris Segnie.*

(§ 22. *Item statuerunt, quod dictus officialis comunis Segnie sit liber et absolutus ab omni factione et factionibus, et quod gaudeat illis inmunitatibus et exemptionibus quibus gaudent coeteri nobiles.*

§ 23. *Item statuerunt, quod nemo possit uel debeat uendere aut emere aliquam possessionem rei immobilis nisi fuerint prius quatuor proclamationes facte continuis quatuor diebus dominicis immediate subsequentibus alta et preconata uoce. Et dicta proclamatio debet fieri quando pulsatur pro epistola in ecclesia catedrali, et debeat fieri prima proclamatio in cimiterio dicte ecclesie in loco debito et consueto, aut permissum per dominos seu in consilio Segnie specialiter concessum. Quod si uendicio sine predicta celebrata sit, ipso iure nullius [sit] ualoris.*

Prohibitio proclamationum faciendarum

(§ 24. *Item statuerunt, quod ubi aliquis prohiberet fieri proclamationem seu instrumentum de aliqua possessione que proclamaretur, aut in qua haberet aliquod ius: non possit fieri contractus alienacionis dicte possessionis; et si fieret, talis contractus sit nullius*

ualoris, nisi talis possessio fuerit possessa annis triginta continuis, aut talis prohibicio fuisset de iure in iudicio annihilata, sicut hactenus est consuetum.

§ 25. *Item statuerunt, quod quicumque possiderit aliquam possessionem annis triginta continuis, non soluendo pensionem, censum, uel aliud tributum de ipsa alicui, talis possessio ipso iure sit perpetuo possessoris, non obstante aliquo instrumento uel scriptura faciente in contrarium.*

§ 26. *Item statuerunt, quod si quis prohiberet venditionem et alienationem alicuius possessionis, animo habendi eam nomine proximitatis aut vicinitatis, debeat appresentare precium, quo uendita est talis possessio, et ipsum deponere cum scriptura iuxta mandatum rectoris, alioquin talis prohibicio nulla sit.*

§ 27. *Item statuerunt, quod Rectores Segnie teneantur et debeant, audito sono campanae, uenire ad locum iudicii, videlicet sub logia Campusij, aut iuxta magazenum salis, ubi ius redditur tribus diebus qualibet septimana, videlicet: diebus martis, Jouis et sabbati, horis debitis*, ad dandam audientiam singulis coram eis conparentibus et litigare uolentibus de rebus et mobilibus et maioribus causis tam ciuilibus quam comunibus (!) et possessionibus quibuscunque, et lites predictas determinandi, sentenciandum et executioni mandandum iuxta statuta et consuetudines seu reformationes ciuitatis Segnie. In hijs et alijs quibuscunque diebus possint et ualleant Rectores Segnienses audire et sentenciari minores lites et questiones quascunque, in loco predicto sedentes et non stantes.*

§ 28. *Item statuerunt, quod in dictis diebus omnes officiales curie, videlicet: scribe comunis, douornici et preco, debeant adesse rectoribus ad fungendum officio suo, prout et sicut consuetudo ciuitatis requirit.*

§ 29. *Item statuerunt, quod reus citari debeat mediante douornicho, aut ciue Segniensi seu suburbano uel famulo rectoris ubi douornicus non reperiretur.*

§ 30. *Item statuerunt, quod in predictis tribus diebus iuridicalibus duo iudices sedentes ad Bancum iuris, possint quascunque causas ciuiles et criminales audire et sentencialiter diffinire, uocato tamen tertio Iudice comunis ad ius, si uenire poterit. Si uero non poterit, reliqui duo ad bancum sedentes possint, ut dictum est, audire et determinare letigia iuxta consuetudinem ciuitatis.*

Modus proceduræ in iudicio

§ 31. *Item statuerunt, quod unaqueque sententia debet scribi in quaterno comunis, manu officialis, citationes et alia acta quecunque termino data in maioribus comunis videlicet possessionum et maiorum causarum. Aliter talis sententia et actus non sit alicuius ualloris, et sic uoluerunt esse de omnibus que fiunt et aguntur in foro iudiciali.*

§ 32. *Item statuerunt, quod cius citatus legitime, ut dictum est, et non conparens in termino sibi dato per nuncium curie, Juridicalibus soluere debeat sodos XII paruos.*

§ 33. *Item si secunda vice citatus non conparuerit aut comparere neglexerit, soluere debeat alios XII sodos. Si uero tertia vice citatus non conparuerit et comparere neglexerit, debeat succumbere in lite, et actori debet fieri plena iusticia contra eum, sua contumacia non obstante; et hoc intelligatur de ciuibus Segnie qui debent citari ad domum habitationis eorum seu personaliter ubi repertus fuerit; de qua citatione debet constare per manum officialis comunis in quaterno comunis Segnie.*

§ 34. *Item statuerunt, quod citatus super causis predictis maioribus debet habere terminum octo dierum, si uoluerit, ad respondendum suo aduersario pro prima uice; pro*

secunda debet habere terminum trium dierum, nisi causa esset criminalis et immineret periculum mortis, quo casu nullum debet habere terminum propter imminens mortis periculum.

(§ 35. *Item statuerunt, quod homines citati morantes extra ciuitatem Segnie in tenuis et districtu Segnie cum sigillo rectoris, si non comparuerint termino sibi dato, soluere debeant contumacia soldos xl. quinque paruorum pro primo termino; et totidem pro secundo termino ubi non comparuerint; et pro tertio debent succumbere in lite, sua contumacia non obstante.*

(§ 36. *Item statuerunt, quod si actor citauerit aut citari fecerit aliquem de aliqua possessione aut maiori causa nec aparuerit in die Juridicali ad terminum sibi datum seu per aduersarium requisitum, perdat in eo Jus suum, eius contumacia non obstante, aduersario tamen presente et uocante alta uoce ter in iudicio partem aduersam si ei uellet aliquis opponere et in dicta lite sibi mota procedere.*

(§ 37. *Item statuerunt, quod pristauus debeat habere de qualibet decena soldinorum usque ad soldinos xl. quinque, solidum unum; et abinde supra usque ad libras centum et xl., denarios IV^{or}. pro libra; et abinde ultra nil debet habere; si quando esset de centum milibus ducatorum, nisi unum celesum uidelicet soldos quadraginta quinque.*

(§ 38. *Item statuerunt, quod ille qui perdit questionem pecuniariam, perdat expensas ocurentes circa scripturam notarii et pristau.*

(§ 39. *Item statuerunt, quod ille, qui ponitur in tenutam et possessionem alicuius rei emte uel sibi adiudicate tamquam sue, debeat date et soluere pristauo unum celesum.*

Convictis octo dierum terminus pro solvendo

(§ 40. *Item statuerunt, quod nemo possit appellare de aliqua lite pendente de aliqua possessione, nisi coram utroque dominorum; et de sententia pecuniaria aut alia quauis, non possit appellare, nisi stare Juri et parere iudicio Rectorum Segnie.*

(§ 41. *Item statuerunt, quod ciuis conuictus aut confessus de aliquo debito soluendo debet habere octo dierum terminum ad soluendum alteri ciui; infra quos si non soluerit, nona die debet sibi fieri nauod usque ad uesperas noni diei; quod si non soluerit, remanet libras IV^{or} curie, dando pignus de capsa actori, si permiserit se peruenire ad nauod. Si uero octaua die ciuis ciui dederit aliquam possessionem pro solutione debiti, actor tenetur eam recipere et uendere secundum consuetudinem Segnie, pro solutione sui debiti et expensis scribe et pristau. Et si actor non prosequeretur Jus suum inmediate et continuo, perdat totum quod fecit et de nouo reincipere causam predictam.*

(§ 42. *Item statuer. quod tam forensis quam terrigena forensi soluere debeant quod tenentur infra dies tres, infra quos si non soluerit, in quarto debet dare pignus de capsa, et si non haberet, debet dare aliud pignus, quod debet uendi terrigene et non forensi, exigendum infra dies octo, alioquin sit emptoris; saluo semper iure nauodi.*

(§ 43. *Item statuerunt, quod quicumque repertus fuerit commisisse furtum ad summam librarum XXIV^{or}. ascendens, soluere debet pro primo furto libras XXIV^{or}. infra octo dies, et si non soluerit, aut debet perdere auriculam et frustari; et si repertus fuerit furatum fuisse libras L. debet perdere membrum unum aut soluere libras L.; et si repertus fuerit in furto centum librarum, debet suspendi ad furcam etiam pro primo furto, for tamen si soluendo fuerit, debeat soluere et satisfacere dampnificato.*

(§ 44. *Item statuerunt, quod quicumque repertus fuerit conmisisse furtum ad summam centum librarum pluribus in uicibus, debeat suspendi et dampnum soluere.*

(§ 45. *Item statuerunt, quod damnificatus, reperiens furtum apud uel circa furem, possit eum intromittere cum nuncio curie et in presentia bonorum virorum.*

(§ 46. *Item statuerunt, quod ille qui accusat aliquem de furto ascendente ad summam librarum XXIV^{or}. debet probare per duos testes; quod si probatum fuerit per unum testem fide dignum, quod possit poni ad torturam; de furto ascendente ad ualorem librarum L. debet probare per tres testes; de furto autem librarum centum probabitur per quatuor testes, et si in hoc casu non haberentur nisi duo testes fide dignos tantum, accusatus debet poni ad torturam.*

(§ 47. *Item statuerunt, quod sigillum comunis stet et tenere debeat iudex comunis, et pro quolibet sigillo possit accipere soldos quatuor et non ultra; a nobilibus autem nil debet accipere.*

(§ 48. *Item statuerunt, quod si quis uiolauerit puellam uirginem aut aliquam honestam mulierem, debeat mori.*

(§ 49. *Item statuerunt, quod tergouacii nil debeant emere pro se ad portam, sub pena librarum XXIV., nisi pro dominis.*

(§ 50. *Item statuerunt, quod quicumque fecerit contrabampnum soluere debeat curie libras uiginti quatuor parurorum.*

(§ 51. *Item statuerunt, quod quicumque uenerit in portum sine banderia cum nauigio, soluat libras sex.*

(§ 52. *Item statuerunt, quod quicumque uendiderit uinum forense post tercium sonum campane, cadat ad penam librarum sex, saluo uino segnano et uino maluassie et romano et taberna comitisse.*

(§ 53. *Item statuerunt, quod qui luxerit ad taxillos alibi quam in platea aut in taberna comitisse uel maluassie aut uini Segniensis, cadat ad penam librarum sex, et patronus similiter.*

(§ 54. *Item statuerunt, quod qui deiecerit aquam uel alias imundicias super aliquam personam euntem per uiam, soluat libras sex pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

(§ 55. *Item statuerunt, quod qui deiecerint turpitudinem in uia, cadat ad penam librarum sex paruorum pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

(§ 56. *Item statuerunt, quod qui uerberaret aliquam bonam mulierem uel uirginem in qualitate constitutam, soluat libras sex; set si inhonestus homo uerberaret honestam puellam uel mulierem honestam, soluat libras XXIV.*

(§ 57. *Item statuerunt, quod ciuis qui uulneraret alium ciuem, soluat libras uigintiquatuor.*

(§ 58. *Item statuerunt, quod qui uerberauerit cum baculo leuigato, soluat libras uigintiquatuor.*

(§ 59. *Item statuerunt, quod qui uerberauerit cum lapide in pugno, soluat libras uigintiquatuor.*

(§ 60. *Item statuerunt, quod qui percusserit cum lapide deiecto, soluat libras sex.*

(§ 61. *Item statuerunt, quod qui uerberauerit allium in domo sua, cadat ad penam librarum quinquaginta.*

(§ 62. *Item statuerunt, quod qui intrauerit uiolenter in domum allienam, cadat ad penam librarum uigintiquatuor.*

(§ 63. *Item statuerunt, quod si forensis euaginaret ensem animo irrato super illum, cadat ad penam librarum quinquaginta; et si uulnerauerit, incidit ad penam librarum centum.*

(§ 64. *Item statuerunt, quod quicumque fecerit malam mensuram ad tabernam, cadat ad penam librarum sex.*

§ 65. *Item statuerunt, quod quicumque repertus fuerit habere cadagnum falsum, cadat ad penam librarum XXIV.*

(§ 66. *Item statuerunt, quod qui repertus fuerit habere falsas mensuras in statione sua quocunque modo, cadat ad penam librarum sex.*

(§ 67. *Item statuerunt, quod beccarij non debeant portare corria a macello sine licentia officialium macelli, sub pena librarum XXIV.*

(§ 68. *Item statuerunt, quod macellator tenens falsam stateram ad macellum soluat libras uigintiquatuor; et pro falso pondere soluat libras sex.*

§ 69. *Item statuerunt, quod dacium uini Dalmacie soluatur iudicibus Segnie, uidelicet golubat. duo pro car. et golubat. IV^{or}. pro uasello et dacium cementis.*

(§ 70. *Item statuerunt, quod primum bampnum librarum IV. in principio sui regiminis debeat uenire iudicibus.*

§ 71. *Item statuerunt, quod quilibet iudex tempore sui regiminis debeat habere annuatim de bampnis libras XXIV. et etiam debitum proueniens de cellesis, uidelicet de portis uel fenestris de nouo fiendis et citacionibus, et de collectis prochichi et supanichum, ut moris est.*

(§ 72. *Item statuerunt, quod qui acceperit capellum uel caputeum de capite alterius animo irrato, soluat saldos uiginti.*

§ 73. *Item statuerunt, quod iudices in regimine constituti possint deffalcare unum denarium pro libra carniuum, quas emit ad macellum pro sua familia.*

(§ 74. *Item statuerunt, quod Iudices Regentes debent habere omni septimana in die Jouis duas libras carniuum a beccariis, aut libras IV^{or} in anno.*

§ 75. *Item statuerunt, quod macellatores debent uendere de carnibus quas tenent ad bancum unicuique petenti donec durent carnes, sub pena librarum sex.*

(§ 76. *Item statuerunt, quod quilibet tabernarius debet dare et uendere de uino posito ad tabernam cuicumque petenti, sub pena librarum sex.*

(§ 77. *Item statuerunt, quod quicumque, citatus de aliquo debito uel alia legitima causa, negauerit ueritatem in iudicio, cadat ad penam librarum sex pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

(§ 78. *Item statuerunt, quod quicumque exiuerit de taberna non soluendo pro uino accepto contra uoluntatis tabernarii, cadat ad penam librarum sex pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

§ 79. *Item statuerunt, quod quicumque uerberauerit aliquam honestam mulierem, uiduam uel coniugatam aut puellam, suum uinum uendentes in domo sua, cadat ad penam librarum XXIV.*

(§ 80. *Item statuerunt, quod quicumque uerberauerit tabernarium, cadat ad penam sex librarum.*

§ 81. *Item statuerunt, quod quicumque uerberauerit uenderigolas aut uenderigolam, cadat ad penam librarum sex.*

(§ 82. *Item statuerunt, quod quicumque dederit allapam, cadat ad penam librarum quinquaginta pro quolibet contrafaciente et quociens fuerit contrafactum.*

§ 83. *Item statuerunt, quod nemo audeat emere aliqua mercimonia, per portam tergoiue ueniencia, citra ecclesiam sancti Johannis baptiste, sub pena librarum XXIV.*

(§ 84. *Item statuerunt, quod quicumque emerit totam pulloram uno simul, cadat ad penam librarum sex.*

§ 85. *Item statuerunt, quod quicumque inhonestus aut suspectus repertus fuerit ultra tercium sonum eundo sine lumine, cadat ad penam librarum sex.*

(§ 86. *Item statuerunt, quod fiant semper sedillia infra unum mensem, a die quo deficerent; et quod nunc refficiantur hinc ad unum mensem.*

§ 87. *Item statuerunt, quid quicumque intrauerit uineam alterius et de ea uuas aporta-uerit extra, cadat ad penam librarum sex, et soluendi dampnum illatum arbitrio bonorum uirorum extimatum.*

(§ 88. *Item statuerunt, quod quilibet Segnanus et districtus Segnie possit intrare per portas et loca usitata cum animalibus et lignaminibus et aliis rebus eorum, aliqua pena non obstante; uerum si forensem conduxerit secum, cadat ad penam librarum XXIV. et qui cum eo est, perdat quod conduxerit; quorum omnium accusanti deueniat tertia pars.*

§ 89. *Item sententiauerunt, quod unusquisque conducens aliquod mercimonium signiam, saluo lignamine, debet intrare et exire per portam tergoiue; quod si non fecerit, cadat ad penam librarum XXIV.*

(§ 90. *Item sententiauerunt, quod quicumque sua in mala custodia permiserit ignem accendi in domo habitationis sue, ita quod appareat de extra, cadat ad penam librarum...*

§ 91. *Item sententiauerunt, quod qui dixerit uerba injuriosa iudici sedenti ad bancum, cadat ad penam librarum L.*

(§ 92. *Item sententiauerunt, quod si quis injuriatus fuerit rectori aut rectoribus alibi in ciuitate quam ad bancum, cadat ad penam librarum...*

§ 93. *Item sententiauerunt, quod si quis percusserit tergoatios aut eorum famulos facientes officium suum, cadat ad penam librarum...*

Set siquis eis aut alteri eorum, seu eorum famulis, uerbis injuriosis uituperauerit dum suum officium gerent, cadat ad librarum...

Pro protestatione

(§ 94. *Item sententiauerunt, quod siquis, sentiens se grauatum ab alio, protestatus fuerit aduersario suo dampnum et expensas, quod protestanti fiat iusticia de eo, quod legitime probauerit fore dampnificatum.*

§ 95. *Item sententiauerunt, quod si quis uidet aliquam rem suam uendi aut hedificari in preiudicium suum, possit prohibere cum nuncio curie; quo facto nichil possit preiudicare uel preiudicium prohibenti fieri.*

§ 96. *Item, si Magnus dominus noster, aut domina comitissa seu eorum filii, sunt ituri per mare per dominium eorum, ciuitates aut insulas: ciues Segnienses tenetur eos ducere usque ad locum ad quem uadunt tantum, et ibi eos dimittere expensis dictorum; tamen pecunias seu salaria nautarum soluit comune de narrochis.*

§ 97. *Item, si predicti dominus, domina aut filij uadunt par mare extra eorum dominium, Segnienses debent ire et ducere eos et reducere omnibus expensis eorum, uidelicet domini, domine aut filiorum.*

§ 98. *Item, quod ciues Segnie tenetur et debent portare fenum domini comitis de cudnice tantum et non aliunde, nec alias res.*

§ 99. *Item, quilibet ciuis et popularis soluit pro tergouina, pro sestario salis ad portam, denarya IV°; nobiles uero non.*

§ 100. *Item, quilibet ciuis et popularis soluit ad portas pro tergouina pro quolibet sestario uini unum solidum pro sestario; et a festo sancti Michaelis usque ad annum nouum solidos duos pro sestario, nobiles uero unum.*

§ 101. *Item, pro porcis conductis uiuis ab extra tam nobilis quam ciuis soluit in becharia solidos IIIes. pro dacio, de salitis non.*

§ 102. *Item, quilibet nobilis et ciuis Segnie, uolens extrahere animalia per portas terre aut maris ad uendendum, soluit dadium anticum in becharia.*

§ 103. *Item, quilibet nobilis aut ciuis Segnie, uolens extrahere equos, per marem ad uendendum, soluit decimum in marina et non aliud.*

§ 104. *Item, ciues ciuitatis Segnie et subditi dicte cituitatis sunt liberi ad portas tergouine et non soluunt tergouinam, sicut alii ciues; nisi in casibus supra notatis.*

§ 105. *Item, quilibet suppositus iuridictioni, habitans extra ciuitatem Segnie, gaudeat eo priuilegio et immunitate quo alii ciues.*

§ 106. *Item, dicti subditi iuridictioni Segnie possunt extrahere omni die sabbati medium sestarium uini, sine aliqua tergouina.*

§ 107. *Item, dicti subditi in festo natiuitatis, in festo sancti Martini, in festo sancti Michaelis, in festo omnium sanctorum, in festo paschatis, possint extrahere uinum pro familia, sine aliqua tergouina.*

§ 108. *Item, uilla çupano chulmo et prochiche, supposite iuridictioni Segnie, soluunt annuatim in festo natiuitatis ducatos quadraginta nobilibus ciuitatis Senie; qui distribuuntur inter rectores, alios nobiles, prelatos, uiduas, nauclerios, consiliarios.*

§ 109. *Item, narochi qui inponuntur per subditos ciuitatis Segnie et etiam per ciues ciuitatis, expenduntur in barchis pro domino, ut supra dictum est. Item in nuncios aut ambasiatores comunis uel in aliam necessitatem pro comuni emergentem.*

§ 110. *Item, quod nullum uinum forense possit uendi ad menutum a festo sancti Michaelis usque ad annum nouum, nisi uinum Segniense.*

§ 111. *Item, nullum uinum forense potest uendi diebus dominicis ad minutum usque*

quo missa magna perficietur in ecclesia sancte Marie Segniensis; non potest nec post tercium sonum campane.

§ 112. *Item, quilibet rector ciuitatis Senie qui est in officio, potest concedere uni aperire tabernam forniseam ante missam magnam, et non alius.*

§ 113. *Item, uinum segniense potest uendi post tercium sonum campane, et potest ludi libere in ea taberna de die et de nocte ad taxillos.*

§ 114. *Item, quod nobiles ciuitatis Segnie non tenentur ad aliquod munus reale modo, uel personale modo, uel mixtum, ordinarium aut extraordinarium.*

§ 115. *Item, bona et possessiones dictorum nobilium sunt exemta ab omni honore reali modo aut mixto, ordinario aut extraordinario.*

§ 116. *Item, redditus dictorum nobilium, cuiuscunque generis sunt, sunt liberi et exempti ab omni gabella, dacio uel pedagio per portas ciuitatis Segnie, uel per mare; et similiter alii ciues.*

§ 117. *Item, quod dicti nobiles non tenentur nec debent soluere, secundum consuetudinem ciuitatis Segnie longo et longissimo tempore approbatam, aliquam tergeuinam de aliquibus mercibus per eos conductis ad ciuitatem Segnie, uel de aliis rebus pro uictu et uestitu, per terram uel per mare, in ciuitate Segnie; nec ferendo eas extra ciuitatem per terram uel per mare.*

§ 118. *Item, nobiles ciuitatis Segnie possunt extrahere libere per mare bladum quod dant laboratoribus suis, stantibus in uineis et possessionibus suis, pro uictu eorum, et pro toto tempore quo ibi morantur. Et similiter ciues Segnie.*

§ 119. *Item, nobiles, et similiter ciues, sunt exempti ab omni dacio, gabella et alia angaria de rebus per eos conductis ad ciuitatem Segnie cuiuscunque generis sint, uel extra; saluo de uino per eos conducto de marchia, pro quo soluunt. Sed non octo staria prout alii forenses.*

§ 120. *Item, dicti nobiles et eciam populares sunt exemti et liberi ab omni tergouina pro blado aut legumine conducto ad ciuitatem Senie, siue super animalibus suis, siue forensibus; tantum conductor forensis soluit unum solidum pro bestia sua, et uocator ochasina.*

§ 121. *Item, nobiles ciuitatis Segnie possunt conducere libere lignamina, tam per terram quam per mare, sine aliqua tergouina, dacio uel gabella.*

§ 122. *Item, tergouaço de Senia de dar ogni anno de taleri epiadani ali çentil homi.*

§ 123. *Item, quod nobiles ciuitatis Segnie habent liberum arbitrium seruiendi cui uolunt extra dominium domini comitis, et uti frui suis possessionibus libere sine aliquo honore, ac si continue stetissent in ciuitate Segnie, reali uel personali aut mixto.*

§ 124. *Item, possessiones nobilium ciuitatis Segnie uenduntur libere et sine aliquo honore reali, ac si essent penes dictos nobiles uenditores.*

§ 125. *Item, similiter si emunt nobiles possessiones a popularibus, efficiuntur libere et sine aliquo honore.*

§ 126. *Item, quilibet nobilis potest interficere ad maccellum sua animalia defectuosa sine aliquo dacio et libere.*

(§ 127. *Item, si aliquis nobilis extrahat gladium causa percuciendi et non percuciat, nichil soluit; si percudit, soluit libras uiginti quatuor; et idem in ciue.*

§ 128. *Item, nobiles ciuitatis Senie possunt seccare in planicie seu planine Segnie per VIII. dies ante populares Segnie, sine aliquo inpedimento, et ubi uolunt.*

(§ 129. *Item, quod nullus ciuis aut forensis ausus est trahere trabes aut planchones de mensura, aut arbores, nisi dominus comes et nobiles ciuitatis Segnie.*

§ 130. *Item, quando romipete uadunt romam per ciuitatem Segnie, primo debent honerari nauigia nobilium; secundo ciuium; tercio forensium: uidelicet anchonitani primo.*

(*Ista infrascripta capitula sunt immunitates, Exemciones, Jurisdictiones et priuilegia nobilium ciuium ciuitatis Segnie.*

§ 131. *Inprimis, ciuitas Senie debet habere unum uice comitem.*

(§ 132. *Item, ciuitas Segnie debet habere unum uicarium.*

§ 133. *Item dicti vice comes et vicarius colligebant omnes condempnaciones et diuidebant per medietatem inter se pro salariis eorum; aliquando dominus comes soluit prouidere eis de salariis, et condempnaciones habebat ipse.*

(§ 134. *Item, vice comes habet de pecuniis prochichi et çupanihulmi ducatos tres.*

(§ 135. *Item, vicarius habet de dictis pecuniis ducatos III.*

§ 136. *Item, dictis vice comiti et vicario defalcatur unus denarius pro libra carniem emendarum pro domo sua per dacianum.*

(§ 136. *Item, nobiles et consiliarii ciuitatis Segnie habent iuridictionem elligendi unum Judicem pro comuni de nobilibus ciuitatis Segnie.*

(§ 137. *Item, nobiles et consiliarii ciuitatis Segnie habent iuridictionem elligendi unum Judicem pro comuni de nobilibus ciuitatis Segnie.*

§138. *Item alios duos Judices dominus comes habet iuridictionem elligendi pro libito uoluntatis.*

(§ 139. *Item, predicti Judices habent pro salariis eorum primo de narochis quilibet eorum libras VI.*

§ 140. *Item, de condempnacionibus quilibet eorum habet libras XXXIV^{or}.*

(§ 141. *Item, de beccaria seu dacio becharie quilibet eorum habet in carne primo libras IV.*

§ 142. *Item, dicti iudices habent dacium uini dalmatini totum.*

(§ 143. *Item, dicti iudices habent totum dacium calçine seu cementi, conducti ad portum Segnie.*

§ 144. *Item, dictis iudicibus defalcatur unus denarius pro libra carnum emptarum pro domo eorum.*

(§ 145. *Item, habent a quolibet contumace libras II., solidos V.*

§ 146. *Item, dicti nobiles habent iuridictionem elligendi cum consiliariis duos naucorios per sex menses, qui habent custodire ciuitatem de nocte cum custodibus.*

(§ 147. *Item, habent iustare mensuras omnes ciuitatis Segnie, et patroni earum solunt eis pro iustacione.*

§ 148. *Item, quilibet de istis naucleriis habet ducatos IV^{or}. de narochis per sex menses.*

(§ 149. *Item, dicti naucleri debent habere custodes sex.*

§ 150. *Item, quilibet de istis custodibus debet habere ducatos II. pro sex mensibus de narochis.*

Libertas dominorum iudicum Segnie

(§ 151. *Item, dicti vice comes, vicarius et Iudices ciuitatis Segnie habet merum et mixtum imperium et iurisdictionem ordinariam in condempnando malefactores in honore, in persona.*

§ 152. *Ite, quod dicti nobiles ciuitatis Segnie habent iurisdictionem creandi nobiles et eciam ciues qui non essent de ciuitate Segnie.*

Pro iudicibus tempore nundinarum sancti Georgij

(§ 153. *Item, iudex comunis tempore nundinarum sancti Georgii habet iurisdictionem ordinariam et omnes condempnationes pecuniarie, cuiusunque quantitatatis sint, spectant ad eundem.*

§ 154. *Item, dictus iudex tenetur habere et facere custodiam illis diebus suis sumptibus, licet aliqui de chraio tenentur sibi ad aliqua exema (pet i pol redaka radirano i zapi-sano »ou ye znet«)*

§ 155. *Item, similiter inponere narochos. Nobiles habent inponere secundum discrecionem suam cum consilio aliquorum melius cognoscencium diuicias soluencium.*

(§ 156. *Item, in ciuitate Segnie debent esse tres examinatores nobiles iurati, qui debent examinare omnia maleficia confecta in ciuitate Segnie et ultimas uoluntates, si sunt ualida de iure et secundum consuetudinem ciuitatis Segnie, et postea se subscribere ad maiorem fidem; et de istis examinadoribus dominus comes ponebat unum, secundus fiebat de domo de Raduchis, tercius illorum de Moysis.*

§ 157. *Item, confinia ciuitatis Segnie sunt usque ad Sitinam uersus Strissam, et mons totus est Segnie, ut patet in priuilegiis que habet dominus comes, quamuis gratia sua attribuerit eum castro Maluçim et priuati sumus dicto monte et pasculis usque ad lucho inclusiu.*

(§ 158. *Item, alia confinia ciuitatis antedictae sunt usque ad male prochiche uersus brineas inclusiu.*

§ 159. *Item, tercia confinia dicte ciuitatis Segnie sunt usque ad sucham chosicam, siue vineam Juliani de lucha inclusiu uersus ledenice.*

(§ 160. *Item, quod bone memorie genitrix domini nostri domini comitis, contra debitum iurem et sine aliqua culpa ciuium ciuitatis Segnie, abstulit de territorio ciuitatis Segnie et contulit dictis hominibus seu castro ledenice; et hoc gratia uestra bene potest scire.*

§ 161. *Item, quod quando Morowlachi exeunt de monte et uadunt uersus gaccham, debent stare per dies duos et totidem noctes super pascuis Senie, et totidem tempore quando reuertuntur ad montem; et si plus stant, incidunt ad penam quingentarum librarum.*

(§ 162. *Item, quod in ciuitate Segnie fiunt tres terme seu custodie pro igne: unam habet domus illorum de Raduchis; aliam habet domus illorum de Moysis; terciam habebat illa de cochouic que fuit attributa iudici Anthonio.*

§ 163. *Item, nullus nobilis neque ciuis ciuitatis Segnie, habens nauigium uel barcham, soluit pro armicio in portu Segnie.*

(§ 164. *Item, quod si aliquis nobilis ciuitatis Segnie comisisset aliquod maleficium pro quo inponeretur pena pecuniaria, non debet condempnari ad penam aliquam pecuniariam, sed debet poni in banno seu mitti ad confinia secundum discrecionem iudicantis.*

§ 165. *Item, quilibet nobilis qui est in officio vice comitatus aut vicariatus aut est Iudex, est liber et franchus cum mulis suis Modrussie, a tergouina Modrussie.*

De seruandis carnibus et piscibus pro rectoribus

(§ 166. *Item, quilibet beccarius et piscator, uendens pisces uel carnes in ciuitate Segnie, tenetur et debet seruare de carnibus et de piscibus pro pecuniis cuilibet Rectori ciuitatis Segnie ad mandatum eorum, post dominum comitem.*

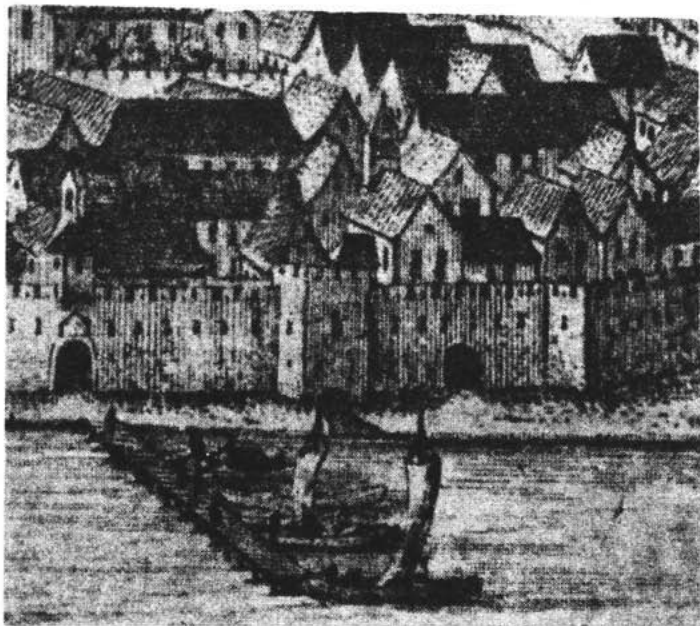
§ 167. *Item, quod nobiles ciuitatis Segnie habent ius patronatus in ecclesia sancte Crucis de ualle Senie in eligendo plebanum seu abbatem illius ecclesie.*

(§ 168. *Item, quod iudex comunis ciuitatis Segnie habet tenere sigillum comunis, et pro sigillando pro quolibet sigillo habet solidos octo.*

Bilješke uz tekst Statuta na latinskom

^adebitis rkp. deditis

^bpersonaliter rkp. per litem

Sl. 6. – *Senjska luka sa obalnim utvrdama prema grafici Valvazora 1687.*

Sl. 7. — Stari grbovi Krste Frankopana i supruge Apolonije na iluminaciji Molitvenika 1518.

Sl. 8. — Knez Krsto Frankopan i supruga Apolonija na iluminaciji Molitvenika 1518.

2. Prijevod

(STATUT SENJA)

U ime nepodijeljena trojstva, oca i sina duha svetoga, amen. Tekuće godine gospoda 1388., dana petoga mjeseca svibnja. Kako je svojstvo vladajućih da se brinu i da svim snagama nastoje da građanima i svojim podložnicima daju čvrstu pomoć i da im pravedno vladaju te da ih se upravlja načelom pravednosti tako da dobri ostanu u miru, a da loši pretrpe na osnovi odgovarajućih zakona kaznu koju zaslužuju i da je podnesu, zbog toga se zbiljo da su velemožna, moćna i snažna gospoda, braća Stjepan i Ivan, sinovi gospodina, kojeg se sretno spominjemo, kneza Bartolomeja, knezovi Krka, Modruša, Gacke i Vinodola, i ujedno prirodni gospodari Senja, brižno uzimajući u obzir naprijed rečeno, u želji da svojem gradu Senju dadu sklad i red uz pomoć statuta i dobrih pravnih običaja preko plemenitih muževa gospodina Tome de Ripa, vikara Senja, vitezova gospodina Lovre iz Krbave, gospodina Ivana iz Krka, gospodina Pavla, također iz Krka te Dujma (sina) pokojnog gospodina viteza Stjepana, vjernih službenika rečene gospode, posebno upućenih i odaslanih da bi obavili niže navedeno, sazvali su i na zvuk zvona na uobičajeni način sabrali rektore, vijećnike i vjerodostojne ljude grada Senja, nakon pažljiva i brižna razmatranja onoga što se odnosi na dobar pravni poredak, sklad i red rečena grada Senja, koji treba trajno poštivati, po zapovijedi i nalogu rečene gospode radi dobrog stanja građana i stranaca te svih drugih koji prebivaju u Senju ili u nj svračaju, utvrdili su i odredili:

§ 1. *Prvo i prije svega, plemeniti muževi Senja neka jesu i neka trajno budu slobodni u gradu Senju i njegovu području od svakog tereta, opterećenja, podavanja i obveze, koja se može ili bi se mogla izreći, pronaći, zamisliti ili na bilo koji način izraziti, (i to) trajno za buduća vremena (zajedno) sa svojim potomcima i s bilo kojim od njih.*

§ 2). *Utvrdili su i odredili da svaki senjski plemić može i smije stanovati, prebivati i otići iz Senja sa svojim dobrima i obitelji, kadgod i kolikogod puta zaželi te da može služiti kojem god gospodaru hoće po svojoj slobodnoj volji.*

§ 3. *Nadalje su utvrdili i odredili neka bude i svakako neka senjski plemić ostane slobodan od maltarine na žito i na bilo što drugo svoje i trgovačku robu, koju dovozi u Senj ili izvozi ili daje izvesti na bilo koji način.*

§ 4). *Nadalje su utvrdili i odredili neka svaki senjski plemić bude slobodan i oslobođen i na vratima mitnice i na moru za svoje prihode koje odande prevozi na svojim životinjama kao i za svaku i bilo koju svoju trgovačku robu na koju se plaća desetina ili drugo podavanje, bilo na gradskim vratima, bilo na moru; za bilo koju vrstu žita koje kupuje radi izvoza preko mora, svaki plemić dužan je i treba službenicima gospode platiti odgovarajuće podavanje, osim ako kupuje za potrebe svojih radnika.*

§ 5. *Nadalje su utvrdili i odredili da svaki senjski plemić bude slobodan i izuzet od plaćanja bilo kakva podavanja na životinje koje prevozi, bilo po moru, bilo po kopnu, osim starog i uobičajenog podavanja klaonica i mesnica, tj. 4,5 mala soldina na svako govedo, za svaku malu životinju 14 denara, a za svakog janjca ili kozlića 1 soldin. To podavanje treba svaki plemić platiti službenicima gospode u mesnici.*

§ 6. Nadalje su utvrdili da nijedan senjski plemić nije dužan platiti što na svoje vlastito vino, što ga dovozi izvana, a ni na strano vino, tj. iz (pokrajine) Marke ili Romagne, koje mu treba za kućnu upotrebu. Na strano vino pak koje plemić dovozi u Senj radi trgovanja, dužan je i treba platiti uobičajeno podavanje, kao što plaćaju i drugi, do 8 stara.

§ 7. Nadalje su utvrdili da svaki senjski plemić može prodavati svoje vlastite konje bez plaćanja podavanja ili nekog drugog tributa na moru; na druge pak konje kupljene radi preprodaje dužan je platiti podavanje i običajenu »gabelu« službenicima gospode, kao i drugi.

§ 8. Nadalje su utvrdili, ako neki senjski plemić kupi neku kuću, ta nekretnina treba biti slobodna kao i ostala dobra senjskih plemića; ali ako plemić proda nekretninu nekom pučaninu ili drugoj privatnoj osobi, ta nekretnina postaje podložna podavanjima zajedno s ostalim kupčevim dobrima.

§ 9. Nadalje su utvrdili i odredili da svaki senjski plemić može sa svojim volovima dovoziti drva i drveće bilo koje kakvoće i mjere do dužine od uključivo 14 koraka, a isto tako i vesla do uključivo dužine od 4,5 koraka; iznad toga neka bude po volji gospode.

§ 10. Nadalje su utvrdili i odredili da samo plemić može držati vučne volove, pod kaznom od 500 malih libra za svakog prekršitelja i koliko puta bude učinjeno, izuzev onih koji po običaju imaju i drže vučne volove i ljudi iz Prokike, Županjola i Klimna, kojima se to po pravnom običaju odobrava po volji gospode.

§ 11. Nadalje su utvrdili da nijedan plemić ne smije imati kao ortaka neku privatnu osobu pučanina ili stranca, pod kaznom od 500 malih libara za svakog prekršitelja i svaki put kad bude učinjeno.

§ 12. Nadalje su utvrdili da nitko ne smije kupovati drva, označena od stranih majstora, pod kaznom od 24 male libre, koju plaća i onaj koji kupuje i onaj koji prodaje, koliko puta bude učinjeno.

§ 13. Nadalje su utvrdili da nitko ne smije tovariti drvo za prijevoz bez odobrenja vlasti, pod kaznom od 24 libre i gubitka svojih drva, koliko puta bude učinjeno.

§ 14. Nadalje su utvrdili da volari, mlinari, vrtlari i šumski majstori senjskih plemića jesu i trebaju biti slobodni i izuzeti od ubiranja »segiss« i svih drugih gradskih opterećenja.

§ 15. Nadalje su zaključili i odredili da vijećnici i ljudi iz senjskog Vijeća jesu i trebaju biti slobodni od plaćanja naroka, obveze da idu s naoružanim barakama i drugim lađama Senja i onih straža u gradu, što se obavljaju svake noći; ipak, moraju plaćati (posebno) ubiranje i ići s barkama uz plaću i čuvati redovnu stražu po četama zbog opasnosti od požara, kao i stražu, koja se vrši zbog opasnosti od neprijatelja.

§ 16. Nadalje su utvrdili da su građani slobodni od maltarine s kopna i s mora za svoje stvari na isti način kao i gradski plemići i od plaćanja podavanja kao plemići, osim što ne mogu imati volove za vuču.

§ 17. Nadalje su utvrdili da nijedan plemić ili pučanin domaći ili stranac, ne može kupovati drva veće mjere, (jer to je pridržano plemićima), radi trgovanja ili radi preprodaje, pod kaznom 500 libara za svakog prekršitelja i svaki put kad bude učinjeno.

§ 18. Nadalje su utvrdili da rektori, plemići i ljudi iz Vijeća trebaju i moraju ići u Vi-

jeće kadgod i kolikogod puta čuju zvono i štogod tamo bude učinjeno, određeno ili nekom dozvoljeno treba biti važeće i vrijediti trajno, izuzetak je uvijek položaj i čast gospođe.

§ 19. Nadalje su utvrdili da rektori, plemići i ljudi iz Vijeća moraju svake godine izabrati i potvrditi suca senjske općine na blagdan svetoga Mihovila u mjesecu rujnu. Taj se sudac treba zakleti da će dijeliti pravdu i izricati presude bez ikakve mržnje, straha i ljubavi.

(§ 20). Nadalje su utvrdili da rečeni rektori i vijećnici trebaju dva puta godišnje postaviti navkire, tj. na blagdan svetog Jurja; ti pak navkiri trebaju imati...

§ 21. Nadalje su utvrdili da rečeni rektori i vijećnici mogu izabrati samo jednog kancelara koji treba pisati ugovore i zapisnike senjskoga suda i nitko drugi ne može sklapati ugovore ili pisati druge zapisnike, osim njega: ako to učini, neka bude nevaljano i bez vrijednosti i važnosti sve što se nađe napisano ili zabilježeno rukom druge osobe, osim ako bi se dokazalo da je učinjeno u odsutnosti službenika i po odobrenju rektora ili jednoga od senjskih rektora.

(§ 22). Nadalje su utvrdili da rečeni službenik senjske općine treba biti slobodan i razriješen svih obaveza i treba uživati ona oslobođenja i izuzeća, koja uživaju ostali plemići.

§ 23. Nadalje su utvrdili da nitko ne može i ne smije prodati ili kupiti neku nekretninu osim ako se prethodno ne učine javne objave u četiri uzastopne nedjelje, koje neposredno slijede, i to glasno preko glasnika. A rečena objava treba biti učinjena kada se zvoni »pro epistola« u katedaralnoj crkvi, s tim da se prva objava treba učiniti na groblju rečene crkve na odgovarajućem i uobičajenom mjestu, i to ili ako gospođa odobre ili ako dopuste u senjskom vijeću. Ako se prodaja obavi bez navedenoga, ona je nevaljana.

(§ 24). Nadalje su utvrdili ako netko zabrani učiniti javnu objavu ili ispravu o nekoj nekretnini, koja se obavlja odnosno u kojoj bi on imao neko pravo, ne može se učiniti ugovor o otuđivanju rečene nekretnine, a ako se učini, takav je ugovor bez vrijednosti, osim ako se takvu nekretninu posjeduje neprekidno 30 godina ili ako bi takva zabrana bila pravno na sudu poništena, kao što se to do sada običavalo.

§ 25. Nadalje su utvrdili da tkogod posjeduje neku nekretninu neprekidno (kroz) 30 godina bez plaćanja podavanja, zakupnine ili drugog davanja od nje, takva nekretnina po samome pravu pripada (za) stalno posjedniku, bez obzira na bilo kakav notarski ugovor ili ispravu učinjenu protivno tome.

(§ 26). Nadalje su utvrdili, ako netko zabrani prodaju i otuđenje neke nekretnine, s namjerom da je dobije u ime rodbinstva ili susjedstva, treba ponuditi cijenu, po kojoj je prodana ta nekretnina i položiti je s ispravom u skladu s rektorovim nalogom, jer je inače takva zabrana ništavna.

§ 27. Nadalje su utvrdili da su senjski rektori dužni i da moraju, nakon što čuju zvono, doći na mjesto suđenja, naime u trijem Kampusa ili blizu skladišta soli, gdje se dijeli pravda tri dana tjedno, naime, utorkom, četvrtkom i subotom u uobičajeno vrijeme, da bi saslušali pojedince koji pred njih dolaze i imaju namjeru parničiti se o pokretninama i većim sporovima, bilo civilnim bilo krivičnim, kao i o bilo kojim sporovima u vezi s nekretninama te spomenute sporove dovršiti, donijeti presudu i dati na izvršenje u skladu sa statutima i pravnim običajima i reformacijama grada Senja. U te i bilo koje druge dane mogu i smiju senjski rektori saslušati i donositi presude u manjim sporovima i bilo kojim pitanjima, na spomenutom mjestu, sjedeći a ne stojeći.

(§ 28). Nadalje su utvrdili da u rečenim danima svi sudski službenici, naime, općins. i pisari, dvornici i glasnik moraju biti na pomoć rektorima i obavljati svoju službu, kao što to zahtijeva gradski pravni običaj.

(§ 29). Nadalje su utvrdili da se tužene treba pozivati preko dvornika ili ako nema dvornika, preko senjskog građanina, čovjeka izvan grada ili rektorova sluge.

(§ 30). Nadalje su utvrdili da u naprijed rečena tri sudska dana dva suca, koji sjede u sudištu mogu postupati u svim civilnim i krivičnim predmetima i presudom ih dokrajčiti, s tim da ipak pozovu na sud, kao trećeg, općinskog suca, ako može doći. Ako pak ne može, ostala dvojica što sjede u sudištu mogu, kao što je rečeno, vodi postupak i dovršiti sporove u skladu s gradskim pravnim običajem.

(§ 31). Nadalje su utvrdili da se svaku presudu treba zapisati u općinsku knjigu i to rukom službenika, nadalje, pozive i ostale poslove za koje su određeni rokovi u većim parnicama, tj. o nekretninama i većim predmetima, jer inače takva presuda i posao nema nikakve važnosti. Tako su odlučili da bude u svim stvarima koje dolaze pred sud.

(§ 32). Nadalje su utvrdili da građanin, zakonito pozvan, kao što je rečeno, koji se ne pojavi u roku, određenom mu po sudskom glasniku, treba sucima platiti 12 malih soldina.

(§ 33). Nadalje, ako pozvani ne dođe drugi put ili zanemari doći, treba platiti 12 soldina. Ako pak pozvani ne dođe treći put, neka izgubi spor i tužitelju treba priznati puno pravo prema njemu, bez obzira na odsutnost; a to se odnosi na senjske građane, koje treba pozvati u kući njihova stanovanja ili ondje gdje se osobno pronadu; o tom pozivu općinski službenik treba učiniti zabilješku u knjizi senjske općine.

(§ 34). Nadalje su utvrdili da pozvani u naprijed navedenim većim stvarima treba imati rok od osam dana da odgovori svom protivniku prvi put; a za drugi put treba imati rok od tri dana, osim ako je tužba krivična i postoji smrtna opasnost, jer u tom slučaju ne smije postojati nikakav rok — i to zbog smrtne opasnosti.

(§ 35). Nadalje su utvrdili da ljude, koji stanuju izvan grada Senja u posjedima i području Senja treba pozvati s rektorovim pečatom pa ako se ne pojavi u roku koji im je zadan, trebaju platiti zbog nedolaska 45 soldina za prvi rok, a isto toliko za drugi rok, ako se ne pojavi, dok za treći treba izgubiti spor bez obzira na nedolazak.

(§ 36). Nadalje su utvrdili, ako bi tužitelj pozvao ili dao pozvati nekoga u vezi s nekom nekretninom ili većom stvari i ne dođe na dan suđenja u određenom mu roku ili roku zatraženom od protivnika, gubi svoje pravo, bez obzira na nedolazak, ali s tim da protivnik bude prisutan i da zove glasno tri puta na sudu »želi li se tko protiviti i nastaviti rečeni spor, koji se vodi protiv njega.«

(§ 37). Nadalje su utvrdili da pristav treba imati do 45 soldina jedan soldin na svakih deset soldina, a preko toga do 140 libra 4 denara za libru, a preko toga treba imati, pa makar se radilo o sto tisuća dukata, samo jedan celez, tj. 45 soldina.

(§ 38). Nadalje su utvrdili da onaj tko izgubi spor u novcu, gubi troškove potrebne za ispravu notara i pristava.

(§ 39). Nadalje su utvrdili da onaj tko ulazi u posjed neke kupljene stvari ili njemu došudene (kao da je njegova) treba dati i platiti pristavu jedna celez.

(§ 40). *Nadalje su utvrdili da se nitko ne može žaliti u vezi sa sporom koji teče o nekoj nekretnini, osim pred jednim i drugim gospodinom; u vezi s nekom novčanom ili bilo kojom drugom presudom ne može se žaliti, nego samo doći pred sud i prihvatiti suđenje senjskog rektora.*

(§ 41). *Nadalje su utvrdili da onaj građanin koji je osuđen ili je priznao da treba platiti neki dug, treba imati rok od 8 dana za plaćanje drugom građaninu; ako unutar tih (dana) ne plati, devetoga dana treba mu učiniti »navod« do večeri devetoga dana, pa ako ne plati, osuđuje se na 4 libre u korist suda, s tim da ako je dozvolio da dođe do »navoda« dade tužitelju zalog u nekoj dragocjenosti. Ako je pak osmog dana građanin dao za namirenje duga građaninu neku nekretninu, tužitelj je dužan uzeti je i predati u skladu s pravnim običajima Senja, i to za plaćanje svoga duga i troškova pisara i pristava. A ako tužitelj ne zahtijeva svoje pravo odmah i neposredno, gubi sve što je učinio i (treba) ponovno otpočeti spomenuti spor.*

(§ 42). *Nadalje su utvrdili da bilo stranac bilo domaći treba platiti strancu ono što je dužan unutar tri dana, pa ako u tom roku ne plati, četvrtoga dana treba dati zalog u nekoj dragocjenosti, a ako ga nema, treba dati drugi zalog, koji treba prodati domaćem, a ne strancu, s tim da ga može uvijek zahtijevati unutar 8 dana, jer inače pripada kupcu, ali uvijek uz priuzdržaj »navoda«.*

(§ 43). *Nadalje su utvrdili da tko god bude uhvaćen u krađi do 24 libara, treba platiti za prvu krađu 24 libre unutar 8 dana, a ako ne plati treba izgubiti uho i treba ga bičevati, a ako bude uhvaćen u krađi od 50 libara, treba izgubiti jedan ud ili platiti 50 libara, a ako bude uhvaćen u krađi od 100 libara, treba ga objesiti na vješala čak i za prvu krađu. Ako pristupi plaćanju kradljivac treba platiti i nadoknaditi oštećenom.*

(§ 44). *Nadalje su utvrdili da tko god bude uhvaćen u krađi do 100 libara (ukupno) u više navrata, treba biti obješen i uz to platiti štetu.*

(§ 45). *Nadalje su utvrdili da oštećeni može ako nađe ukradeno kod kradljivca ili u njegovoj blizini uzeti ukradeno, ali pred sudskim glasnikom i dobrim muževima.*

(§ 46). *Nadalje su utvrdili da onaj tko optuži nekoga za krađu do 24 libara treba to dokazati s dva svjedoka, a ako ga bude dokazivao s jednim vjerodostojnim svjedokom, može ga se postaviti na muke; za krađu do 50 libara treba dokazati s tri svjedoka; za krađu od 100 libara dokazuje se sa 4 svjedoka, a ako u tom slučaju postoje samo dva vjerodostojna svjedoka, optuženog se stavlja na muke.*

(§ 47). *Nadalje su utvrdili da općinski pečat stoji i da ga treba držati kod općinskog suca pa za svako pečačenje prima 4 soldina i ne više; od plemića ne smije uzeti ništa.*

(§ 48). *Nadalje su utvrdili ako tko siluje djevojku koja je djevica ili neku poštenu ženu, treba umrijeti.*

(§ 49). *Nadalje su utvrdili da maltari ne smiju na vratima kupovati za sebe pod kaznom 24 libara, nego samo za gospodu.*

(§ 50). *Nadalje su utvrdili da tko god krijumčari, treba platiti sudu 24 male libre.*

(§ 51). *Nadalje su utvrdili da tko god dođe u luku s brodom bez zastave, treba platiti 6 libara.*

(§ 52). *Nadalje su utvrdili da tko god proda strano vino poslije trećeg zvona, kažnjava se sa 6 libara, osim senjskog vina i vina malvazije te vina iz Romagne i krčme (koja pripada) kneginji.*

(§ 53). Nadalje su utvrdili da tko igra na sreću izvan trga, krčme kneginje i pije osim malvazije ili senjskog vina, plaća kaznu od 6 libara, a vlasnik te kuće također.

(§ 54). Nadalje su utvrdili da tkogod baca vodu ili drugu prljavštinu na neku osobu koja ide po ulici, neka plati 6 libara za svakog počinitelja i kolikogod puta bilo učinjeno.

(§ 56). Nadalje su zaključili da tko istuče neku dobru ženu ili djevicu doličnoga društvena položaja, neka plati 6 libara, a ako nepošten čovjek istuče poštenu djevojku ili poštenu ženu, plaća 24 libre.

(§ 57). Nadalje su utvrdili da građanin, koji rani drugog građanina, plaća 24 libre.

(§ 58). Nadalje su utvrdili da tko tuče s izblanjanom batinom, neka plati 24 libre.

(§ 59). Nadalje su utvrdili da tko udari kamenom (držeći ga) u ruci, neka plati 24 libre.

(§ 60). Nadalje su utvrdili da tko udari s bačenim kamenom, plaća 6 libara.

(§ 61). Nadalje su utvrdili da tko istuče nekog u njegovoj kući, kažnjava se s 50 libara.

(§ 62). Nadalje su utvrdili da tko nasilno uđe u nečiju kuću, kažnjava se s 24 libre.

§ 63. Nadalje su utvrdili da ako stranac potegne nož na nekoga u ljutnji, kažnjava se s 50 libara, a ako nožem rani, kažnjava se sa 100 libara.

(§ 64). Nadalje su utvrdili da tko krivo mjeri u krčmi, kažnjava se sa 6 libara.

§ 65. Nadalje su utvrdili da tkogod bude uhvaćen s krivom mjerom, kažnjava se sa 24 libre.

(§ 66). Nadalje su utvrdili: tko bude uhvaćen da daje krivu mjeru u svojoj »poslovnoj« prostorijsi na bilo koji način, kažnjava se sa 6 libara.

§ 67. Nadalje su utvrdili da mesari ne smiju nositi kože iz mesnice bez dozvole službenika mesnice pod kaznom od 24 libre.

(§ 68). Nadalje su utvrdili da mesar koji drži u mesnici lažnu mjeru plaća 24 libre, a za lažni uteg 6 libara.

§ 69. Nadalje su utvrdili da se podavanje na dalmatinsko vino plaća senjskim sucima, i to 2 golubačka denara po tovaru i 4 po lađi, isto kao i podavanje na vapno.

(§ 70). Nadalje su utvrdili da prva kazna od 4 libre pripada sucima u početku njihove službe.

§ 71. Nadalje su utvrdili da svaki sudac u vrijeme svoje službe mora imati godišnje 24 libre od kazni i podavanja, koja dolaze od celeza, tj. od vratiju i prozora nanovo učinjenih i poziva i od sabiranja (iz) Prokika i Županjola, kao što je to uobičajeno.

(§ 72). Nadalje su utvrdili da tko baci šešir ili pokrivalo s glave drugoga iz ljutnje, plaća 20 soldina.

§ 73. Nadalje su utvrdili da suci u službi mogu odbiti jedan denar na libru mesa, koje kupuju u mesnici za svoju obitelj.

(§ 74). Nadalje su utvrdili da suci na vlasti trebaju imati svakoga tjedna u četvrtak dvije libre mesa od mesara ili 4 libre u novcu godišnje.

§ 75. Nadalje su utvrdili da mesari moraju svakome koji traži prodati meso koje drže na klupi dok ono traje, pod kaznom od 6 libara.

§ 76). Nadalje su utvrdili da svaki krčmar mora svakome, koji traži, dati i prodati od vina u krčmi pod kaznom od 6 libara.

§ 77). Nadalje su utvrdili da se svatko tko je pozvan u vezi s nekim dugom ili drugim zakonitim predmetom i tko zaniječe istinu na sudu, kažnjava sa 6 libara za svakog počinioca i kolikogod puta bude učinjeno.

§ 78). Nadalje su utvrdili da se onaj tko izađe iz krčme i plati za preuzeto vino protiv volje krčmara, kažnjava sa 6 libara za svakog učinioca i kolikogod puta bude učinjeno.

§ 79). Nadalje su utvrdili da se onaj tko istuče neku poštenu ženu, udovicu ili udatu ili djevojku, koja prodaje vino u svojoj kući, kažnjava s 24 libre.

§ 80). Nadalje su utvrdili da se onaj tko istuče krčmaricu kažnjava sa 6 libara.

§ 81). Nadalje su utvrdili da se onaj tko istuče prodavača ili prodavačicu kažnjava sa 6 libara.

§ 82). Nadalje su utvrdili da se onaj tko da pljusku, kažnjava s 50 libara za svakog počinioca i kolikogod puta bude učinjeno.

§ 83). Nadalje su utvrdili da nitko ne smije kupovati trgovačku robu, koja dolazi od vratiju maltarine, s ove strane crkve svetoga Ivana Krstitelja, pod kaznom od 24 libre.

§ 84). Nadalje su utvrdili da se onaj tko kupi svu sitnu perad zajedno, kažnjava sa 6 libara.

§ 85). Nadalje su utvrdili da se onaj tko se nepošten i sumnjiv nađe nakon trećeg zvana da ide bez svjetla, kažnjava sa 6 libara.

§ 86). Nadalje su utvrdili da se sjedišta uvijek poprave tijekom mjeseca u kojem nedostaju i da se od sad popravljaju u roku od mjesec dana.

§ 87). Nadalje su utvrdili da se onaj tko uđe u tuđi vinograd i iz njega iznese grožđe kažnjava sa 6 libara te da plati počinjenu štetu po procjeni dobrih muževa.

§ 88). Nadalje su utvrdili da svaki Senjanin i osoba iz područja Senja smije ući kroz vrata i uobičajena mjesta sa životinjama i drvima i drugim svojim stvarima, bez obzira na neku kaznu, ali, ako povede stranca sa sobom, kažnjava se s 24 libre, a onaj tko je s njima, gubi ono što prevozi. Od svega prijavitelju pripada treći dio.

§ 89). Nadalje su odlučili da svaki onaj tko dovozi svoju robu u Senj, izuzev drva, mora ući i izaći kroz vrata maltarine, a ako to ne učini, kažnjava se s 24 libre.

§ 90). Nadalje su odlučili da se onaj tko zbog nepažnje dozvoli da bukne požar u kući njegova stanovanja tako da se vidi izvana, kažnjava s

§ 91). Nadalje su odlučili da se onaj tko rekne uvredljive riječi sucu dok sjedi na (sudačkoj) klupi, kažnjava s 50 libara.

§ 92). Nadalje su odlučili da se onaj tko vrijeđa rektora ili rektore drugdje, a ne za (sudačkom) klupom, kažnjava s libara

§ 93). Nadalje su utvrdili da se onaj tko udari mitničare ili njihove sluge dok obavljaju svoju dužnost, kažnjava s ...

Ali, ako bi njih ili pojedinoga među njima ili njihove sluge vrijeđao uvredljivim riječima dok obavljaju svoju dužnost, kažnjava se s libara ...

(§ 94). Nadalje su utvrdili ako netko tko se osjeća oštećen od drugoga prijavi svom protivniku štetu i troškove, da se prijavitelju sudski prizna onoliko, koliko zakonski dokazuje da je oštećen.

§ 95. Nadalje su odlučili, ako netko vidi nešto svoje na prodaji ili da se gradi na njegovu štetu, on to smije zabraniti u prisutnosti sudskog glasnika; nakon što je to učinio, ništa mu ne može štetiti, odnosno ne može mu se dogoditi šteta.

(§ 96). Nadalje, ako uzvišeni naš gospodin ili gospođa kneginja ili njihovi sinovi putuju po moru na njihovom području vlasti, gradovima i otocima, senjski građani dužni su dovesti ih samo do mjesta dokle idu i tamo ih predati, i to na teret rečenih (građana), a novce, odnosno plaću mornara isplatit će općina iz naroka.

§ 97. Nadalje, ako rečeni gospodin, gospođa ili sinovi idu po moru izvan područja svoje vlasti, Senjani moraju ići i prevesti ih i natrag ih dovesti; ali na pun njihov trošak, naimе gospodina, gospođe ili sinova.

(§ 98). Nadalje, da su senjski građani dužni i da moraju nositi sijeno gospodina kneza samo od Čudnića i ne od drugdje i ne druge stvari.

§ 99. Nadalje, svaki građanin i pučanin plaća 4 denara za maltarinu za star soli na vratima, a plemići ne plaćaju.

(§ 100). Nadalje, svaki građanin i pučanin plaća na vratima za maltarinu za svaki star vina jedan soldin po staru; od blagdana svetoga Mihovila do nove godine (plaća) dva soldina za star, a plemići jedan.

§ 101. Nadalje, za uvezene žive prasce plaća u mesarnici i plemić i građanin 3 soldina za podavanje a za usoljene prasce ništa.

(§ 102). Nadalje, svaki senjski plemić i građanin koji hoće radi prodaje izvoziti životinje preko vratiju prema kopnu i prema moru plaća staro podavanje u mesnici.

§ 103. Nadalje, svaki senjski plemić ili građanin koji hoće radi prodaje izvoziti konje po moru, plaća desetinu u luci a ne drugdje.

(§ 104). Nadalje, građani grada Senja i podložnici rečena grada slobodni su na vratima maltarine i ne plaćaju maltarinu, kao ni ostali građani, osim u gore navedenim slučajevima.

§ 105. Nadalje, svaka osoba podređena vlasti, koja stanuje izvan grada Senja, uživa povlastice i oslobođenja kao i ostali građani.

(§ 106). Nadalje, rečeni podložnici senjske vlasti mogu iznijeti svakoga subotnjeg dana pola stara vina bez ikakve maltarine.

§ 107. Nadalje, rečeni podložnici mogu na blagdan Kristova rođenja, na blagdan svetoga Martina, na blagdan svetoga Mihovila, na blagdan Svih Svetih i na blagdan Uskrsa iznijeti vino za obitelj bez ikakve maltarine.

(§ 108). Nadalje sela Županjol i Prokike, podređena senjskoj vlasti, plaćaju godišnje na dan Kristova rođenja 40 dukata plemićima grada Senja; ti novci dijele se rektorima, drugim plemićima, crkvenim vlastima, udovicama, navkirima, vijećnicima.

§ 109. Nadalje, naroki koje plaćaju podložnici grada Senja, a i građani grada, troše se na lađe za gospodu, kao što je gore rečeno. Nadalje na općinske glasnike i izaslanike i na druge nastale općinske potrebe.

(§ 110). *Nadalje, da se nijedno strano vino osim senjskog ne može prodavati na malo od blagdana svetog Mihovila do (nove) godine.*

§ 111. *Nadalje, nikakvo strano vino ne može se prodavati na malo u nedjeljama sve dok se ne dovrši velika služba božja u crkvi svete Marije Senjske, a ne može ni poslije trećeg zvona.*

(§ 112). *Nadalje, svaki rektor grada Senja, koji je u službi može dozvoliti samo jednom otvaranje krčme stranog vina prije velike mise, ali ne inače.*

§ 113. *Nadalje, senjsko se vino može prodavati poslije trećeg zvona i može se slobodno kockati u onoj krčmi po danu i po noći.*

(§ 114). *Nadalje, da plemići grada Senja nisu obavezni ni na kakvo opterećenje, bilo stvarno, bilo osobno, bilo miješano, redovno ili izvanredno.*

§ 115. *Nadalje, imovina i nekretnina rečenih plemića oslobođeni su svih stvarnih tereta i miješanih, redovnih ili izvanrednih.*

(§ 116). *Nadalje, prihod je rečenih plemića bez obzira o kakvom se radilo, slobodan i izuzet od svake daće, podavanja ili nameta na vratima grada Senja ili preko mora, a isto tako i ostalih građana.*

§ 117. *Nadalje da rečeni plemići nisu dužni i ne moraju plaćati, u skladu s pravim običajem grada Senja, koji je dugo i odavno utvrđen, bilo kakvu maltarinu od robe koju dovoze u grad Senj ili od ostalih stvari za hranu i odjeću, po zemlji ili po moru (u gradu Senju), a niti iznositi ih iz grada po zemlji ili po moru.*

(§ 118). *Nadalje, senjski plemići smiju slobodno prenijeti po moru žito, koje daju svojim radnicima u vinogradima i nekretninama, i to za njihovu hranu i za čitavo vrijeme koje tamo borave. Isto se odnosi na senjske građane.*

§ 119. *Nadalje, plemići, a isto i građani, izuzeti su od svakog podavanja, poreza i drugog nameta na stvari koje dovoze u grad Senj ili iz njega, bez obzira o čemu se radi, osim za vino, koje dovoze iz Marka, za koje plaćaju kao ostali stranci, ali ne do 8 stara.*

§ 120. *Nadalje, rečeni plemići, a također i pučani, izuzeti su i slobodni od svake maltarine na žito ili povrće koje dovode u grad Senj na svojim ili tuđim životinjama; ipak stranac prijevoznik plaća jedan soldin za svoje životinje i to se zove okasina.*

(§ 121). *Nadalje, plemići grada Senja mogu slobodno prevoziti drvo i po kopnu i po moru bez ikakve maltarine, carine ili nameta.*

§ 122. *Nadalje, plemići grada Senja mogu slobodno prevoziti drvo i po kopnu i po moru bez ikakve maltarine, carine ili nameta.*

(§ 122). *Nadalje, senjski maltar treba dati plemićima svake godine talire »epiadane«.*

(§ 123). *Nadalje, plemići grada Senja slobodni su služiti koga hoće izvan gospoštije gospodina kneza i uživati svoje posjede slobodno bez ikakva tereta, stvarnoga, osobnoga ili mješana, kao da stalno stanuju u gradu Senju.*

§ 124. *Nadalje, nekretnine se plemića grada Senja slobodno prodaju bez ikakva stvarnog tereta, ako su u posjedu rečenih plemića prodavalaca.*

(§ 125). *Nadalje, također i ako plemići kupuju nekretnine od pučanina, kupnja se obavlja slobodno i bez ikakva tereta.*

§ 126. *Nadalje, svaki plemić može dati zaklati u mesnici svoje životinje s manama, i to slobodno bez ikakva podavanja.*

(§ 127). *Nadalje, ako neki plemić povuče mač da bi udario, a ne udari, ne plaća ništa, a ako udari, plaća 24 libre. Isto se odnosi na građanina.*

§ 128. *Nadalje, plemići grada Senja mogu kositi u planinskim predjelima Senja 8 dana ranije od senjskih pučana, bez ikakve zapreke i gdje hoće.*

(§ 129). *Nadalje, nijedan građanin ili stranac ne smije izvlačiti daske ili grede po mjeri ili drveća, već samo gospodin knez i plemići grada Senja.*

§ 130. *Nadalje, kada hodočasnici idu u Rim preko grada Senja, prvo se treba tovariti plemićke lađe, drugo građana, a treće stranaca, i to najprije Ankonitanaca.*

Niže popisane glave sadrže prava, oslobođenja, nadležnosti i privilegije plemića (i) građana grada Senja.

§ 131. *Prvo, grad Senj treba imati jednog potknežina.*

(§ 132). *Nadalje, grad Senj treba imati jednog vikara.*

§ 133. *Nadalje, rečeni potknežin i vikar ubirali su sve novčane presude i dijelili ih popola među sobom za svoju plaću; od izvjesnog je vremena gospodin knez uveo da se on brine za njihove plaće pa su novčane presude pripale njemu.*

(§ 134). *Nadalje, potknežin ima 3 dukata od novca iz Prokika i Županjola.*

(§ 135). *Nadalje, vikar ima od tih novaca 3 dukata.*

§ 136. *Nadalje, rečenim potknežinu i vikaru smanjuje se po ubiraču pristojbe po jedan denar po libri mesa, što ga kupuju za svoju kuću.*

(§ 137). *Nadalje, plemići i vijećnici grada Senja imaju pravo izabrati jednog općinskog suca među plemićima grada Senja.*

§ 138. *Nadalje, gospodin knez ima pravo izabrati po svojoj volji dva druga suca.*

(§ 139). *Nadalje, rečeni suci imaju za svoju plaću najprije od naroka svaki od njih 6 libara.*

§ 140. *Nadalje, svaki od njih ima od novčanih presuda 34 libara.*

(§ 141). *Nadalje, od mesnice, odnosno takse na mesnicu svaki od njih ima 6 libara u mesu.*

§ 142. *Nadalje, rečeni suci imaju cjelokupnu pristojbu od dalmatinskog vina.*

(§ 143). *Nadalje, rečeni suci imaju cjelokupnu pristojbu na vapno ili cement, koji se dovozi u senjsku luku.*

§ 144. *Nadalje, rečenim sucima smanjuje se jedan denar za libru mesa, kupljenog za njihovu kuću.*

(§ 145). *Nadalje, od svakog izostanka imaju 2 libre i 5 soldina.*

§ 146. *Nadalje, rečeni plemići imaju pravo s vijećnicima izabrati na 6 mjeseci dva navkira, koji trebaju sa čuvarima po noći čuvati grad.*

(§ 147). *Nadalje, trebaju baždariti sve mjere grada Senja, a njihovi vlasnici plaćaju im za baždarenje.*

§ 148. *Nadalje, svaki od tih navkira ima 4 dukata iz naroka za 6 mjeseci.*

(§ 149). *Nadalje, rečeni navkiri trebaju imati 6 čuvara.*

§ 150. *Nadalje, svaki od tih čuvara treba imati 2 dukata iz naroka za 6 mjeseci.*

(§ 151). *Nadalje, rečeni potknežin, vikar i suci grada Senja imaju punu ovlast i redovnu sudbenost u izricanju kazni zločincima u časti i u osobi.*

§ 152. *Nadalje, rečeni plemići grada Senja imaju pravo primati plemiće i građane, koji nisu iz grada Senja.*

(§ 153). *Nadalje, općinski sudac ima za sajamskih dana svetog Jurja redovnu sudbenost, pa njemu pripadaju sve novčane presude bilo koje visine.*

§ 154. *Nadalje, rečeni sudac obavezan je te dane vršiti nadzor na svoj trošak, ali neki iz unutrašnjosti dužni su mu...*

§ 155. *Nadalje, također nametati naroke (Plemići trebaju nametati) prema svojoj savjesti uz savjet nekih među onima, koji bolje poznaju imovno stanje obveznika.*

(§ 156). *Nadalje, u gradu Senju trebaju postojati tri egzaminatora, zakleta plemića, koji moraju nadzirati sve isprave učinjene u gradu Senju i posljednje volje, i to da li su valjane po pravu i prema pravnom običaju grada Senja, a nakon toga trebaju se potpisati radi veće vjerodostojnosti; od tih egzaminatora gospodin knez postavlja jednog, drugi se imenuje iz obitelji Raduča, a treći od Mojsevića.*

§ 157. *Nadalje, granica grada Senja ide do Sitnice prema Karlobagu, s time da čitava planina pripada Senju, kao što je to vidljivo prema privilegijama, koje ima gospodin knez, premda ju je njegova milost dodijelila tvrđavi »Malučim«, čime smo lišeni rečene planine i pašnjaka do uključivo Luke.*

(§ 158). *Nadalje, druga granica rečenoga grada ide do uključivo Malih Prokika prema Brinju.*

§ 159. *Nadalje, treća granica rečenoga grada ide do Suhe Kozice odnosno do uključivo vinograda Julijana iz Luke prema Ledenicama.*

(§ 160). *Nadalje, majka našeg gospodina kneza koja je (svima) u dobroj uspomeni oduzela je protupravno i bez ikakve krivnje građana grada Senja dio područja grada Senja i dodijelila rečenim ljudima kastro Ledenice; to vaša milost može lako provjeriti.*

§ 161. *Nadalje, kada Morlaci izlaze iz gore i idu prema Gacki, mogu ostati dva dana i isto toliko noći na senjskim pašnjacima, a isto toliko vremena kada se vraćaju u brda; ako ostanu više, upadaju u kaznu od 500 libara.*

(§ 162). *Nadalje, u gradu Senju postoje tri grupe ili straže zbog vatre: jednu ima kuća Raduča, drugu ima kuća Mosjevića, a treću je imala kuća Kočović, ali je ta dodijeljena sucu Antunu.*

§ 163. *Nadalje, ni plemići ni građani grada Senja, koji imaju brod ili barku, ne plaćaju pristanišnu taksu u senjskoj luci.*

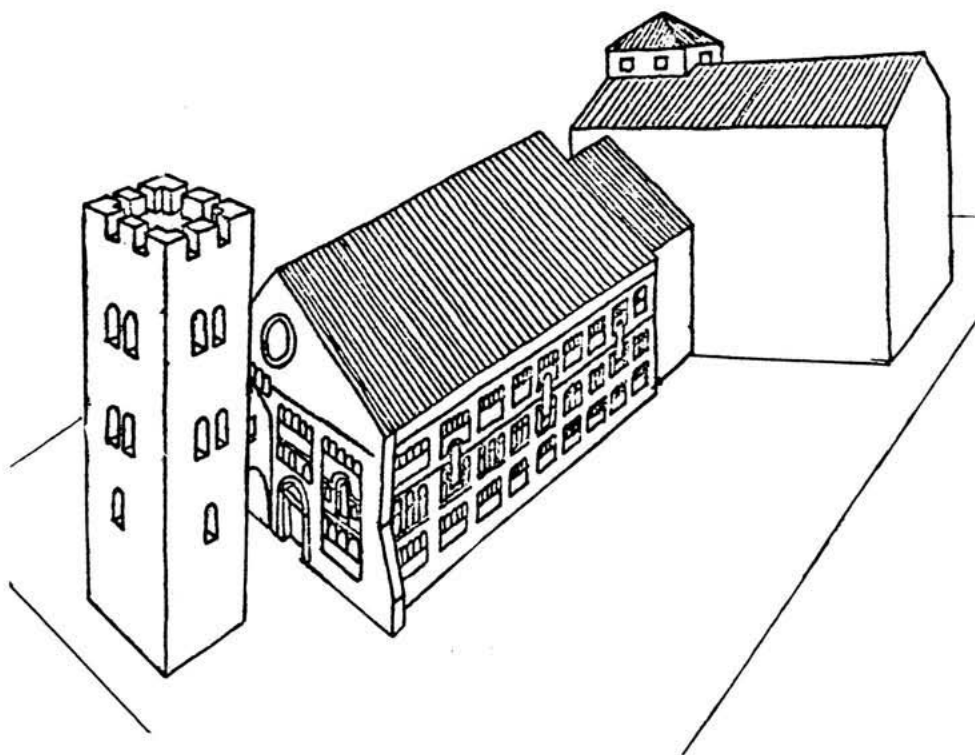
(§ 164). *Nadalje, ako bi neki plemić grada Senja učinio neki zločin, za koji se određuje novčana kazna, ne smije ga se osuditi na bilo kakvu novčanu kaznu, nego izreći protiv njega javni proglaš o progonstvu ili ga konfinirati po odluci suca.*

§ 165. *Nadalje, svaki plemić koji obavlja službu potknežina ili vikara ili suca, slobodan je i oslobođen od modruške maltarine, kada ide sa svojim mazgama u Modruš.*

(§ 166). *Nadalje, svaki mesar i ribar, koji prodaje ribe ili meso u gradu Senju, treba i mora uz naplatu rezervirati meso i ribe za svakog rektora grada Senja na njihov nalog (ali) poslije gospodina kneza.*

§ 167. *Nadalje, plemići grada Senja imaju patronsko pravo nad crkvom Svetog Križa u senjskoj uvali s time da biraju župnika ili opata te crkve.*

(§ 168). *Nadalje, općinski sudac grada Senja treba držati gradski pečat pa za svako pečačenje dobiva 8 soldina.*

Sl. 9. – *Stari toranj i jednobrodna romanička crkva sv. Marije XII/XIII st.*

VII HRVATSKI TEKST SENJSKOG STATUTA IZ 1388. (PRIJEPIS 1701)

1. Uvodne napomene

Prijevod Senjskog statuta iz 1388. godine na hrvatski objavio je M. Zjačić u Radu 369, 1975 tako što je izvršio točni prijepis svih značajka rukopisnog teksta i popratio ga mnogim vrlo korisnim bilješkama.

Izdavajući Senjski statut iz 1388. godine na latinskom smatrali smo da izdanje ne bi bilo potpuno kad se u njemu ne bi našlo mjesta i za hrvatski prijevod. Da bismo olakšali čitanje teksta, prilagodili smo tekst modernom načinu pisanja, gdje god je to bilo korisno i sprovedivo: j umjesto y, é umjesto ch, č umjesto c, ž umjesto x, često š umjesto s. Uz to, izvornio tekst vrlo često spaja dvije ili više riječi u jednu, a mi smo ih rastavili, npr. umjesto kobi pišemo ko bi, umjesto dase pišemo da se itd. Obratno, originalni tekst često dijeli jednu riječ na dva ili više dijelova, a mi smo ih spojili, npr. umjesto u pada pišemo upada, umjesto od lučise pišemo odlučise itd.

Na više mjesta ispravili smo očitu grešku prepisivača Ručića, ali smo u bilješki dali tekst po Ručiću, a ponegdje smo se zadovoljili time da na nepravilni ili neobični oblik upozorimo s uskličnikom u zagradama. Neke posve neuspjele dijelove prijevoda ostavili smo bez promjene pa čitatelj može taj dio teksta usporediti s originalnim latinskim tekstom i našim prijevozom.

Pred svakim člankom hrvatskoga prijevoda dali smo u zagradama broj toga člana u latinskom tekstu.

U bilješkama smo ujedno dali poneko tumačenje, ali smo se pri tome ograničili samo na najnužnije jer u mnogome naš prijevod na hrvatski zamijenjuje takva objašnjenja.

[...]: u tekstu ne postoji, ali smo dodali

<...> u tekstu postoji, ali treba izbaciti kao suvišno.

2. Kada je nastao hrvatski prijevod Senjskoga statuta iz 1388. godine, po kojem je Ručić učinio svoj prijepis 1701. godine? Po Zjačiću to se dogodilo »svakako prije 1640. godine, kada je grad Senj dobio svoj novi izvorni statut«. To je nesumnjivo točno. Mi bismo ipak dodali da vrijeme nastanka hrvatskoga prijevoda treba vjerojatno pomaknuti još mnogo ranije, tj. nedugo nakon sastavljanja članova 133 do 168. Naime, u Senju je bilo vrlo malo ljudi koji su se mogli služiti latinskim jezikom. Ne čini nam se vjerojatnim da je Statut bio na snazi desetljećima i da su kroz čitavo to vrijeme potknežin, vikar i suci, u daleko pretežnom broju Hrvati s vrlo oskudnim ili nikakvim znanjem latinskog, za svaki pojedini slučaj u upravnoj i sudskoj praksi ovisili o kancelaru ili kojem drugom čovjeku vičnom latinskom jeziku, da im objasni što zapravo piše u Statutu.

Dapače, nije nemoguće da je objavljeni originalni latinski tekst samo nedovršeni čisto-pis nacrt Statuta koji je donesen 1388. godine i nadopunjen idućih godina u smislu naših prethodnih izlaganja, a da je prihvaćeni tekst bio unekoliko drukčiji. Pri tome u prvom redu mislimo na članove 20, 90, 92 i 93 u kojima nedostaje važan, skoro bismo rekli najvažniji dio, tj. brojka. Tako npr. član 20 završava ovako: »*nauclerii debent habere...*« (tj.

navkiri trebaju imati) pa se rečenica prekida upravo na najvažnijem mjestu, jer ne stoji, kolika je plaća navkira. Naprotiv, hrvatski tekst kaže: »ki navkiri imite imiti XXXX...« Ne navodi se doduše vrsta novca, ali mislimo da se nesumnjivo radi o librama, jer dukati se u prvom dijelu statuta spominju samo jednom, i to uzgred, golubaci isto tako samo jednom, a celezi samo u vezi s pristavom i porezom na vrata i prozore. Naprotiv, libra malih dinara spominje se u prvom dijelu Statuta oko 50 puta. — Isto vrijedi i za članove 90, 92 i 93 latinskog teksta, u kojima čak na četiri mjesta nema visine sankcije. Ona se naprotiv nalazi u odgovarajućim članovima hrvatskog teksta (89, 91, 92).

Iz toga bi slijedilo da je hrvatski prijevod bio pripremljen za praksu i u njoj se koristio, a da je latinski original bio samo važan dokument gradskih sloboda i kao takav ljubomorno čuvan u gradskom arhivu. On je čak poslužio pri izradi novoga Statuta iz 1640., u kojem, po uzoru na tekst iz 1388., još uvijek nema sankcija u članovima koji odgovaraju članu 90 i 93 (novi članovi 86 i 87), a nema ni visine plaće navkira u članu 20.

Ukratko, mislimo da je hrvatski prijevod nastao ubrzo nakon prihvaćanja članova 131-168, tj. nedugo nakon 1402., vjerojatno mnogo prije 1432.

Uostalom, zašto je Ručić prepisivao 1701. stari hrvatski tekst kad on više formalno nije bio na snazi od 1640? Teško je vjerovati da ga je na to tjerala ljubav prema starini — ta imao je pred sobom dobro sčuvani latinski original — a očito još manje ljubav prema hrvatskom jeziku. Čini nam se da ga je on prepisao zato što je stari primjerak već bio istrošen od upotrebe pa ga je trebalo obnoviti — za praksu. To se vidi i po tome što su nakon Statuta dodane formule zaklinjanja za razne prilike, uglavnom iste kao i one dopisane nakon Statuta iz 1388. godine i sastavljene 1608. godine. Dakle, Ručić je prepisao 1701. hrvatski tekst Statuta iz 1388. godine radi praktičnih potreba, što znači da je taj tekst bio u upotrebi još u XVIII. stoljeću.

3. Korisno je ukratko analizirati vrijednost hrvatskoga prijevoda Senjskoga statuta iz 1388. godine.

Prije svega upada u oči da je on u nekim svojim važnim odredbama potpuniji ili čak bolji od latinskoga originala:

a) U članu 20 latinski original ne donosi iznos plaće navkira. Naprotiv, u hrvatskom tekstu stoji da je njegova plaća »40«, ali začudo ne kaže novčanu jedinicu. Vjerojatno je riječ o librama.

b) U članu 90 latinskog teksta nije utvrđena visina kazne za onoga koji neoprezno proizvede požar. U odgovarajućem članu hrvatskog prijevoda (član 89) stoji da je kazna »libar 6«.

d) U članu 92 latinskog teksta nije utvrđena kazna za onoga koji uvrijedi senjskog suca izvan sudnice. U odgovarajućem članu hrvatskoga teksta (član 91) zabilježena je kazna u visini »libar 24«.

U članu 93 latinskog teksta nije utvrđena kazna za onoga koji zlostavlja poreznike. Naprotiv, u odgovarajućem članu hrvatskoga teksta (član 92) stoji da je kazna »libar 6«.

e) U istome članu latinskoga teksta nije određena visina kazne za onoga koji uvrijedi poreznika. Hrvatski tekst je i tu potpuniji pa predviđa kaznu u visini od »libar 6«.

f) U članu 156 latinskog teksta govori se o tome da senjski egzaminatori razmatraju, »omnia maleficia confecta in ciuitate Segnie« za što je već odavno primjećeno da je besmisleno i da bi zapravo trebalo stajati »instrumenta«. Uostalom, član 136 Senjskoga sta-

tuta iz 1640. godine koji doslovce odgovara članu 156. Statuta iz 1388. ima ispravno: »omnia instrumenta confecta in civitate Segnie«. isto tako i član 155 hrvatskoga teksta kaže da egzaminatori imaju dužnost razmotriti »zdola učinjene stvari u gradu Senju«, tj. ne govori o deliktima, nego o civilnopravnim odnosima, npr. o »najkašnje hotenje, ča jest testament«.

U članu 46 latinskoga teksta govori se o dokazivanju pa se određuje da u krađama do 20 libara, ako postoji jedan svjedok (a ne propisana dva) a u krađama preko 100 libara, ako postoje samo dva svjedoka (a ne propisana četiri), okrivljenoga treba staviti na muke (tortura). Hrvatski tekst odgovarajućeg člana (član 45) nadodaje u prvom slučaju riječi »ako bi tajal«, a u drugome »ter bi tajil«. Tih riječi nema u latinskom tekstu. Vrlo je vjerojatno da ih je prevodilac u vrijeme sastavljanja hrvatskog teksta dodao. Time smisao nije promijenjen, ali je izbjegnuta eventualna pogrešna interpretacija da bi u nedostatku dovoljnog broja svjedoka okrivljenoga trebalo staviti na muke, priznao on odmah ili ne, što bi bilo besmisleno, ali bi se moglo iskoristiti od nesavjesnog suca da već prije presude upotrijebi neku vrstu neizravne kazne prema okrivljenom, pa makar tortura trajala i vrlo kratko vrijeme.

U članu 34 latinskog teksta određuje se da se tuženoga poziva na sud »ad domum habitationis eorum seu per litem ubi repertus fuerit«, tj. u kući njihova stanovanja ili gdje bi ga se u vezi s parnicom pronašlo. I Statut iz 1640. ima začudo isti tekst. Tekst je pravno u najmanju ruku nezadovoljavajući. Naprotiv, hrvatski tekst daje potpuno zadovoljavajući tekst: tuženoga se poziva »na kućah njihova <i> stanja ili nazoci ili personaliter gdi go-dir bi se našal«. Dakle riječi »per litem« latinskog teksta treba zapravo čitati *personaliter*. U oba teksta, što su ih objavili I. Mažuranić 1854. i M. Magdić 1900. pisalo je abrevirano *per(sona)lite(r)*, pa su izdavači to razriješili s *per litem*, umjesto ispravno *personaliter*. To je uočio već i Zjačić.

4. Nažalost, Ručićev prijepis obiluje greškama do kojih je došlo prilikom njegova prepisivanja. Tako je on ispustio prijevod člana 115 latinskog teksta, bez ikakve sumnje zato što se prethodni član završava istim riječima pa je Ručić pomislio da je preveo oba člana jer je vidio da je već napisao »mišanih, ordinanih (!) ali estraordinarih«, tj. riječi koje se pojavljuju ne samo u članu 113 hrvatskog teksta, nego i u idućem članu. Zato je odmah prešao na prepisivanje daljeg člana, koji po njegovoj numeraciji nosi broj 114.

Uz to on je ispustio pojedine riječi ili skupine riječi na mnogim mjestima, npr. u članovima 9, 27, 40, 96, 101, 115, 117, 118, 125, 133 pa je tako ponegdje tekst nepotpun, a ponegdje i nerazumljiv. Osim toga, on pogrešno prepisuje npr. u članu 17 »pripovidanje« (umjesto pripodaju), u 27 »mislih« (umjesto mistih), 38 »postavu« (umjesto pristavu), 41 »navade« (umjesto navodi), 94 »preprodavano« (umjesto prepovidano).

5. U Ručićevu tekstu ima odstupanja od latinskog originala koja najvjerojatnije treba pripisati već samome prevodiocu. Neka od tih odstupanja ne smetaju smislu. Npr. u članovima 97 i 99 »*civis et popularis*« prevedeno je s »pućanin« u članu 108 »*nobilibus*« s »vlastelom i plemenitim ljudem«, u članu 105 »*et suppositus*« s »ili prebivajući«. Druga su odstupanja već pravno relevantnija. Npr. u članu 66 »*in statione sua*« prevodi se s »po kućah«; u 49 odredba da poreznici ne smiju kupovati za sebe robu koja se oporezuje samo za feudalnog gospodara (»*nisi pro dominis*«) provedena je »tegovci nimaju ništar kupiti na vratih parvo gospode«, po čemu bi izlazilo da poreznici smiju kupovati i za sebe, ali tek nakon što feudalna gospoda pokupuju ono što hoće; u članu 72 latinskog teksta određuje se da se kažnjava ono zbacivanje kape, koje je učinjeno »*irrato animo*«, a u hrvatskom tekstu nema toga obilježja itd.

6. Poteškoću pričinja objašnjenje veličine stara u članovima 98, 99 i 105 hrvatskog teksta.

U članu 98 govori se da pučanin treba platiti određenu dažbinu »za 6 stari« soli, a u članu 99 »za 6 stari« (bez oznake robe) ali riječ je nesumnjivo o vinu. U odgovarajućem latinskom tekstu (članovi 99 i 100) piše »*pro sestario*«. Zjačić kaže da bi se iz toga moglo zaključiti »da je jedan sestar iznosio 6 stara«, ali ga smeta što se u hrvatskom tekstu člana 105 odobrava podložnicima da izvoze »jedan star vina«, a u odgovarajućem latinskom tekstu (član 106) piše »*medium sestarium vini*«. Prema tome, zaključuje Zjačić, pitanje ostaje neriješeno.

Mislimo da je »*sestarium*« isto što i star, tj. prema drugim vrelima mjera za oko 70 l. zapremine. Kada u hrvatskom tekstu piše »6 stari«, to je, mislimo, naivno napisana riječ sestar (»šesstar«). O nekoj mjeri *sestarium* koja bi bila čak šest puta veća od od stara ne može, dakako, biti govora. Ako je to tako, onda bi »jedan star vina« u hrvatskom tekstu (član 105) bila greška prepisivača, jer još i Statut iz 1640. govori na tom mjestu o »*medium sestarium vini*« (član 98 Statuta iz 1640).

7. Ponegdje je prevodilac bespomoćan pred latinskim tekstom. Tako npr. Senjanima se u članu 88 odobrava ulaz u grad na uobičajenim mjestima »*aliqua pena non obstante*«. U odgovarajućem hrvatskom tekstu (član 87) ta sintagma je prevedena »ne budući operski mi«. U članu pak 39 osoba koja se uvodi u održanje i posjed (*in tenutam et possessionem*) neke kupljene ili dosuđene (*adiudicate*) stvari, plaća pristojbu pristavu. U odgovarajućem hrvatskom tekstu (član 38) govori se o ovlašteniku ovako: »ki bi stranjskim uzdržanjem i posesion kakove kupljene ili njemu odsvojite« stvari. Oba prijevoda su bespomoćna, ali u primjeni to nije stvaralo poteškoća, jer se ipak znalo o čemu je riječ.

Na jednom mjestu nije jasan ni latinski tekst ni hrvatski prijevod. Naime u članu 14 se kaže da su plemićke sluge oslobođeni »*a solutione segiss et quocumque alio gravamine civitatis*«, tj. od plaćanja »*segiss*« i od bilo kojega drugog opterećenja sa strane grada. Već je I. Mažuranić predlagao da se riječ »*segiss*« interpretira kao *Segniensis*, što bi moglo biti, ali sigurno nije. Hrvatski je tekst nejasan na drukčiji način. Kaže se, da su spomenute osobe oslobođene »plaćanja kolese aliti zgora Senjskoga nikoliko krat teškoć grada«. Svršetak rečenice je besmislen, ali ako uzmemo u obzir da »kolesa« znači kolekta, dakle sabiranje nametnutog poreza, onda bi »zgor« mogao biti hrvatska riječ za kolesa = kolekta. Ipak, »zgor« ostaje etimološki nejasan, premda podsjeća na »zbor«, »zbir«. Možda je Ručić tu nešto krivo pročitao.

2. Statut

STATUT CESARSKI

1r *Va ime nerazdiljenoga trojstva, oca i sina i duha svetoga, amen. Leta tekućega 1388., 5. dan prebivanja miseca maja, pristojeće gospode narejene njihovih i ča je njih stvar vlastovita da mogu pomnijivim načinom biti i za fermacion njihova nastojanja kako bi s pomoćom gospodina Boga svemogućega puk i posudnice^a njihove pravo vladali i pod regulom ili zakonom pravice guvernali pod način da dobri u miru nebantovanomu pribivaju, a zli tulikajše po njihovom delu i meritanju da imaju i podnesu itd.*

I zato uzumnožna i zveličena dobro rojena gospoda naša, gospodin Stefan i Givan, braća,

1^v a sini dobro rojenega i svetega spomenuća gospodina [kne]za Bartula Modruškoga, Gacke, Vinodola < i gospodina Bartula > počinjući zgora imenovani stvari i za pomnjost ku verhu želeći njihova grada i razloge ili dobar red, poput ili način od statutov i po prošinjenju kriposti njih muži gospodinov Tome od Ripa vikara senjskoga i gospodina Lovrenca iz Kerbave, gospodina Ivana iz Kerka i gospodina Pavla iz Kerka, viteških ljudi i dvima biššega^b gospodina Stefana viteza itd. vikara kerškoga vernih i slug zgora imenovanih gospode na zdola imenovane stvari dopušćenih i odlučjenih, skupljenih i zazvanih zvonom^c po zakonu rekturov, vičnikov i ljudi verovanih grada Senja, koji imajući skerb za pomnjivo odlučjenje ali deliberacion

2^r za svake dobre zakone modi i redi rečenoga grada Senja za vikovično uzdržanje po zapovidi mondacionu rečene gospode za dobro življenje i budi ki se hoće u Senju prebivajući i po ki se hoće način staviti
2^v nućih ljudi dokonjaše i odlučiše^d

(1.) Najpervo prija svega svih stvari da vlasteli senjski budu vikovičnim načinom i imaju biti slobodni i exempti u gradu Senju i u njegovom deržanju od svih i svakih angari, naloge, tributa ili harača, svake rabote koju < ske > se mogu izreći ili smisliti ili imenovati ili bi se mogla kim se oće načinom istumačiti vikovično, prisatno^{dd} vrime, s njihovimi eredi ili ostankom svih njihovih.

(2.) 2. Veće dokončaše i odlučiše da svaki vlastelin senjski mozi stati i prebivati i odati iz Senja s njihovimi dobri ili blagom i obitelom kada godir i koliko krat mu drago bude i da mozi služiti komu njemu drago bude gospodinu do njegovoj dobroj volji.

3^a (3.) 3. Veće dokonjaše i odlučiše da svaki vlastelin senjski budi s pravim načinom [i] ima biti slobodan na tergovinu od svih ostalih buđi kih se hoće tergovin svojih ke bi u Senj donosili ili van iznosili ili po ki se način oće iznosili.^{ddl}

(4.) 4. Veće dokonjaše i odlučiše da svaki vlastelin senjski bude slobodan [i] franjak, toliko na vratih od tergovine kuliko na morskih od svih svakih svojih do [hodki] ke bi unášal < s > više < toga od > njihove živine i od svih i svakih njihovih tergovin plaćajući desetinu ili ki drugi harač ili dohodak tuliko na gornjih vratih koliko na morskih; od svakoga ča bi zakupili za ponesti van po moru da imaju i dužni^e budu vlasteli senjski plaćati rečenu daciju oficialom gospodskim, zahranjujući listor ono,^{ee} , ako bi kupili za posluvati svojim težakom.

(5.) 5. Veće dokonjaše i odlučiše da svaki vlastelin budi slobodan^{ee1} i exempt od plaćanja

3^v ke se hoće dacije od živine ku bi donašali toliko po moru koliko po suhu, zahranjujući samo stvari dacie od bikarie, ča jest soldina 4 i pol malih za svaku živinu minuto dinar 14, a za svakoga junca ili kozlića jedan soldin, ku daciju svaki vlastelin dužan je oficialom gospodskim platiti na bikariji.

(6.) 6. Veće odlučiše da nijedan vlastelin senjski ne budi dužan ništar platiti od svoga vlastovitoga vina, ko bi zvana privazali ni od vina vanjskoga ča jest Markianskih ali Rimanskih ko bi hotili za kuću svoju. A od vin vanjskih ko bi vlasteli senjski za tergovati privazeli vlasteli ča imaju i dužni budu plaćati daciju odlučenu kako drugi plaćaju, zahranjujući listor da^f od osam stari ne bude dužan nego slobodan.

(7.) 7. Veće dokonjaše da svaki vlastelin senjski mozi prodati svoje vlastovite konje prez plaćanja tergovine ili koga drugoga dohotka

^{4r} na moru, a od drugih konji kupljenih za prodati da budu dužni platiti daciju gospodskim oficialom kako drugi.

(8.) 8. Veće dokonjaše, da ako bi vlastelin kupil kuće, vinograd ili ki drugi posesion, od koga privatna^g človeka, da imenovani posesion bude slobodan kako druga dobra vlastel senjskih, da ako bi ki vlastelin prodal ku posesion komu pučaninu ili drugomu privatu človiku rečeni posesion imi^h bit podložan kako i ostala dobra kupljena u ime dohotka.

(9.) 9. Veće dokonjaše i urdinaše da svaki vlastelin senjski mozi peljati koga se oče broja i mere les do 14 sežanj dužine na volih svojih; ako bi zviše toga bilo, da je u volji gospodskoj.

(10.) 10. Veće odlučiše, da nigdor ne ima nego vlasteli za peljanje vole, pod penu libar 500 malih za svakoga pristupnika, i koliko

^{4v} godir krat pristupilo bi se, zahranjujući ono ki su navadne imati i deržati vole na vleku i ljudem s Prokik i Župahum, ki bi se koi cića užance ustaju do volje gospodske

(11.) 11. Veće odlučiše da nijedan vlastelin senjski ne smi imati za tovariša koga privata^l človeka pučanina iliti zvanjskoga, pod penu libar 500 malih, u ku upada^l svaki pristupnik kolikogod bi krat pristupil.

(12.) 12. Veće dokonjaše da nigdor ne mozi kupiti lesa od tujih meštrov pisanih, pod penu libar 25 u ku upada toliko ki prodaje, koliko on ki kupuje, toliko krat koliko krat bi pristupil.

(13.) 13. Veće odlučiše, da nijedan ne mozi intrigati les prez dopušćenja vladavac, pod penu libar 24 i zgubljenje lesa, toliko koliko krat bi prigrišil ali pristupil.

^{5r} (14.) 14. Veće odlučiše, da volari i malinarⁱ i vertlari i meštři od gore vlastelskih budu imili biti slobodni [i] exempti plaćenja kolese^k aliti zgora senjskoga nikoliko krat teškoć grada.

(15.) 15. Veće odlučiše i dokonjaše da vićnici i ljudi od vića senjskoga budu imiti biti slobodni od plaćanja narokov i hodjenja u brodih, drivih ormanic^l od Senja i straža, ke se čine svaku noć ali da^m imaju plaćati kolestuⁿ i hoditi u brodi ali prigljedati i činiti stražu na termenal, cića straha od ognja ali čuvanja, ko se čini neprijatelj.

(16.) 16. Veće odlučiše da pučani budu slobodni na tergovini i na moru od njihovih stvari kako i vlasteli od grada

^{5v} kako zgora i od plaćenja dacije kako vlasteli, zvan da ne mozite imiti vole za peljanje.

(17.) 17. Veće odlučiše da nijedan vlastelin iliti pučanin domaći ili stranjski ne smi kupovati lesa veće mere nego je zahranjeno vlastelom za tergovinu ili preprodavanjeⁿⁿ penu libar 500 za svakoga prestupnika koliko bi krat pristupil.

(18.) 18. Veće odlučiše da rekturi, vlasteli i ljudi od vića imiti i dužni budu hoditi na viće, kadagodar bi krat čul glas od zvona i ča^{no} godi bi se ondi učinilo, deliberalo ili dokonjalo ili dopušćalo, zahranjujući vazda stanje^o i poštenje gospodsko, da ima biti pohvaljeno i vikovičnim

^{6r} zakonom valido.

(19.) 19. Veće odlučiše, da rekturi i vlasteli i ljudi od vića imiti svako leto obrati suca komunitadi senjske na blagdan svetoga Mihovila miseca setembra, ki sudac ima priseći da će^P činiti i deržati pravu pravdu, na stran stavljajući svaku nepriazan, strah i toliku ljubav ili priazan.

(20.) 20. Veće odlučiše, da imenovani rekturi i vićnici <i> imite dva krat na leto stavljat navkire, ča jest na dan svetoga Mihovila i na blagdan svetoga Jurja, ki navkiri imite imiti 40...

(21.) 21. Veće, da imenovani rekturi i vićnici mogu sebi obrati^{PP} jednoga samoga kancelera, ki bi pisal kontrat^T stvari dvo-

6^r ra^S senjskoga da on sam ni gdor drugi ne more činiti pisati rečene kontrate i stvari i ako bi je učinil, da ne moziju imati nikakove kriposti i da ništar ne budu valide, ni pohvaljeno ča bi se našlo pisano rukom drugoga človika, nego samo ono ča bi se moglo postaviti da bi učinjeno in absent^T oficialov, a z dopušćenje rekturov, ali koga rektura senjskoga.

(22.) 22. Veće odlučiše da imenovani oficial komunitadi senjske bude slobodan i prost od svih i svakih činjenjih i dužnih i da mozi radovati sve one slobodi i pravice kako i ostali.

(23.) 23. Veće odlučiše da nigdor ne smi ni mozi prodati ili kupiti ki kakov possession pria nego bi od toga učinjeni četire kljiči jedno za drugim u četire dni nediljne

7^r velikim i čujenim glasom i rečenim glasom rečeni kljič ili proklame imite biti kada se zvoni na Apustol u crkvi katredalaj i prvi kljič da se učini u cimiteru rečene crkve u običajnom^U mestu i dopušćenje gospode ili u viću; ako bi prodanje neoveršivši tih zakonov^V učinjeno, da ne bude ništar vridno.

(24.) 24. Veće odlučiše, ako [bi] gdo pripovidal proklame ili štrumenti od kakove posesioni ko bi se kljicalo i ako bi imal ku pravicu, da se ne more učiniti kontrat od alienaciona ili prodaju rečne posesioni i ako bi se učinil rečeni kontrat, da ni valid, nego ako bi se takova posesion posedala let 30 kontinano ili zasobice ili da bi takov prohibicion^Z od pravde doli

7^r veržen, [kako je] po prie bilo obdarženo.

(25.) 25. Veće dokonjaše da ki god bi uživl kigodir posesion let 30 zasobice ili kuntinano,^{aa} ne plaćajući od nje fita, dobitka ili harača nikomure, takov posesion s tom pravicom da^{ab} bude onoga koi bi je uživl vikovičnim načinom, ako bi prem suprot tomu koja pisma iliti štrument učinjen.

(26.) 26. Veće dokonjaše, ako bi gdo kakovo prodanje ili alienacion ke posesioni cundradikal i prepovidal, a to s mišljom za imiti rečeni posesion cića bliznosti ili susestva, da ima takov prežentati cenu kom je prodana rečeni posesion, a to u pismu po mandatu rektora iliti vladavac i manje da rečeni prohibicion^{ac} ni valid.

27. Veće dokonjaše da rekturi senjski

8^r imaju i dužni budu slišavši glas zvona biti na mesto sudačko, ča je razlog od Kanpuša ili poli magazina od soli, gdi se pravda izdaje i^{ad} čini tri dni svake nedilje, ča jest uto-rak, četertak i subotu na ure običajne, a to dati za avdencije svakomu ki bi hotil pred njih konparit i pravdati hotil od stvari mobilih, stabilnih i veće dugovanjih toliko vlastelskih koliko komunskih^{ae} i posesioni ki godir se oće u pravdi zgora imenovane odlučevati,

sentencijati i komu pripravljati po statutu i zakonu ili reformationi^{af} grada Senja u tih i ostalih ki godi se hoće mozite i mogu rekturi senjski poslušati i sentencijati pravde i pitanja kako

8^v godar u mistih^{ag} zgora imenovanih sideći, a ne stojeći.

(28.) 28. Veće dokonjaše da imenovani dva <su> oficiala, ča jest kanceler i dvornik, imaju biti u pomoć rekturov za poći obsluživati njihov oficij i dužnost kako je zakon ovoga grada.

(29.) 29. Veće dokonjaše da krivac citan ima biti po dvorniku iliti pučaninu senjskomu suprot ča je reći zvan grada stanućemu ili po slugah rektorov gdi ne bi dvornika bilo.^{agg}

(30.) 30. Veće dokonjaše da imenovani tri dni od pravde na ke dva suca side pri banku pravdenom mozite ke godir se hote stvari civile i kremenale poslušati i pri sentencijah dokonjati, zazvavši pervo tretoga suca k sebi na pravdu ako bi

9^r mogal dojt; ako li ne bi mogal dojt, tada oni dva sideći pri banku mozite kako je rečeno poslušati i termenati pravde po zakonu grada.

(31.) 31. Veće dokonjaše da svaka sentencia ima bit upisana u celu folju harte rukom oficiala i citacioni i drugi ati ke godir bi se termenali u većih pismih, ča jest posesionov u velikih stvari, inače rečene sentencie stati ne budite od vridnosti nikakover i tako odlučiše da bude od svih ke se čine i opravljaju polak dvora pravdenoga.

(32.) 32. Veće odlučiše, da pučanin citan po zakonu <koi> i ne prezentavši se na ter-
9^v men njemu dan od posla dvora, sidećim u pravdi imi platiti soldini 12; (33). ako drugi put ne bi kumparil ili ne htíl dojt, da ima platiti drugih soldini 12; ako bi na tretom i onomu ki bi nastojal, da se ima podpunoma pravda učiniti suprotiva njemu cića neposluga i to da se razumi od pučanov senjskih ki da imaju pozivati na kućah njihova istanja ili nazoći ili personaliter gdi godir bi se našal, od ke citacion tribi da se oznani, ilini upisati po oficialu u kvaderni senjskoj.

(34.) 33. Veće odlučiše da citan za veće uzrokov zgora imeovane da mozi imiti

10^r termen osam dan za odgovoriti svome adversariju, a to za pervi pozov, a za drugi imi imiti termen tri dni, nego ako bi stvar od kremenali bila i da bi na smert stal, kim uzrokom ne mozi nijednoga termena <za> cića perikula od smerti.

(35.) 34. Veće dokonjaše da ljudi van grada stojeći u vladanju na kunfinih senjskih ki bi citani s pečatom rekturov, ako ne bi na termen njih odlučeni cumparil, da imaju platiti za neposluh soldini 10 za penu; termen tolikaj za drugi ako ne bi došli; na treći budi podložan pravdi, akoprem bi hotil poslat i skazati.

10^v (36.) 35. Veće dokonjaše, da ki bi se pravdal ter pozval ili činil pozvati koga godir za kakovu posesion ili ku takovu veću stvar i ne bi prišal na dan pravdeni na termen njemu dan ili od adversarija potribovan, da u tom gubi svoje pravice on ki bi ne prišal ukazana^{ah} od versarija; on ki bude na priženciji i zovući tri krat na pravdu glasom velikim od versarija svoga ako bi gdi hotil izpuniti vića ter pravde ganuti u napridak potver-diti.

(37.) 36. Veće dokonjaše da pristav ima imiti od svakoga desetoga soldina do četerdesetoga pet za jedan; i više broja libar 100, soldina 4 od libre; i od toga više ne smi

11^r imiti ništar, nego ako bi od sto tisuć — dvi (!) ča je od (!) 45.

(38.) 37. Veće dokonjaše da on ki gubi pravdu pineznu, gubi potroške ke se čine za cića

pisam notaru i prestava.

(39.) 38. Veće dokonjaše da on ki bi stranjskim uzderžanjem i^{ahh} posesion kakove stvari kupljene ili njemu odsvojite kako njegovo, ima dati i^{ai} platiti pristavu jedan cele-sum.

(40.) 39. Veće dokonjaše da se nigdor ne mozi apelati pravde zgubljene od ke godi posesioni, nego prid obadva gospodina^{aj} skupa; od sentecie pinezne ili ke godi druge ne mozite se apelati nego stati pravdi i opinionu rektorov senjskih.

^{11v} (41.) 40. Veće dokonjaše da pučanin ki bi dobi^{ak} ili sam confesal da bi^{al} komu dužan, imi imiti osam dan termena za platiti drugomu komu bi dužan; med kim^{am} ako ne bi platil tribi da mu se učini navoda^{amm} do vičernje devetoga dne i ako ne bi platil, da bude dužan dvoru davši zaklad od duga svomu dužniku, ako bi dopustil k sebi navoda; ^{amm} ako bi pak osmi dan pučanin pučaninu bil dal kakovu posesion za naplaćenje svoga, da on ki bi tiral, dužan je prieti i prodati po zakonu senjskomu za naplaćenje svoga duga i potroška kancelera i pristava i ako on ki bi imil imati ne bi zasobice učinil svoju kaužu sveršiti, da gubi sve ča bi učinil i znova tu kaužu početi.

^{12r} (42.) 41. Veće dokonjaše da toliko vanjski koliko domaći človik, ča je jedan drugomu dužan, imi platiti u termen tri dni; med tim ako ne bi platil četerti dan, da ima dat zaklad capsu i ako je ne bi imal, da ima dati drugi zaklad ki mozi prodati domaćemu, a ne zvanjskomu, za moči ga odkupiti u termen osam dan, inače^{an} bude ki bi ga kupil, zahanjuju[ć] vazda pravice od navoda.^{ao}

(43.) 42. Veće dokonjaše, da ki godir bi se našal u tatbini, dati ima libar 24 u termen osam dan i ako ne bi platil, da ima izgubiti uho i fruštati se; i ako bi se našal u tatbini od libar 50 ima izgu-

^{12v} biti jedan ud, ali platiti libar 50; ako bi se našal u tatbini libar 100, da se ima na sohe obisiti i za pervu tatbinu; ako bi imal čim platiti, da plati onomu ki bi oškojen.

(44.) 43. Veće dokonjaše da ki godar bi se našal u tatbini od broja libar 100 poti veće krat, da se ima obisit i škodu platiti.

(45.) 44. Veće odlučiše da komu bi ka^{ap} stvar ukradena, našavši pri komu, mozi pripovidati s poslom dvora pred dobrimi ljudi.

(46.) 45. Veće dokonjaše da on ki bi koga akužal za tatbinu ka bi dosigala do libar 24, da ima posvidočiti i ako bi se svidočilo jednim verovanim svidokom da se mozi

^{13v} postaviti na muku, ako bi tajal i od tatbine dosižuc libar 50, tribi da se posvidoči svodoci trimi; od tatbine za libar 100 ima se četirimi svidočiti; i ako bi se u takovu kazu ne mogli imiti nego dva verovana svidoka, od kih bi osvajen ter bi tajil, da se ima postaviti na muke.

(47.) 46. Veće dokonjaše, da komunski pečat isti ima deržati sudac komunski; za svako pečatjenje da more uzeti soldina 4 i ne veće, a od vlastel da nima uzeti ništar.

(48.) 47. Veće dokonjaše, ako bi siloval divojku čistu ili ku poštenu ženu, da ima umriti.

^{13v} (49.) 48. Veće dokonjaše da tergovci nimaju ništar kupiti na vratih parvo gospode, pod penu libar 24.

(50.) 49. Veće dokonjaše, kigod bi učinil suprot banku, da plati dvoru libar 24.

(51.) 50. Veće, kigodar bi došat^{apl} u porat z drivi prez zastavice, da ima platiti libar 6.

(52.) 51. Veće dokonjaše da kigod bi prodaval vino vanjsko po tretom zvonjenju od zvona, da upada u penu libar 6, znimuč i vanka senjska vina i malvasiju i rumaniju i tovernu od kneginja.

(53.) 52. Veće dokonjaše, ki bi igral ne [gdi] drugi^{ar} nego na placi ali u toverni knjegini, pada u penu libar 6; tulikajše i gospodar od kuće.

14r (54.) 53. Veće dokonjaše da ki bi perskal vodu ali ke druge stvari verhu človika gredu-či putem, da plati libar 6, kolikogodir krat bi pristupil [i] suprot tomu učinil.

(55.) 54. Veće dokonjaše da kigodar bi nečistoć ali smrad proial na putu, da upada u penu libar 6 malih kolikogod bi krat suprot učinil.

(56.) 55. Veće dokonjaše da kigodar bi izbil ku dobru ženu ali divojku jedne versti ali kondiciona budi, da plati libar 6; da ako bi ki nepošten čovik, ter bi bil poštenu divojku ali ženu, da plati libar 24.

(57.) 56. Veće dokonjaše da pučanin ki bi ranil drugoga pučanina, da plati libar 24.

14v (58.) 57. Veće dokonjaše da ki bi izbil pučanina s palicom zamašitom, da plati libar 24.

(59.) 58. Veće dokonjaše da ki bi izbil kamikom u šaki deržeći, da plati libar 24.

(60.) 59. Veće dokonjaše da ki bi udril pučanina s kamikom z ruke spustivši, upada u penu libar 6.

(61.) 60. Veće dokonjaše ki bi izbil čovika u čigovoj kući, upada u penu libar 50.

(62.) 61. Veće dokonjaše da ki bi silom ulizal u čiju kuću, da upada u penu libar 24.

(63.) 62. Veće dokonjaše da vanjski ili stranjski ljudi ki [bi] u serditosti pomakal meč iz nožice na drugoga da pada u penu libar 50; ako bi ranil, da pada u penu libar 100.

(64.) 63. Veće dokonjaše da ki u toverni pro-

15r daje vino krivom merom, pada u penu libar 6.

(65.) 64. Veće dokonjaše kada falasu meru ki darži, upada u penu libar 24.

(66.) 65. Veće dokonjaše da kigod bi deržal po kućah svojih budi po ki se oće način krive mere, da plati libar 6.

(67.) 66. Veće dokonjaše da bikari ne mozi nositi kož iz bikarije prez licencie oficialov iz rečene bikarije pod penu libar 24.

(68.) 67. Veće dokonjaše da bikari deržeći falsu studiru na bikariji, da plati libar 24, a za krivu meru libar 6.

(69.) 68. Veće dokonjaše da dacia vina dalmatinskoga plaća senjskim [sucem] videlice-^{as} голу-

15v bat dva pro car.; <7> golubat 4 od broda [i] daciju od japna.

(70.) 69. Veće dokonjaše da perva^{ass} škoda od libar 4 u početku njihova regimenta^{at} <da> ima biti sucem.

(71.) 70. Veće dokonjaše da svaki sudac im^z u vrime svoje oblasti <i> ima <deržati oficiala ili posla za> od škoda^{au} libar 24 i dugov izhodećih i od vrat ili poništar^{av} znova

učinjenih i [od] citacione od koleste^{az} Prokik Županov, kako je zakon.

(72.) 71. Veće dokonjaše ki bi <i> znel klobuk z [g]lave ali beritu drugome da plati libru 1.

(73.) 72. Veće dokonjaše, da suci budući u oblasti mogu defalkati ili manje bečem plaćati svaku libricu mesa ko bi na bikariju kupil za svoju obitel.

16r (74.) 73. Veće dokonjaše da suci narejeni imati imaju svaku nedilju u četartak od bikarova dvj librice mesa ili soldina 4, ali libre 4 na leto.

(75.) 74. Veće dokonjaše da bikari imaju prodavati meso <i> ko bi imali na mesnici, svakomu pitajuć ga^{ba} doklegod, pod penu libar 6.

(76.) 75. Veće dokonjaše da svaki tovernar ima dati i prodavati vino stavljeno na tovernu svakomu pitajuć ga, pod penu libar 6.

(77.) 76. Veće dokonjaše da kigodar bi citan za kigodar dug ili ku drugu kaužu iliti uzrok ter bi zatajal pravicu na sudu, upada u penu libar 6 za svako pregrišenje.

(78.) 77. Veće dokonjaše, da kigodar bi zašal

16v iz toverne ne plativši vino vazeto suprot volji tovernarovoj, upada u penu libar 6, kuli-kogodir krat bi suprot tomu učinil.

(79.) 78. Veće dokonjaše, da kigodar bi izbil ženu, udovicu ili mužaticu ili divojku za svoje vino u svojoj kući prodajući, upada u penu libar 24.

(80.) 79. Veće dokonjaše da kigodar bi izbil tovernara, upada u penu libar 6.

(81.) 80. Veće dokonjaše da kigod bi izbil ter[ž]ca ali teržicu, upada u penu libar 6.

(82.) 81. Veće dokonjaše da kigodar bi dal drugome plusku, pada u penu libar 50 svaki krat.

(83.) 82. Veće dokonjaše da nigdor ne mozi kupovati kakvu trgovinu ka bi prihodila na vrata od trgovine pred crikvu Svetoga Ivana Krstitelja pod penu libar 24.

17r (84.) 83. Veće dokonjaše, da kigodar bi jedan sam pokupil sve piščence, da pada u penu libar 6.

(85.) 84. Veće dokonjaše da kigodar bi neposluhom ali ako bi se [u] suspetu našal po tretom zvonjenju, hodeći po noći prez sviće, pada u penu libar 6.

(86.) 85. Veće dokonjaše da vazda imaju biti klupe aliti sidališća od miseca do miseca i ako bi pomanjkivalo da se vazda do miseca načine.

(87.) 86. Veće dokonjaše da ki bi ulizal u ljudsko tersje i vazel grozja iz njega, da plaća libar 6 i škodu učinjenu koliko od dobrih ljudi bude preštmano.

(88.) 87. Veće dokonjaše da svaki Senjanin

17v i ostali njegova vladanja mozite ulisti na vrata i mesta običajna živinom, lesom i ostalim njihovim stvarjama ne budućioperskimi; da ako bi stranjski ljudi ča privazeli, tere odlučjenja^{bal} pristupili, da pada u penu libar 24, i on ki bi š njimi bil, da gubi ono ča bi privazel, kih svih stvari akuzadinom da bude tretina.

(89.) 88. Veće dokonjaše da svaki ki bi privazel ovdj u Senju kakovu trgovinu izvan lesa, da ima ulisti i zajt na vrata od trgovine i ako bi pristupil, da pada u penu libar 24.

(90.) 89. Veće senteciaše, da kigodar bi sv[o]jim zlim čuvanjem užgal oganj u svojoj kući tako da bi se zvana ukazal, pada u penu ilbar 6.

(91.) 90. *Veće sentecijaše da kigodar bi rekal sucem riči nepodobne od psosti sidećemu pri banku, pada u penu libar 50.*

(92.) 91. *Veće sentenciaše da ki bi obsoval ali omarmnjal nepodobnimi ričjama vladavce ili guvernatore ovoga grada vani ali u gradu, a ne pri banku, pada u penu libar 24.*

(93.) 92. *Veće sentecijaše da ki bi udril tergovce ili njihove sluge nastojeći svoje dužno aliti o službi^{bb} da pada u penu libar 6, da ako bi ki od njih ali njihove sluge nepodobnimi ričjama koga štrapacal, dokle bi se svoi čini, pada u penu libar 6.*

(94.) 93. *Veće dokonjaše da ki bi se občutil da mu se u čem škoda ili krivica čini, ter bi svomu odveršanju protestiral za škodu.*

^{18r} i potroške, onomu ki bi protestiral da mu se ima pravicu učiniti va nom ča bi pravo mogal posvidočiti da mu [je] škoda učinjena.

(95.) 94. *Veće dokonjaše da ki bi vidil kakovu svoju stvar propadajući ili kradeći [na] njegov <oj> [pre]judicij, da mozi pripovidati s oficijolom od dvora, to učinivši da ništar se veće ne mozi učiniti ča bi prepovidano^{bba} bilo.*

(96.) 95. *Veće dokonjaše, ako bi uzmožni gospodin vozili ili gospa knjeginina ili njihovi sini hotili po moru po njihovom gospodstvu njihove grade i otoke gljedati, pučani senjski jesu dužni svih voziti do mesta do koga bi hotili i ondika ostaviti, a ob njihovoj spizi i potrošku, a plaća ali pinezi mornarom za njihov solarij*

^{19r} plaća se s komuna od narokov.

(97.) 96. *Veće dokonjaše da ako bi zgora imenovani gospodin i gospa ili njihovi [sini] pošli van svoga gospodstva senjskoga, da imaju po nje priti i nazad jih pripeljati kadi bi se hotili <za> vratiti, a sve ob potrošku gospodinovu ili gospinu ali njihovi sini.*

(98.) 97. *Veće istom quilibet^{bc} cives Segne tenentur et^{bcc} debet portare fenum domini comitis de Kudinice tantum^{bd} non aliude nec^{be} alias res.*

(99.) 98. *Veće da svaki pučanin ima platiti za tergovine za 6 stari soli.*

(100.) 99. *Veće da svaki pučanin plaća na vrati od tergovine za svakih 6 stari*

^{19v} a od svetoga Mihovila dne do mladoga leta dva mala soldina za te 6 stari, a vlastelin jedan.

(101.) 100. *Od prasac ki bi zvana živi dopeljani va <n> grad<a> toliko vlastelin koliko pučanin plaćajući na bikariji soldina 3 mala za daciju, a od slantin ništar.*

(102.) 101. *Veće dokonjaše da svaki vlastelin senjski otijući zvan ovoga grada izpeljati živo blago na vrata gornja ali morska, plaća staru daciju na bikariji.*

(103.) 102. *Veće dokonjaše da svaki vlastelin i pučanin <i> otijući speljati [konje] van po moru za prodati iz Senja, plaća daciju na moru, a ne drugo.*

(104.) 103. *Veće dokonjaše, da pučani grada Se-*

^{20r} nja tulikajše podložnici jesu slobodni na vrati od tergovine^{bel} i ne plaćajuć tergovinu nego u mestih zgora imenovanih.

(105.) 104. *Veće dokonjaše da svaki podložnik ili prebivajući u jurisdictioni senjskoj van grada Senja da mozi imiti i radovati privileje [i] slobodni kao i ostali pučani.*

(106.) 105. *Veće dokonjaše da senjski podložnici mogu iznesti svaku subotu jedan star vina prez plaćanja tergovine.*

(107.) 106. *Veće dokonjaše da rečeni podložnici <da> mogu o Božiću i na dan Svetoga Martina i o Mikulji i na dan Svih Svetih i o Vazmu iznesti <vina> za njihovu obitel vina prez plaćanja tergovine.*

20v (108.) 107. Veće selo Župana kuliko iz Prokik je podložno senjskoj jurisdikciji; oni plaćaju svako leto dukat numero 40 vlastelom i plemenitim ljudem grada Senja, koje se dile meju rekturi i ostali vlasteli, prelati, udovice, navkiri i vićnici.

(109.) 108. Veće naroki, ki bi se činile od podložnikov grada Senja i tulikajše od pučanov grada čine spizu ali potrošak u brodih za gospodina, kako je^{bf} zgora imenovano, veće [za] posle i ine basadure komunitadi, ali u ku drugu potribu za komunitad.

(110.) 109. Veće da nijedno vanjsko vino ne mozi na menudu prodavano biti od Mikulje do novoga leta nego samo senjsko vino.

21r (111.) 110. Veće nijedno vino vanjsko ne mozi prodavano biti po nediljah na menudu dokle se ne sverši velika misa u Svete Marije i po tretom zvonjenju.

(112.) 111. Veće svaki rektur grada Senja ki bi bil v oficiju mora samo jednomu dopustiti otvoriti tovernu vina vanjskoga pervo velike mise, a ne drugi.

(113.) 112. Veće da vino senjsko mozi prodavano biti po^{bg} tretom zvonjenju i da se more slobodno igrati u rečenoj toverni na daski i ob dan i ob noć.

(114.) 113. Veće da vlasteli senjski nisu dužni kakovih [nalogov] realih^{bh} personom ali mišanih, ordinanih ali estraordinarih.

(116.) 114. Veće dohotki vlastel senjski budi ko-

21v je se hoće od te sorte jesu slobodni i^{bhl} exempti, od svake gabile [i] dacije na vrata gornja i donja grada Senja i tulikajše ostali pućani.

(117.) 115. Veće rečeni vlasteli nimaju i nisu dužni plaćati po zakonu grada Senja od davnabi i davnih^{bj} vrimen aprobane^{bk} trgovine^{bl} od ke se hoće trgovin ke bi u grad kondukte u Senj, ali od drugih stvari za življenje ali odiću krajem ali po moru, ne iznoseći^{bm} van z ovoga grada po suhu ali po moru.

(118.) 116. Veće da vlasteli senjski mogu slobodno iznesti po moru žitak ki daju težakom svojim od vinogradih i posesionov za njihovo življenje i za sve vrime koliko bi ondi stali i tolikajše pućani senjski.

22r (119.) 117. Veće vlasteli i tulikajše pućani jesu slobodni od svaki sorte dacije, gubele i drugih angarij ke bi oni pripeljali u grad budi ke sorte ili izpeljali iz Marke, za ko [ne] plaćaju nego za osam stari <ne> kako i drugi vanjski ljudi.

(120.) 118. Veće vlasteli i pućani jesu slobodni od svake trgovine za žitak ali sočivo ko bi pripeljano u grad Senj na njihovoj živini [ili] zvanjskoj; [a]ko pelja zvanjski čovik plaćaju od svoje živine soldin jedan i zove se okažina.

(121.) 119. Veće vlasteli senjski da mogu slobodno peljati les po suhu i po moru prez

22v nijedne trgovine, dacije, gabele.

(122.) 120. Item tergovci de Senja de dar onji ano de taleri epia dari ali zentishconine (!).

(123.) 121. Veće da vlasteli senjski jesu slobodni i voljni služiti komu njima drago gospodina izvan gospodstva gospodina kneza i uživati i radovati svoje posesioni kako da bi sve kuntino stali u Senju, prez nijedne naloge reali^{bh} persone ča jest ili mišani stvari.

(124.) 122. Veće posesioni vlastel senjski mogu prodane biti slobodno prez nijedne naloge reali, ^{bn} kako da bi u samih vlastel ki bi prodali bili.

(125.) 123. *Veće ako bi vlasteli kupili od puča-*

23r nov kakovu posesion, dobivaju slobod i jesu slobodni od svake naloge.

(126.) 124. *Veće da svaki vlastelin more slobodno na bikariji poklati svoju živinu ka bi mu netomimen^{bo} hodila, prez plaćanja dacie.*

(127.) 125. *Veće ako bi vlastelin meč [zvukal] za udriti ne udriš, ne plaća niš, tera udriš plaća libar 24; tulikajše pučanin.*

(128.) 126. *Veće vlasteli grada Senja mogu kosit na planinah senjskih, prez nijednoga bantovanja gdigodir je njim drago osam dan parvo pučanov senjskih.*

23v (129.) 127. Veće da nijedan pučanin ali vanjski človik ne mozi vući u grad gred ali madirov ali les od mere, nego gospodin knez i vlasteli senjski.

(130.) 128. *Veće kada ljudi zavećani u Rim kroz Senj gredu, tribi da najprvo postuju i skercaju vlastele senjske, drugo pučane, treto vanjskih ljudi, a Gaihignane najprvo.*

129. *Veće zdolo pisani kapituli jesu slobod[n]i, izēmpcion, jurisdicioni, perviki vlasteli senjski.*

24r (132.) 131. Veće grad Senj triba da ima jednog vikara.

(133.) 132. *Item dicti vicecomes con vikarijus coliebant omnis comdemprationes, condivitabant per medihtatem inter se p[ro] salaris eorum, aliquando domine comes sulvit picidem eis de salanye condemprationes tebom tempere. (!)*

24v (134.) 133. Veće ima viceknez od Prokik [i] od Županakulma dukata 3.

(135.) 134. *Veće ima imati vikar od rečenih pinez dukata 3.*

(136.) 135. *Veće rečenomu podknežinu i vikaru^{bp} odnima se manje jedan soldin za svaku libricu mesa ku bi za kupil od davim (!).*

(137.) 136. *Veće vlasteli i vićnici grada Senja imaju jurisdicion obrati jednoga suca za komunitad od vlastel senjskih.*

(138.) 137. *Veće druga dva suca ima gospodin knez jurisdicion obrati po^{br} njegovoj volji i hotenju.*

(139.) 138. *Veće zgora imenovani suci*

25r imaju za njihovu plaću od narokov svaki od njih libar 6.

(140.) 139. *Veće ima imati svaki od njih libar 34.*

(141.) 140. *Veće svaki ima imati od bikarije dacije libar 4.*

(142.) 141. *Veće rećeni suci imaju daciju dalmatinskoga vina.*

(143.) 142. *Veće rećeni suci imaju svoju daciju japna, ko bi se u porat senjski privražalo.*

(144.) 143. *Veće rećenim sucem odnima se jedan beč od svake librice mesa ko bi za kuću kupil.*

25v (145.) 144. Veće imaju od svakoga ki bi jim neposluh ukazal libre 2, soldin 5.

(146.) 145. *Veće rećeni vlasteli imaju jurisdicion obrati s vićnici^{bs} 2 navkira, ki imaju čuvati grada obnoć stražom.*

(147.) 146. *Veće imaju žustati sve mere grada Senja i gospodari od mer da imaju za justiciju platiti.*

(148.) 147. *Veće da svaki zgora imenovanih navkirov ima imati dukata 4 od narokov miseci 6.*

(149.) 148. *Veće imenovani navkiri imaju imiti 6 stražac.*

(150.) 149. *Veće da svaki od tih stražac ima imati od narokov isti (!) 2 za miseci 6.*

^{26r} (151.) 150. *Veće rečeni viceknez, vikari i suci grada Senja imaju slobod vlastovitu i mišanu jurisdicionom urdinarij za osuditi zločinca u poštenju i personi.*

(152.) 151. *Veće rečeni vlasteli grada Senja imaju jurisdicion činiti vlastele i pučane ki ne bi bili zgora Senja.*

(153.) 152. *Veće u vrime^{bt} sudac pučki na sami dan svetoga Jurja ima jurisdicion ordinarij sve pinezi imiti ke njemu slišaju.*

(154.) 153. *Veće rečeni sudac ima i dužan je deržati one dni ob svojoj spizi stražu; po dekretu dužni su ju činiti.*

(155.) 154. *Veće tulikajše vlasteli imaju*

^{26v} *staviti narokov po deskrecionu njihovom svetu kigodir bolje znaju plaćati bogatstvom.*

(156.) 155. *Veće u gradu Senju imaju biti tri ežuminacioni vlasteli rečeni ki imaju ezuminati zdola učinjene stvari u gradu Senju, najkašnje hotenje, ča jest testament, ako su validi po pravdi i po zakonu grada Senja i pak podpisati se za veće verovanje i od tih ežuminacioni gospodin knez stavljaše jednoga, a drugo je bival od kuće de Raducis, a tretu je bival onih Mojsis.*

(157.) 156. *Veće confini senjski od žincissa Strisha, i vas verh iz Senja kako se uzderži u vaših privileji, ke ima gospodin*

^{27r} *knez, koi prem po svojoj milosti aplikal gradu njega, Malajemu, i odnet nam je^{bu} rečeni verh s pašami svojim i do Lukoga idosiče (!).*

(158.) 157. *Item alia confinia civitatis antedikte sunt V.S.I. ad Male Prokike usus Beneas inclusica. (!).*

(159.) 158. *Tretu cunfini jesu do Suhe Kozice iliti tersin Juliane z Ludčago izdešine (!) suprot Ledenicam.*

(160.) 159. *Veće dobra spomenutja gospa mati gospodina našega kneza suprotiva razlogu pravice prez nijednoga uzroka vlastel i puka senjskog oduzela je od teritorja^{bv} grada Senja i*

^{27v} *pridala rečenim ljudima ili gradu Ledenicam i to morete Vaša milost dobro znati.*

(161.) 160. *Veće kada Vlasi dvižu z verha i gredu u Gat[c]ku imaju stati dva [d]ni i dvi noći na pašah senjskih i tulikaj kada dvižu u <svakoj i u tem u> planine, i ako bi veće stali, da padaju u penu libar 500.*

(162.) 161. *Veće u gradu Senju imaju biti tri termeni iliti straža zaradi ognja, jednu ima kuća od onih od Raducis, drugu od onih od Mojsih, tretu imala onih od Kokovih, ča je bila dana sucu Antonu.*

(163.) 162. *Veće da svaki vlastelin senjski i pučanin, ki drivo ili brode imaju, [ne] plaća za armiž u portu senjskomu.*

^{327r}(164.) 163. *Veće ako bi ki vlastelin grada Senja kakovo zlo učinil, za ko bi se stavila pena pinezna, ne mogući osujen biti na nijednu penu pineznu, da ima stavljen biti na krajinu po deskrecionu ki bi ga osudil.*

(165.) 164. *Da svaki vlastelin ki bi v oficiju <i> podknežini iliti vikar ili sudac slobodan je i franak^{bz} s mulimi svojim u Modrušah od tergovine modruške.*

(166.) 165. *Veće da svaki bikar meso prodajući [i] ribe prodajući u gradu Senju, ima i dužan je ostaviti mesa i rib za pinezi svakomu rekturu grada Senja po njihovoj zapovidi i skupa gospodinu knezu.*

^{28v}(167.) 166. *Veće vlasteli senjski imaju^{ca} jus patronatus crikve Svetoga Križa u Drazi senjskoj: obrati plovana i opata rečenoj crikvi.*

(168) 167. *Da sudac puški ima deržati pečat i za svako pečajenje <pecat> ima soldini osam.*

Amen.

Iesus i Maria. Ručić iudice Volfango di Segna

Finis

Laus Deo.

P.m.P.n.1701. na 22. decembra

Sl. 12. — Grb senjskog suca Ivana Rubčića iz 1701. koji je ranije stajao na pročelju kuće Larić — Vrhovac

Bilješke uz tekst Statuta na hrvatskom

- a tj. podložnici
b dvjema bivšega tj. Dujma bivšega
c zvonom rkp. zvanom
d vikara kerškoga... odlučiše u rkp. dva puta.
Na koncu odlomka Zjačić dodaje »etc.«, ali riječ je o znaku koji dovršava svaki odlomak. Taj se znak nalazi i poslije svakog člana Statuta, ali ga Zjačić nigdje više ne označava.
dd prisatno Zjačić prisastno
ddl iznosili Zjačić iznositi
e dužni Zjačić čita dažni i ispravlja u dužni
ee ono Zjačin ona
eel slobodan rkp. slobonan
f da rkp. dva
g privatno rkp. priunta (!)
h imi rkp. ini
i privata rkp. provata
j upada rkp. upadu
jj malinari Zjačić molinari
k tj. kolekte
l drivih ormanic lat. lignis armatis
m da rkp. dva
n tj. kolektu
nn preprodavanje rkp. pripovidanje
no ča rkp. kada
o stanje rkp. stvarje
p će rkp. ču
pp obrati Zjačić obrat
r kontrat rkp. kontakt
s dvora rkp. dvara
t in absent rkp. i nabsent
u običajnom rkp. obijčanom
v zakonov rkp. zakonom
z prohibicion rkp. prospesion
aa kuntinano rkp. kuntinoma
ab da rkp. do
ac prohibicion rkp. posesion
ad i rkp. ili
ae i rkp. s
af reformacioni rkp. nafermacioni
ag mistih rkp. mislih
agg dvornika bilo Zjačić dvornika
ah ukazan rkp. u kazal; Zjačić tumači: u kazu
ai i rkp. s
aj gospodina rkp. gujudina
ak dobit Zjačić pogrešno popravlja u zgbil
al da bi rkp. debi; Zjačić: debit
am med kim rkp. nikimi
amm navoda Zjačić navod
an inače rkp. a nače
ao navoda rkp. navade
ap ka rkp. ku
apl došal Zjačić dosel
ar ne godi drughi, Zjačić pogrešno tumači ne drugdi
as Zjačić: v3
ass perva rkp. pervo
at regimenta rkp. krimenta
au od škodu rkp. škodu od
av od vrat ili poništar rkp. skratiti purestor
az tj. kolekte
ba pitajuć ga rkp. pitajućega
bal odlučena Zjačić odlučenje
bb službi rkp. svavi (!)
bba prepovidano rkp. prepodavano
bc quilibet rkp. quilibez
bcc et rkp. con
bd tantum rkp. tim gor
be nech rkp. nec
bel plaćajuć Zjačić plaćajući
bf je rkp. i
bg po rkp. u
bh realih rkp. upali
bhl i Zjačić (i)
bi davna rkp. dvana
bj davnih rkp. dvanih
bk aprobane rkp. aprodane
bl tergovine rkp. tegovine
bm iznoseći rkp. iznose ki
bn reali rkp. vrali
bo Zjačić tumači: utaman
bp vikaru rkp. vikara
br po rkp. za
bs vićnici rkp. vitnjici
bt u vrime rkp. urime
btl de Raducis Zjačić Raducis
bu odnet nam je rkp. od ne tananje
bv teritorja rkp. tenitorja
bz franak rkp. pranak
ca imaju rkp. jesu

Riassunto

L. Margetić - P. Strčić Lo Statuto di Segna del 1388

Nella prima parte (A. Senj u XIII. i XIV. stoljeću — Segna nei secoli XIII e XIV), l'autore della quale è P. Strčić, dapprima si analizza Segna durante il governo dei Templari, che avevano avuto la città del re Bela III nel 1180. Segna a quei tempi vantava un'organizzazione comunale abbastanza forte ed era anche sede vescovile:

Nel 1239 Segna fu incendiata e saccheggiata, forse dagli stessi Templari e pare che nel 1242 venne occupata anche dai Tartari.

Nel 1248 i Catalani aprono a Segna il loro consolato. Nello stesso anno Segna e Dubrovnik (Ragusa) concludono un accordo e papa Innocenzo IV concede l'uso della lingua slava nella chiesa.

Il punto centrale di questa parte è naturalmente l'incremento del potere dei conti di Veglia, soprattutto dopo il 1269, anno quando il re Bela IV riuscì ad allontanare definitivamente i Templari dalla città. È interessante notare che già qualche anno più tardi si menzionano per la prima volta i francescani nella vita della città.

Sotto i conti di Veglia, che nel 1271 diventano conti ereditari di Segna, la città conseguì un forte sviluppo economico, e forse già nel 1308 i conti di Veglia vi costruirono il castello. L'attività dei Veneziani diventa sempre più intensa, alcune famiglie veneziane si stabiliscono a Segna e un po' più tardi nella città c'è anche il consolato veneziano. L'importanza della città cresce, essa diventa uno dei porti più importanti del regno croato-ungarico ed il suo commercio si allarga fino a Dubrovnik, Ancona ecc.

Dopo la morte del forte re Lodovico, avvenuta nel 1382, il conte Giovanni aiuta nella lotta la vedova e le figlie del re, e dopo la vittoria accompagna le regine oltre Segna a Zagabria (1387). Subito dopo questo avvenimento viene redatto lo Statuto.

Nel 1392, Sigismondo, marito della figlia di Lodovico, conferma al conte Giovanni tutti i suoi diritti, tra l'altro anche quelli concernente la città di Segna.

La seconda parte (B. Senjski statut iz 1388. — Lo Statuto di Segna del 1388) dell'autore L. Margetić, menziona dapprima le precedenti pubblicazioni dello Statuto e la letteratura più importante. Contrariamente alla tesi finora accolta, l'autore dimostra che lo Statuto di Segna si articola in tre parti, la prima del 1388 che arriva fino all'art. 68, la seconda dall'art. 69 all'art. 130 fatta durante il governo del conte Giovanni tra il 1390 ed il 1393, e la terza dall'art. 131 alla fine, compilata verso la fine del 1402 e un po' più avanti.

Si prosegue con l'analisi del rapporto tra i conti di Veglia, c.d. Frankapani, e la città di Segna, mettendo in rilievo la circostanza che i conti di Veglia goderon fino alla fine del secolo XIII della posizione di podestà ereditari. Ma nel secolo XIV usurpano il titolo di *perpetui domini* cercando in tutti i modi di diventare i veri signori feudali di Segna. Ed infatti si imposero, così che a partire dal 1365 nei documenti cittadini li denominano *domini naturales*, titolo che giuridicamente aveva significato di pieno potere feudale.

Si analizza poi il contenuto delle funzioni dei vari funzionari del conte (del *vicecomes*, *potknežin*, cioè visconte; dei due giudici-rettori e dai c. d. *officiales*, cioè organi inferiori) e della città (del giudice del comune; del *cancellarius comunis*; dei 2 naucleri, cioè capi delle contrade e degli organi inferiori quali il *preco*, *famuli*).

Un' attenzione speciale è dedicata alla posizione sociale dei nobili e dei loro organi. A questo proposito si prende posizione verso le opinioni finora espresse (N. Klaić, Zjačić).

Nell' analisi degli oneri degli abitanti verso i conti e verso il comune l'autore non condivide le opinioni finora accettate e cerca di distinguere il sistema degli oneri della prima parte dello Statuto da quello della seconda. L'autore dimostra che l'art. 3 ha subito un' interpolazione con la quale il senso ne è stato profondamente cambiato e che il sistema della seconda parte dello Statuto, quella cioè compilata durante il governo del conte Giovanni, non è altro che il ritorno al sistema abbandonato nel 1388.

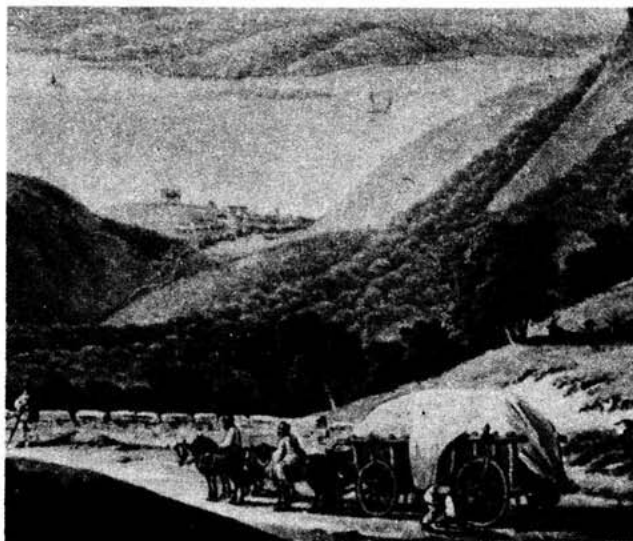
Naturalmente la parte più importante delle analisi abbraccia problemi strettamente giuridici: 1) la procedura, molto simile a quelle delle altre città adriatiche, p. es. Venezia. E' degna di nota anche la nuova interpretazione del termine *navod*; 2) il sistema penale; 3) i reati più gravi, come l'omicidio, la violenza carnale, il furto; 4) i diritti reali e quelli dell' obbligazione ecc.

Si pubblicano:

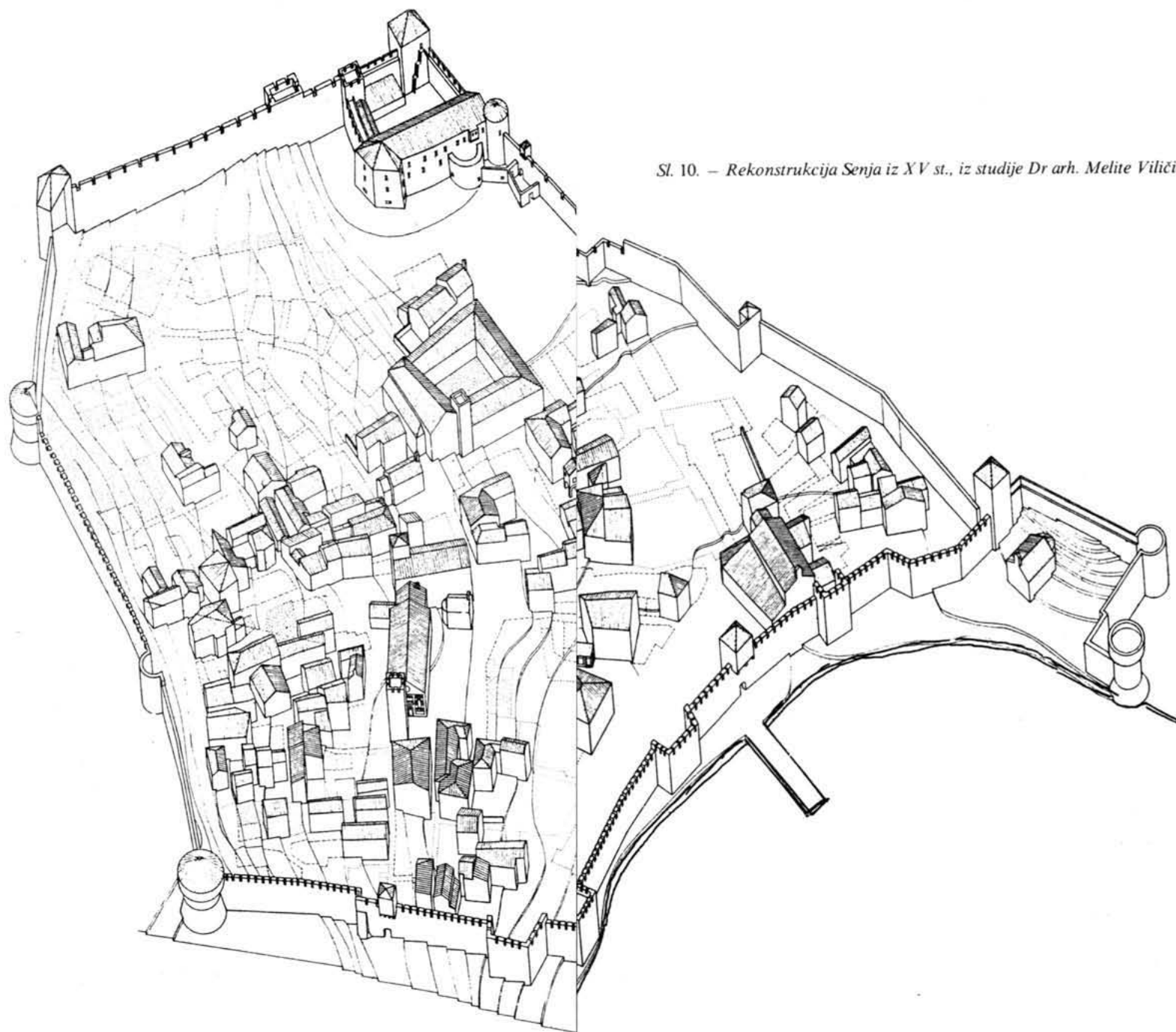
1) il testo dello Statuto in latino,

2) la traduzione dello Statuto in lingua croata moderna,

3) la traduzione dello Statuto in lingua croata fatta molto probabilmente già nel corso del secolo XV. La trascrizione del 1701 non è stata eseguita per il semplice desiderio di salvarla dall' oblio, bensì per l'uso nella prassi. Pare che il vecchio esemplare sia stato danneggiato dal continuo uso e perciò sia stato necessario rinnovarlo.

Sl. 11. — *Pogled s Vratnika na Senj i okolicu. F. Jasche 1807.*

Sl. 10. – *Rekonstrukcija Senja iz XV st., iz studije Dr arh. Melite Viličić*